بەکوێران دەبەخشنەوە، گەنجی و تەندروستی و هەرزانی بەمرۆڤ دەدەن» (٦١، ص ٥٢-٥٣) ئەم لاوە بەتەمەن و نەمرانە، هەرچەندە وەکو پزیشکی ئاسمانی باس دەکرێن، بەڵام شوێنی کارەکەیان لەسەر زەوی و لەنێو (مرۆڤ)ان دایە، کە ئەمانەش بەکار و سیفەتەکانیانەوە زۆر لە مرۆڤ دەچن، ئەگەر بڵێین (نەمریی)یەکەیان بەدەست هێناوە، دەتوانین ئەوە قبووڵ بکەین کە پێشتر مرۆڤ بوون. شتێک هەیە، نەمرییەکەی ئەمانە بەردەوامە و خاڵی لاواز و کۆتایی پێوە دیار نییە! کە ئەمەش سیفەتێکی هەمیشەیی تەواوە. واتە نەمرییەکە، حاڵەتێکی کاتی نیە! بەڕاستی نەمرییە.

هەندێ کەسایەتی ئەفسانەیی هەیە، تەنیا بەیەک شێوە باس نەکراوە، جگە لەوەی کە لەنێو میللەتەکەی خۆی دەشێ زیاتر لە شێوەیەکی هەبێ، ئەوا هەر میللەتەش بەشێوەیەک باسی کردووە، یەکێ لەو کەسایەتییانە کە زۆر شێوە باسکراوە (یەمە- جەم)ە. ئەو کەسایەتییە ئێرانییە ئەفسانەییە ناسراوە لە (ویدا)کاندا بەم شێوەیە باس دەکرێ: «کەسایەتیی یەمە (جەم) لە ویداکاندا بەوە ناسراوە کە یەکەمین کەسە لە(نەمران) کە مەرگی هەڵبژاردووە(ئەو مردنی هەڵبژارد بۆ ئەوەی خوداکان دڵخۆش بکات، نەمریی هەڵنەبژارد بۆ ئەوەی کوڕانی خۆی شادمان کات)» (٥٢، ص٥٥) واتە بەپێی باوەڕی ویداکان (یەمە- جەم) نەمر بووە، لەنێو نەمرانیش یەکەمین کەسە کە مردنی هەڵبژاردووە، مردن هەڵبژاردنەکەشی بۆ ڕەزامەندیی خوداکان و دڵخۆشی ئەوان بووە، بەپێچەوانە گوێی بەخواستی کوڕەکانی نەداوە و دڵخۆشی نەکردوون، بەوەی دڵخۆشی و ڕەزامەندی خوداکانی لا گرنگتر و پیرۆزتر بووە، بەڵام خوداکان بۆچی دڵخۆشی خۆیان لە مەرگی مرۆڤدا دەبینن؟! بۆچی نایانەوێ مرۆڤ نەمربێ؟؟ ئەمە پرسیارێکە و ئەزەلی! بەڵام، واقعی حاڵ دەڵێ، مرۆڤ، مرۆڤە دەبێ بمرێ. خودا، خودایە هەمیشە و نەمر!!؟.

(جەم- یەمە)یش بەم مەرگ هەڵبژاردنەی لای هیندییەکان بووە شا و خودای مردووان، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی لە کەسایەتییەکی پیرۆز و(نەمر)ەوە ببێ بەخودای مردن و شێوەی شوومی بنوێنێ بەوەی بووە خودای مردووان جارێکی تر بەگەڵ نەمران کەوتەوە.

ئەگەر جەمی هیندی بۆ ڕەزامەندیی خوداوەندەکان مردنی هەڵبژارد و وازی لە نەمریی هێنا، ئەوا (سولەیمانی حەکیم)ی ئەفسانەیەکی (ئەندەنووس)ی لەپێناو کوڕ و نەوە و کەس و کارەکەی، وازی لە نەمریی هێنا و ئەویش وەکو ئەوان (مردن)ی هەڵبژارد، وەکو ئەفسانەکە باس دەکات، «سولەیمانی حەکیم(ئاوی حەیات) بەدەست دێنێ، کە لەسەرباز و توجارِ و جووتیارەکانی دەپرسێ، ئەو ئاوە سوودی چییە؟: (جووتیار گوتی: تۆ دەمینێیی و کەس و کارت دەمرن» سولەیمانی حەکیم گوتی: قەت نایخۆمەوە، ژیانێکم بۆ چییە منالە خۆشەویستەکانم لامەوە نەبن؟» (٢٦، ل ٨٤) لەکاتێکدا دەیان و هەزاران کەس بەدوای ئاوی حەیات دا دەگەڕێن و نایدۆزێتەوە، بەو داخەوە سەر دەنێتەوە کەچی سولەیمانی حەکیم، ئەو ئاوە نایاب و ئەفسانەییەی دەست دەکەوێ، کەچی نایخواتەوە!؟ نەخواردنەوەکەشی زۆر کارێکی باوکانە و مرۆڤانەیە، دەزانێ، ئەگەر خۆی واتە- سولەیمانی حەکیم- ئەو ئاوە بخواتەوە نامرێ، بەڵام، کەس و کار و منداڵەکانی دەمرن ئەویش ژیان و نەمرییەکی ناوێ کە

منداڵەکانی لایەوە نەبن. ئەو رایەی سولەیمانی حەکیم کەپێش خواردنەوەی ئاوی حەیاتێیە، زۆر لە رای ئەو کابرایە نزیکە، کە لەئەفسانەی کوردییەکە پاش خواردنەوەی ئاوەکە و ژیانی دەیان ساڵ و تەنیا مانەوەی، ئەو قەناعەتەی لا دروست بوو. واتە لە خواردنەوەی ئاوی حەیاتێ پەشیمان بووەوە. بەڵام، پەشیمان بوونەوەکە دادی نەدەدا.

(هەرقەل) ئەو پاڵەوانی ئازا و سەرکێش کە هەر بەمنداڵی دوو مار دەخنکێنێ پاشان زنجیرەیەک سەرکێشی دەکات و سەراو و دەراوێکی زۆر دەبینێ و دواجار دەگاتە ژیانی نەمریی: «کە دەیەوێ جارێکی تر خۆشەویستی هەرقەل بەدەست بێنێتەوە، کراسێکی مەرگاوی بۆ هەنارد هەر ئەوەندە هەرقەل کراسەکەی لەبەرکرد، ژەهری ئەو تیرەی (کە پێشتر) لەگەڵ خوێنی نیسوس تێکەڵ ببوو لە خوێنی گەڕا، هەستی بەژانێکی گران کرد، پارچەیەک گۆشتی جەستەی خۆی پچڕی کە ویستی کراسەکە لەبەر خۆی دادڕێ. لە حەژمەتان رووی لەکێوی ئاویتا کرد، لەوێ سەری خستە سەر تەورزێنەکەی و فەرمانی دا ئاگر لە جەستەی بەردەن، بەڵام خوداوەندان لەگەڵ هیرا لەسەر ئەوە ڕێککەوتن. کەبیبەنە ئاسمان و دەگەڵ خوداوەندانی بدەن» (٢٠٠) ئەوەی گرنگە، کە خوداوەندان دەیانەوێ هەرقەل لەنێو نەچێ و ببێتە یەکێک لە نەمران، بڕیار دەدەن کە، یەکەم: بیبەنە ئاسمان و لەزەوی واتە نێو (مرۆڤ)انی نەهێڵن. دووەم: لە ئاسمان بیبەنە ریزی خوداوەندان. کە ئەمەش زۆر لە ئۆتو- ناپشتم نزیکە، ئەویش کە خوداوەندان دەیکەنە یەکێک لەخۆیان - نەمران- دەیبەنە وڵات و خاکی خۆیان و سیفەتی خوداوەندانی دەدەنێ، وەک ئەوەی زمانحاڵی خوداوەندەکان بڵێ، نابێ هیچ (مرۆڤ)ێک بەمرۆڤی نەمر بێ، بەڵکە، ئەگەر ویسترا نەمربێ، دەبێ لە ڕیزی مرۆڤان بێتە دەرێ و لە وڵات و خاکی ئەوان نەمێنێ. ئەوەش ئەوە بیر دەخاتەوە کە خوداوەندان لە سەرەتاوە گوتووبوویان «نەمر خوداوەندانن».

یەکێ لەوانەی(نەمریی) بەدەست دێنێ (ئۆتو- ناپشتم)ە سەیر لەوەدایە، گلگامش کە بەدوای نەمریدا دەگەڕێ و دواجار بەدەستی ناهێنێ، زۆر لە ئۆتو- نابشتم بەناوتر و ناسراوترە، کە نەمریی بەدەست هێناوە، گلگامش کە بەدوای نەمریدا دەگەڕێ، لە قۆناغێکی گەڕانەکەیدا تووشی ئۆتو- نابشتم دەبێ و لێی دەپرسێ:

«ئەوەتا من سەیری تۆ دەکەم، هۆی ئۆتو- ناپشتم هیچ جیاوازییەک لە جەستەی تۆدا نابینم، تۆش وەکو منی بەڵێ! تۆ هیچ نەگۆڕاوی و لەمن دەچی» (١٣٣، ص ١٥٠)

پاشان گلگامش دەڵێ:

«پێم بڵێ! چۆن بەگەڵ گەلی خوداوەندان کەوتی و ژیان و نەمریت دەسکەوت؟» لە وەڵاما ئۆتۆ- ناپشتم دەڵێ:

(گلگامش دەرگای نهێنییەکی داپۆشراوت بۆ دەکەمەوە لە نهێنییەکی چارەنووسی خوداوەندان ئاگادارت دەکەمەوە»

پاشان ئۆتۆ ناپشتم باسی لافاو و کەشتی دروستکردن و ڕزگارکردنی گیانلەبەر و زیندەوەر و مرۆڤەکانی بۆ دەکات و چۆن خوداوەندان لە پاداشتی ئەو ئازایەتییە، دەیبەنە نێو خۆیان و ژیانی

هەمیشەیی دەدەنێ. بۆ ئەمەش خوداوەندان کۆدەبنەوە و داوا لە(ئەنلیل) دەکەن ئەم بڕیارە جێبەجێ بکات، ئەنلیل دەڵێ:

«پێش ئێستا (ئۆتۆ- ناپشتم) هەر تەنیا مرۆڤ بوو

بەڵام، لێرە بەدواوە (ئۆتۆ- ناپشتم) و ژنەکەی وەکو ئێمە دەبنە خوداوەند

(ئۆتۆ- ناپشتم) دوور لە دەمی ڕووباران دەژی

دوایی دووریان بردم لەکن دەمی ڕووباران دایانمەزراندم ئێستا کێ بۆ تۆ خوداوەندان کۆ دەکاتەوە، تا کۆڕ بگرن، گلگامش! بۆ ئەوەی ئەو ژیانەت دەسکەوێ، کە بەدوایدا دەگەڕێی؟» (١٣٣، ص١٦٢).

ئەوەی گرنگە لێرە، ئۆتۆ- ناپشتم و ژنەکەی لەپلەی مرۆڤیدا نامێنن و دەبنە خوداوەند و ژیانی هەمیشەیی بەدەست دێنن، کە دەتوانین بڵێین یەکێ لەڕوونترین و سەرکەوتووترین بەدەست هێنانی نەمرییە کە ئۆتۆ- ناپشتم و ژنەکەی بەدەستیان هێناوە، بەدەست هێنانەکەش بەبڕیاری کۆبوونەوەی خوداوەندانە، وەکو دیاریشە، سەرەتا لەشێوەی مرۆڤیاندا ناهێڵن و دواجار لە وڵاتی مرۆڤانیان دەگوێزنەوە بۆ جیهانی خوداوەندان و ئەوسا ژیانی هەمیشەییان دەدەنێ.

لە داستانی (هۆمیرۆس)دا، کە(کالۆبسۆ) (ئۆدۆسیۆس) و تاقمەکەی لە خنکان ڕزگار دەکات، هەر ئەو دەم عاشقی دەبێ، بڕیار دەدا بیانپارێزێ و گرێی دڵی خۆی بۆ دەکاتەوە و هیوا دەخوازێ بۆ یەک بن و پێکەوە بژین: «لەپێناو ئەمەدا دەکۆشێ پێکی نەمریی بخواتەوە و لە شێوەی مرۆڤییەکەیدا دەری بێنێ، بەڵام ئۆدۆسیۆس دڵگەرمی گەڕانەوەیە بۆ نیشتمان و کن ژنەکەی» (١٣٨، ص١٠٠) هەرچەندە کالۆبسۆ زۆر لەسەر ئەوە مکوڕە کە ژیانی نەمریی بداتە ئۆدۆسیۆس و بیکاتە کەسێک کە پیری نەبینێ و مردن نەیگاتێ. زۆر هەوڵدەدا کە: «خواردنی خوداوەندان (ئەمبرۆسیا)ی دەرخوارد بدات و مەی (نکتار)ی ئەوانی پێ بخواتەوە، لەگەڵ هەموو ئەمانەش ئۆدۆسیۆس نایەوێ ئاواتی کالۆبسۆ بێتە دی، ئەوەی لا خۆشترە بگەڕێتەوە نیشتمان و لای ژنەکەی و ژیانێکی مرۆڤانە بژی و لەنێو ئەواندا بژی و بمرێ» (١٣٨، ص١٠٧) ئەوەتا جارێکی تر ئۆدۆسیۆس ژیانی هەمیشەیی بۆ دێتە بەردەست دەتوانێ بچێتە نێو خوداوەندان و لە مرۆڤی بشۆرێ، کەچی، ڕەتی دەکاتەوە، ئەویش وەکو (سولێمانی حەکیم)ی نێو ئەفسانەی (ئەندەنووسی)یان ژیانی، نێو نیشتمان و کەسوکاری لا خۆشترە، لەوەی بەهەمیشەیی و خوداوەندی دوور لە نیشتمان و خۆشەویستانی بژی. لەوەش ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کە مرۆڤ لە ئەنجامدا هەر ژیانی مرۆڤانەی بە(بوون و ژیان و مردن)ەوە لا خۆشترە، لەوەی کە ببێتە خوداوەند و دوور لە وڵاتی مرۆڤان و ژیانی مرۆڤان هەتا هەتایی بژی. سەیرە ئەو ژیانە هەمیشەییەی کە پاڵەوانان بەتایبەت گلگامش چ بەزەحمەت بەدوایدا گەڕا، کەچی ئۆدۆسیۆس چ بەئاسانی ڕەتی کردەوە!!. ئەوەی لەنێو ئەو پاڵەوانانەدا سەرنج ڕادەکێشێ کەبەدوای نەمرییدا دەگەڕێن. دوو شتە، یەکەم: بەشێکی گرنگ لەو کەسانە(پاڵەوان)ن، کە ئارەزووی پەیداکردنی هۆیەکانی نەمریی ڕێگای دوور و پڕ مەترسییان دەخاتە پێش. دووەم: پیاوانی (ئایینی)ن، کە ئەوانیش زۆرتر دواجار دەگەنە ئەم ئاواتە. لەم دوو خاڵەش دەتوانین، ئەو ڕایە بەدەست بێنین کە، دوو شت زۆرتر دەگەنە ئەنجام، یەکەم: پاڵەوانەتییە کەپشت بەهێز

و زانایی دەبەستێ، دووەم: پیاوی ئایینییە کە پشت بەئیمان و پشوو درێژی و سەبر دەبەستێ. هەرچەندە بەدەستهێنانی ئەم هۆ و نەمرییە هەر تەنیا لە سنووری ئەم دوو جۆرە کەسایەتییانە ناوەستێ، بەڵام دەتوانین بڵێین زۆرترین و بەرچاوترینیانن، ئەگەر بمانەوێ، ئەو کەسایەتییانە بەپێی ئەنجامی کارەکانیان دابەش بکەین دەتوانین بەشێوەیەکی گشتی لەم چەند حاڵەتەدا کۆیان بکەینەوە.

یەکەم: ئەو جۆرە کەس و پاڵەوانانەن کە بەدوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن، بەڵام دەستیان ناکەوێ.

دووەم: ئەو جۆرە کەس و پاڵەوانانەن کە هۆی نەمرییەکەیان دەست دەکەوێ، بەڵام سوودی لێ نابینن.

سێیەم: ئەو جۆرە کەس و پاڵەوانانەن، کە هۆ و نەمرییەکەیان دەست دەکەوێ و ماوەیەک سوودی لێ دەبینن، بەڵام دواجار لەدەستی دەدەن، ئەمانەش سێ جۆرن:

١- ئەوانەی بەشێوەی(قەدەر) لەدەستی دەدەن، وەکو گلگامش پاڵەوانی ئەفسانەی سۆمەری.

٢- ئەوانەی کە بەهۆی خاڵێکی لاواز لەدەستی دەدەن، وەکو ئەخیلی پاڵەوانی ئەفسانەی یۆنانی.

٣- ئەوانەی کە خۆیان ڕەتی دەکەنەوە. ئەمانەش دوو جۆرن:

ا- ئەوەی بەبێ ئاگایی و نەزانی ڕەتی دەکاتەوە، وەک (ئادابا)ی ئەفسانە سۆمەرییەکە.

ب- ئەوەی بەهۆشیاری و ئاگاداری ڕەتی دەکاتەوە، وەک (سلێمانی حەکیم) لە ئەفسانەی ئەندەنووسی-دا.

چوارەم: ئەو جۆرە کەس و پاڵەوانانەن، کە هۆ و نەمرییەکەیان دەست دەکەوێ و هەتا هەتایی بەنەمریی دەمێننەوە.

ئەمانەش دەبن بەدوو بەش:

١- ئەوانەی دڵشادن و بەژیانی نەمرییەکەیان ڕازین، وەکو ئۆتو- ناپشتم و ژنەکەی لە داستانی گلگامش.

٢- ئەوانەی بێزارن و دەیانەوێ لەو(نەمریی!)یە ڕزگار بن، وەک چیرۆکی (زەلامێک) لە ئەفسانە کوردییەکەدا.

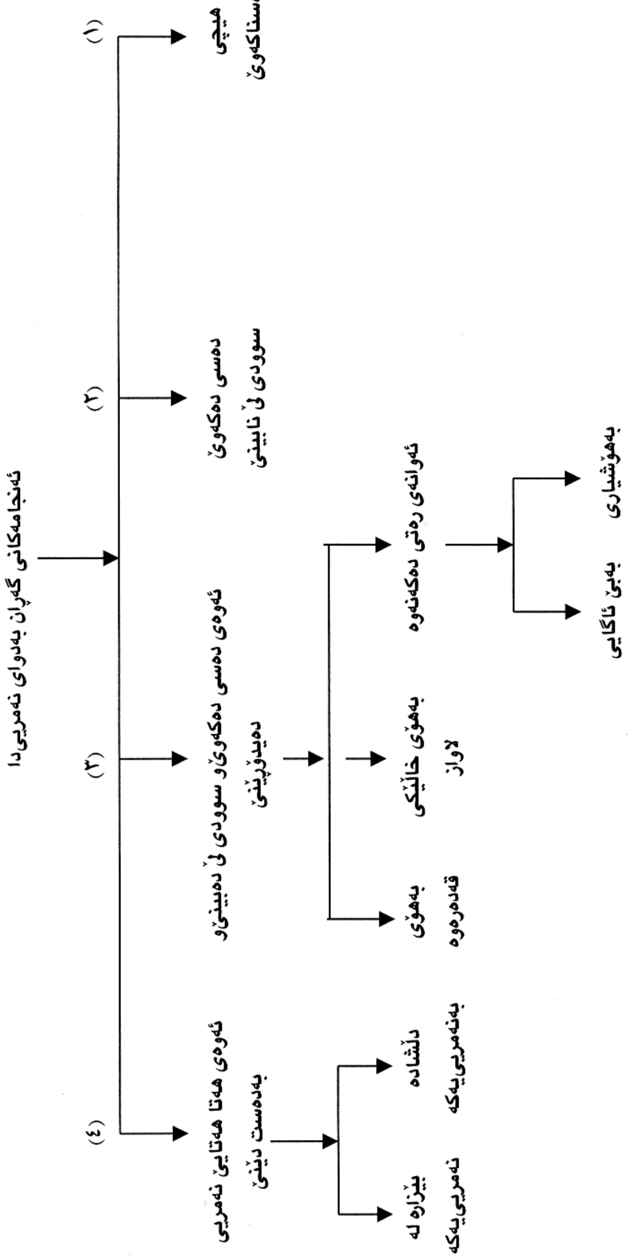

٢-٦-٣- دۆڕاندنی نەمریی:

ئەگەرچی ژمارەی ئەو مرۆڤانەی کە بەدوای نەمرییدا گەڕاون و ناو و چیرۆکیان ناسراوە، ژمارەیەکی یەکجار کەمن! بەرامبەر بەو مرۆڤانەی کە هیوای نەمریی دەخوازن، چونکە دەتوانین بێ دوودڵی بڵێین: هەموو مرۆڤێک لەدڵدا هیوای نەمریی و بەدەستهێنانی نەمریی دەخوازێ، بەڵام هێندە هەیە ئەو هیوایە لای هەموو مرۆڤێک نابێتە کردەوە. ئەوانەش کە بەدوای نەمرییدا گەڕاون، قوربانییەکی زۆریان داوە و زەحمەتێکی زۆریان کێشاوە. زۆری پاڵەوانەکان لە هەرەتی ژیان و لاوێتیدا واز لە کەسوکار و وڵاتی خۆیان دێنن، هەندێکیان کە پاشا و بەدەسەڵاتن واز لە پاشایەتی وڵات و ژیانی خۆش و نێو وڵات و کەسوکار دەهێنن و ڕێگای هات و نەهات و پڕ مەترسی و ئەنجام ون دەگرنە بەر. لەنێو هەموو ئەمانەشدا- وەکو پێشتر باسمان کرد- هەندێکیان، هیچیان دەس ناکەوێ و هەناسە سارد دەگەڕێنەوە، یا ئەوەتە سەریان تێدەچێ، هەندێکیان دەستیان دەکەوێ، بەڵام، هیچ سوودێکی لێ نابینن، هەندێکیان ماوەیەکی کەم، دەتوانن سوود لە نەمرییەکە ببینن، ژمارەیەکی یەکجار کەمیش ئەو نەمرییە بەدەست دێنن و هەتا هەتایێ- وەک چیرۆکەکان باس دەکەن- بەنەمریی دەمێننەوە، زۆربەی ئەوانەش کە نەمریی بەدەست دێنن، لەباری مرۆڤدا نامێنن و لە جیهانی مرۆڤاندا نامێننەوە، واتە دەچنە بەرگی خوداوەندان و دەچنە(وڵات!)ی خوداوەندان. ئێمە لێرە تەنیا باسی ئەوانە دەکەین، کە نەمرییەکە بەدەست دێنن و پاشان لەدەستی دەدەن.

گلگامش پاڵەوان و پاشا و دوو بەش خوداوەند، دیارترین و ناسراوترین پاڵەوانە، چ لەسایەی گەڕان بەدوای (گیایی نەمریی)دا، چ لەسایەی بەدەستهێنان و دۆڕاندنەکەیدا، وەکو لە داستانەکەدا دیارە دڵگەرمی و موکڕیی گلگامش لەپێناو بەدەستهێنانی ئامانجێکدا دەدرێ. کەچی گلگامش پاش ئەوەی ئەو – ڕووەکە سەیرە: بەدەست دێنێ هەموو ئەشق و ماندوو بوون و گرنگیی (گیایی نەمریی)یەکە لەبیر دەکا و بەئاسانی و بەشێوەی (قەدەر) لەدەستی دەدا و دەیدۆڕێنێ، لەکاتێکدا لە ڕێگای گەڕانەوە لا دەداتە سەر بیر و ساردارێک. ئەو گیا بەنرخە، بەسادەیی لەو گۆڕە دادەنێ و خۆی شۆڕ دەبێتەوە نێو بیر بۆ مەلە، هەر لەو کاتەدا ماری حازر خۆر بۆنی ئەم گیایە دەکات و بێ هیچ بەرهەڵستێک، ڕێک و ڕاست (گیایی نەمریی)یەکە دەخوا، گلگامش کاتێک هەست دەکات، مار لە خواردنی بۆتەوە و خەریکی کراس فڕێدانە، گلگامش هەر هێندەی بۆ دەمێنێتەوە، بێ دەسەڵاتانە دەس بەگریان بکات و بەگلەییەوە ڕوو لە(ئور- شەنابی) بکات و بڵێ: دەستەکانم بۆ کێ ماندوو بوون و خوێنی دڵم بۆ کێ داچۆڕا؟ هیچم بۆ خۆم بەدەست نەهێنا ؟! ئەوەی من بۆی ماندوو بووم، مار بەئاسانی خواردی، بەم شێوەیە، گلگامش ئەوەی بەزەحمەتی زۆر دەسی کەوت، زۆر بەئاسانی دۆڕاندی. دۆڕاندنێکی قەدەری!!

ئەخیل یەکێکە لەو پاڵەوانانەی کە نەمریی بەدەست دێنێ و ماوەیەکی زۆریش سوود لە نەمرییەکە دەبینێ، بەڵام چونکە نەمرییەکەی هەر لە ئەوەڵەوە خاڵی لاوازی خۆی هەیە، دواجار بەم خاڵە لاوازە، ئەویش ئەم شتە بەنرخە دەدۆڕێنێ، هێندە هەیە، ئیرادەی ئەخیل، لە بەدەستهێنان و دۆڕاندنەکەیدا، هیچ ڕۆڵێکی نییە! بەڵکە دەتوانین بڵێین لە حاڵەتی ئەخیل-دا دوو هۆی دۆڕاندن یەکتر دەگرنەوە، یەکەم،

خالّی لاوازە، دووەم: قەدەرە، ئەخیل کە بەمندالّی دایکی لە ئاوی ڕووبارێی هەلّدێنێ، ئاوی ئەو ڕووبارەش بەر هەر جێگایەکی جەستە بکەوێ، ئەو جێگایە هیچ چەک و نەخۆشییەک کاری لێ ناکات، واتە خاوەن جەستە نەمر دەبێ. بەلاّم، ئەخیل کە دایکی بەمندالّی لە ڕووبارێی هەلّدێنێ، بەدەست پاشپانییەکی دەگری، جێگای ئەو دەستەی دایکی بەئاوی ڕووبارەکە تەڕ نابێ و ئەو هێزەی بەرناکەوێ، کە خۆ لە بەرامبەر چەک و نەخۆشییان بگرێ. دواجار دوژمنەکانی بەم نهێنییە دەزانن و تیرێک ئاڕاستەی ئەو پاشپانییە تەڕ نەبووە دەکەن و تیر ڕاست بەو جێگایە دەکەوێ و دەبێتە هۆی مردنی ئەخیل و ئەویش دواجار نەمرییەکە دەدۆڕێنێ.

لەوانەی کە هەر بەم هۆیە نەمریی و لەش ساغی دەدۆڕێنێ یەکێکیان (زیگفرید)ە پالّەوانی ئەفسانەی (ئەلّمانیا)یی، بەلاّم، ئەم پالّەوانە بەئازایەتیی خۆی هۆی نەمرییەکە بەدەستدێنێ: «پالّەوانێکی گەنج بوو، ئەژدیهایەکی بەترسی کوشت، کاتێ خوێن لە گەرووی ئەژدیها فیچقەی دەکرد، خۆی بەو خوێنە شوشت، هەر لەوکاتەی کە خۆی بەخوێن دەشوشت گەلاّی درەختێک کەوتە سەر پشتی و پێیەوە نووسا و ڕێک لەبەرامبەری دلّی و لەسەر پشتی، بەم شێوەیە تەواوی جەستەی - چەک نەبڕی-(*-٣٧) بەدەست هێنا، تەنیا ئەو جێگایە نەبێ کە گەلاّکەی پێوە نووسابوو، هیچ کەسێ خۆی لە بەرامبەر ئەم جەستە چەکنەبڕە نەدەگرت، پاشان دوژمنان بەفڕوفێلّ ئەم خالّە لاوازەیان دۆزییەوە تیرێکیان لێدا. تیری دوژمنان ڕاستەو راست لەو جێگایە چەقی کە گەلاّی دار نەیهێشتبوو بەخوێن ببێ، تیر لەپشتییەوە ڕا لە دلّی زیگفرید چەقی و کوشتی» (٥١، ص ١١٩) ئەگەرچی زیگفرید خۆی هۆی نەمرییەکە بەدەست دێنێ، بەلاّم قەدەر دەوری خۆی دەگێڕێ و گەلاّی دار لەو وەختە دەکەوێتە سەر پشتی و پێیەوە دەنووسێ کە خۆی بەخوێنەکە دەشوا، ئەم شوێنە بەخوێن نەبووەش وەک خالّی لاواز دەمێنێتەوە و، دواجار هەر ئەم خالّە لاوازە دەبێتە هۆی لەدەست دان و دۆڕاندنی نەمرییەکە.

جورێکی تر لە دۆڕاندنی (نەمریی!) دۆڕاندنی- حەوا- یە، لەکاتێکدا وەک (جێمس فرێزەر) باس دەکات، پشت بە (سەردەمی کۆن) ئەو - واتە- حەوا بەرهەمی(داری ژیان)ی لەبەر دەست بوو، ئازادیش بوو لە وەی لەبەرهەمی ئەو دارە بخوات، یان نا! کەچی بێ هیچ کاریگەرییەکی دەرەکی، لە بەرهەمی داری ژیانی نەخوارد و، بەرهەمی کاتی و مردنیی خوارد، لێرە ئەگەرچی، خواستی هەلّبژاردن لەدەست خۆیەتی؛ بەلاّم دەتوانین بلّێین کە قەدەر دەورێکی کز و پەنامەکیی هەیە، لەوەی کە ئەمیش لە بەرهەمی داری ژیان نەخوات و لە ئەنجامدا نەمریی بدۆڕێنێ.

ئادابای سۆمەری، بەجۆرێکی تر نەمریی دەدۆڕێنێ، کە دەچێتە- بن دنیا- : «خوداوەندان لێیان پرسی- ئادابا- بۆ ڕەشپۆشی گوتی: خەمباری (تەموز و نینگزیدە)مە، ئەو دووانەی ئێمە خەلّکی سەر زەوی خۆشمان دەوێن و وا دەزانین کە مردوون، خوداوەندان بەم وەلاّمە دلّخۆش بوون و ڕێگایان دا بچێتە ژوورەوە. سەرکەوت لەوەی کە لە بەرامبەر - ئانۆ- بەرگری لەخۆی بکات، خوداوەند بڕیاری دا- خواردنی ژیان- پێشکەش بەئادابا بکات. کەچی ئەو دەرسی خۆی بەچاکی لەبەر کردبوو، بەلاّم، ئەو هیچی وەرنەگرت تەنیا کراسێک و هەندێک چەوری نەبێ خۆی پێ چەور بکات، هەر بەهۆی ئەم ڕەتکردنەوەیە،

نەمرییەکەی دۆڕاند» (١١٩، ص٣٤٦) ئەو ڕەتکردنەوەی ئادابا بەو هۆیە بوو کە پێشتر ئامۆژگاری کرابوو، کە خواردنی مردنی دەدەنێ، نەکا وەری بگرێ. بۆیە هۆی دۆڕاندنەکەی ڕەتکردنەوەیە ڕەتکردنەوەیەکی بەئاگایی و بێ ئاگاییە. بەئاگایە لەوەی کە ڕەتی دەکاتەوە! بێ ئاگایە لەوەی کە ڕەتی دەکاتەوە چییە ؟!

یەکێکی تر لەوانەی نەمری بە(ڕەتکردنەوە) دەدۆڕێنێ، (یەمە) جەمی نێو ئەفسانەی هیندییە کە هەر(جەم)ی ئاری و ئێرانییە، بەلاّم لێرە بەشێوەیەکی دی باس دەکرێ، بەپێی دەقە هیندییەکە (یەمە- جەم) بۆ خۆی لە نەمرانە! بەلاّم بۆ ڕەزامەندی و دلّخۆشیی خوداوەندان، ئەم نەمرییە ڕەت دەکاتەوە، گوێ بەوە نادا کە بۆ خۆشیی خۆی و مندالّەکانی نەمریی هەلّبژێرێ. ئەم ڕازی کردنی خوداوەندانیش، هەر ئەو حالّەتە هەمیشەییە دەچەسپێنێ، کە خوداوەندان نەمر و هەمیشەن، بەلاّم، مرۆڤ ژیانیان کاتییە و دەبێ، بمرن، (یەمە- جەم)یش کە مرۆڤە، هەر دەبێ بمرێ. بۆیە مردن هەلّدەبژێرێ و نەمریی ڕەت دەکاتەوە. ڕەتکردنەوەیەکی بەئاگاییەوە.

ئۆدۆسیۆس، ئەو پالّەوانە ئازایە، کالۆیسۆ حەزی لێ دەکا و دەیەوێ، خواردن و خواردنەوەی ژیانی بداتێ و لەنێو مرۆڤان دەری بێنێ و ژیانی هەمیشەیی بداتێ و پێکەوە بژین، وەک ژن و مێرد. بەلاّم، ئۆدۆسیۆس بۆ خۆشەویستیی ژن و نیشتمانەکەی، ئەم ژینە تازەیەی- بەژنێکی خوداوەند و ژیانێکی هەمیشەییەوە ڕەت دەکاتەوە و بەهەموو ئاگاییەکەوە دەیەوێ بگەڕێتەوە نێو نیشتمان و باوەشی ژنە خۆشەویستەکەی، کە وەکو خۆی مرۆڤە ژیانی نێو ئەو مرۆڤانە بەهەموو خۆشی و ناخۆشییەکەوە هەلّدەبژێرێ و بەتەواوی ئاگادارییەوە نەمریی ڕەتدەکاتەوە، بەوەش ژیانی هەمیشەیی دەدۆڕێنێ دۆڕاندنێکی بەئاگاییەوە.

یەکێکی تر لەوانەی کە بەتەواوی ئاگادارییەوە، ئاگاداری لە ژیانی هەمیشەیی، بەهۆی ئاوی حەیات و ئاگاداری لە ژیانی کورت و مردنی دواجار بەو هەموو جیاوازییەوە، بەتەواوی ئاگادارییەوە (سولێمانی حەکیم)ی نێو ئەفسانە ئەندەنووسییەکە، ئەم ئاو و ژیانە هەمیشەییە ڕەت دەکاتەوە، پاش ئەوەی (ئاوی حەیات) بەدەست دێنێ، لە هاولاّتییەکانی سەرباز و توجاڕ و جووتیارەکانی، سوودی ئەو ئاوە دەپرسێ. جووتیار دەلّێ: سوودی ئەو ئاوە لەوەدایە، کەسوکار و مندالّەکانت هەموو دەمرن، بەلاّم، خۆت نامری و دەمینێی، ئەویش ئەوە قبوولّ ناکات ئاوەکە بخواتەوە و نەمر بێ، لە کاتێکدا کەسوکار و مندالّەکانی هەموو مردوو بن. دەلّێ: «ژیانێکم بۆ چییە مندالّەکانم لامەوە نەبن» بەمەش ئاوی حەیات و نەمریی ڕەت دەکاتەوە و وەکو کەسوکارەکەی مردن هەلّدەبژێرێ و بۆ هەتا هەتایی نەمریی دەدۆڕێنێ، دۆڕاندنێکی بەئاگادارییەوە.

وەکو خوێندمانەوە دەرکەوت، ئەگەر کەسانێ هەن هەموو سەرمایەی پاشایەتی و دەسەلاّتی دنیا بەجێ دێلّن و بەدوای (ئاوی حەیات) و (نەمریی!!)دا دەگەڕێن، لە گەڕانەکەشدا مل لە چەقۆ دەخشێنن. کەچی دەستیان ناکەوێ! بەلاّم، هەر ئەو ئاوی حەیات و نەمرییەش کەسانی تر هەن بەئاسانی دەسیان دەکەوێ و زۆر بەسادەییش ڕەتی دەکەنەوە، (بابا تایەر) شاعیری گەورەی کورد پێش هەزار سالّ زۆر بەجوانی ئەم

حاڵەتەی بەشیعر دەربڕیوە:

یەکێ دەرد و یەکێ دەرمان پەسندە

یەکێ وەصڵ و یەکێ هیجران پەسندە. (*-٣٨)

بەڵێ یەکێ لە هۆیەکانی بەردەوامیی ژیان، ئەوەیە کە هەرکەسە و شتێکی لە لا گرنگە، کە هەر ئەو شتە گرنگەش لەکن یەکێکی تر، بەهیچ ناچێ و ئەو بەپێچەوانەی ئەوی پێشوو شتێکی تر بەگرنگ دەزانێ، کە ئەم گرنگییەی کەسی دووەم، لای کەسی یەکەم بێ نرخە، ڕاستە یەکێ بەدوای دەردا دەگەڕێ، یەکێکی تر بەدوای دەرمان، یەکێ سەودای پێکگەیشتنە، یەکێکی تر دابڕانی لا خۆشە، هەر ئەم یاسایە ئاوی حەیات و نەمریش دەگرێتەوە، ئەنجامەکەشی بەدەستهێنان و دۆڕاندنە!!.

٢-٦-٤- مردن بەعەشقەوە:

لایەنێکی تری کاردانەوەی (مردن!) بەسەر مرۆڤ ئەوەیە، کە پاش ئەم هەموو هەوڵدان و خۆ دزینەوەیە لە مردن و ئەنجامەکانی مردن، پەنای بۆ ڕێگایەکی تریش بردووە تا خۆی لە ترس و ناخۆشییەکانی مردن ڕزگار بکات. ئەویش ئەوەیە کە مرۆڤ لە زۆر حاڵەتدا ڕێگای مردنی بەعەشقەوەی هەڵبژاردووە. عەشق لەپێناو ئەو شتانەی کە خۆشی ویستوون و باوەڕی پێیان هەبووە، عەشق بەئافرەت، نیشتمان، نەتەوە، چین، ئایین و باوەڕ، لاپەڕەکانی مێژووی مرۆڤایەتی پڕاو پڕە لە نموونەی ئەم جۆرە کەسانەی کە بەعەشق و باوەڕەوە پاڵەوانانە کوژراون و شەهید بوون و مردوون.

ئەو مردنەی کە لای خۆیان خۆشەویستیان کردووە. «لەوەش کە ویستوویە مردن لای خۆی خۆشەویست بکات، دیسان پەنای بۆ زۆر شت بردووە، پشت بەدوو شت. یەکەم: باوەڕ. دووەم: عەشق. ئەم دووانەش زۆر تێکەڵ و پێکەوەن، چونکە مرۆڤ لەسەر هەریەکێکیان مردبێ، ئەوەکەی تری لەگەڵ بووە.

ئەگەر لەسەر «عەشق» بمرێ، دەبێ باوەڕی بەعەشقەکەی ئەوەندەبێ بگاتە ڕادەی باوەڕ! جا عەشقەکەی لەهەر چ شتێکەوە بێ، ئافرەت بێ، نیشتمان بێ، نەتەوە بێ، باوەڕی ئایینی بێ، باوەڕی چینایەتی بێ، عەشقێک کە عاشقەکەی ئەو شتەی لە لا هێندە خۆشەویست و پیرۆز بکات، کە بۆی بمرێ! یانی مردنێک بەعەشقەوە.

دیسان باوەڕیشی بەهەر شتێک و جۆرە باوەڕێک بووبێ، دەبێ باوەڕەکەی بگاتە ڕادەی عەشق، کە خاوەن باوەڕ خۆی بەعەشقەوە بۆ باوەڕەکەی بداتە کوشت، جا باوەڕەکە، ئایینی بێ، نەتەوەیی بێ، چینایەتی بێ، یا مرۆڤایەتی بێ، هەر باوەڕێکی کە خاوەن باوەڕ هێندە بەپیرۆز و خۆشەویستی بزانێ، تا ڕادەی عەشق، کە ئامادەبێ بەعەشقەوە بۆی بمرێ، واتە مردنێکی بەباوەڕەوە.» (٣٧. ل٢٧١-٢٧٢) جا ئەم عاشقە خاوەن باوەڕانە، مردنەکەیان هەر چۆنێک بووبێ و لەپێناو هەر جۆرە باوەڕ و عەشقێکەوە بووبێ، وەک پیرەمێردی شاعیر لە شیعرێکیدا دەنووسێ «لاوان بەعەشقەوە ئەچوون بەرەو پیری مەرگەوە» لەو مەرگەشدا خۆیان بە (شەهید) زانیوە و شەهیدیش جگە لەوەی بەپێی باوەڕە ئایینییەکان جێگایان بەهەشتە، لەم سەر دنیایەش نامرن و- لەسەر قسەی شاعیر «نامرن ئەوانە وا لە دڵی میللەتا ئەژین».

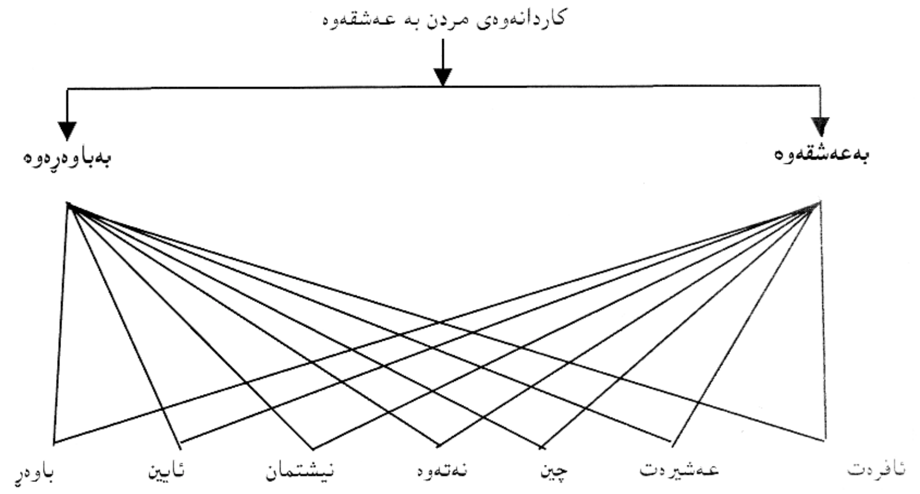

پەراوێزی بەشی دووەم :

(*-١) قەدەغە شکێنی ئەو حاڵەتەیە کە لەنێو ئەفسانە و چیرۆکە میللییەکان زۆر دووبارە دەبێتەوە، وەختێ پاڵەوان، هەموو شتێک بەدەست دێنێ، تەنیا یەک شتی لێ قەدەغە دەکرێ، بەڵام پاش ماوەیەک قەدەغەشکێنی دەکا و، هەموو شتەکانی تر بەقوربانی ئەو تەنیا شتە قەدەغەکراوە دەکات، یەکەمین قەدەغە شکێن (ئادەم و حەوا)ن کە بەرهەمی ئەو تەنیا دارەیان خوارد لەنێو بەهەشت لێیان قەدەغە کرابوو.

(*-٢) ئەنلیل: «خوداوەندی زەوی و هەوا و ڕەشەبا لە ئەفسانەی سۆمەرییان، لەگەڵ - ئانۆ-و- ئایا- سێیینەیان پێکدێنا و پارێزەری نیپۆر(nippur) بوو، ئەو پەرستگایەی کە ناوی (ئیکۆر) بوو واتە ماڵی شاخاوی» (معجم الفولکلور).

(*-٣) بابلییەکان سوودێکی زۆریان لە شارستانییەتی سۆمەرییەکان بینیوە، لەنێو ئەم شارستانییەتە زمان واتە زمانی سۆمەری ئەویش کاریگەری لە زمانی بابلییەکان کردووە، ئەگەر ئەم زمانەش لە فەرهەنگی ئایینییەوە بێ، ئەوا کاریگەرییەکە دووپات دەکاتەوە.

(*-٤) باوەڕ بەبوون و نەمریی گیان لەکن سۆمەرییەکان پێش میسرییەکان دەکەوێ، ئەگەر مەبەست مۆمیا کردن بێ، ئەوا لەم ناوچەیەی کە ئەمڕۆ کوردستانی پێدەڵێن، مۆمیاکردن لێرەش هەبووە.

(*-٥) هەرچەندە کراسگۆڕین باوەڕێکی بتەوە لەنێو برا ئێزدییەکانمان بەڵام، لە قەولی سەرەمەرگێ، کە قەولێکی بەناوبانگی ئایینی ئێزیدییەکانە ئاوا باسی مردن دەکا:

«/ بن عادەمۆ هەزار سال تەمام کەی/

/ میریاتی ل شەرقێ هەتا ب شام کەی/

/دەما یەکێ هەر دێ ژ کاسا مرنێ تام کەی/» (گوندیاتی ل ١٠٨) کە ئەمەش باوەڕ هێنانە بەمردن، ئەمە بۆ خۆی

لێکۆڵینەوەیەک هەڵدەگرێ؟!

(*-٦) : بودا باسی ئەم تەمەنە دەکات، هەرچەندە بەرێژەی تەمەنی مرۆڤی ئاسایی زۆرە، بەڵام، ئەی کە گیان هەمیشە زیندووبێ، کەی دروست بووە؟ یەکەم جار لەسەر چ شێوەیەک دەرکەوتووە؟ ئەم پرسیارانە و زۆری تر بەدوای وەڵامدا دەگەڕێن؟!

(*-٧) بوونە خوداوەند و یان هەندێ جار گیان لەدوا قۆناغیدا دەبێتە خوداوەند، ئەوەش لە باوەڕی سۆفیگەریمان نزیک دەکاتەوە، کە دەڵێن، دوا قۆناغ (فنا فی اللە)یە، لەپاش(فنا فی اللە) بەقای پاش فەنایە.

(*-٨) کراسگۆڕین- التناسخ، لای کاکەییەکان (دۆنای دۆن)ی پێدەڵێن.

(*-٩) هەر ئێستا لەنێو برا ئێزدییەکان کەسانی وا هەن لە ژیاندان و باسی کراسگۆڕین و ژیانی رابردووی خۆیان دەکەن و بەڵگەی زۆریش دێننەوە، کە ئەو ژیانەی رابردوویان دەسەلمێنێ.

(*-١٠) لە ئایینی زەردەشتی، باوەڕی پەڕینەوە لە (پردی___چینود) زۆر لەگەڵ پردی سیراتی ئیسلام وێکدەچن.

(*-١١) لە باسی بەهەشت و دۆزەخ، مەبەست لەو بەهەشت و دۆزەخەیە کە پێش ئایینە ئاسمانییەکان مرۆڤ باوەڕی پێی هەبوو.

(*-١٢) ئارداو یراف نامە. گەشتی پیاوێکی ئایینی زەردەشتی-یە، کە بەنێو دۆزەخ و بەهەشت-دا دەیکات و ئەوەی بینیویەتی لەناو ئەم یرداف نامەیەدا دەیگێڕێتەوە، باسی حاڵی دۆزەخی و بەهەشتییەکانە بەهەموو جۆرەکانییەوە، لەگەڵ (معراجنامە) زۆر پێکدەچن.

(*-١٣) ویراف = ویراز، ناوی ئەو ئیماندارە زەردەشتییەیە کە بەهەڵبژاردن لەنێو هەموو خەڵک حەفت کەس و لەنێو ئەو حەوت کەسە، سێکەس و لەو سێ کەسەش (ویراف) هەڵدەبژێرن و حەوت شەو و حەوت رۆژ دەخەوێ و(گیان)ی لە پردی چینود دەپەڕێتەوە پاشان بەئاگا دێتەوە و باسی بەهەشت و دۆزەخ بەوردی بۆ خەڵکەکە دەگێڕێتەوە.

(*-١٤) بەپێی باوەڕی کۆنی ئەفسانەیی ئێران، ئەفراندن لەماوەی دوازدە هەزار ساڵی ئەفسانەیی تەواو دەبێ. ئەم دوازدە هەزار ساڵە دابەشی چوار بەشی سێ هەزار ساڵەیی دەکرێ. کە هەر بەش و قۆناغەی سفەتی تایبەتی و زانراوی خۆی هەیە.

(*-١٥) لێرە هۆی دروستکردنی مرۆڤ ئەوەیە، کە خوداوەندان بەگەورە و بچووکیانەوە لە زەحمەتی کارکردن رزگاریان ببێ. ئەگەر سەیری ئەو دیمەنانە بکەین کە لەم داستانە دێنە بەرچاو کۆمەڵگایەکی خوداوەندی- مرۆڤ- ئاسامان بۆ دەردەکەوێ، کە کۆمەڵگایەکی پڕ لە چینایەتییە ئەوەتە، خوداوەندە مەزنەکان سوغرە و بێگاری بەخوداوەندە بچووکەکان دەکەن و لە ئەنجامدا خوداوەندە بچووکەکان کۆ دەبنەوە و خۆ پیشاندانێکی پڕ لە نارەزایی و داواکاری رێک دەخەن.

(*-١٦) ئاگنی وەکو ناو هەر ئەو ئاتر و ئاگن و ئاگرەیە، کە ئێستا رۆژانە بەکاری دێنین، بەڵام، ئەم (خوداوەندی ئاگنی)یە نیشانەی ئەوەیە کە رۆژانێ، زۆر زوو ئاگر پەرستراوە، هەر ئەو پەرستنەی شتەکانی سروشت، دوا جار لەشێوەی جۆرە خوداوەندێک خۆی بەرجەستە کردووە، هەروەکو چۆن باران، کانی، رووبار، دەریا پەرستن دواجار خوداوەندی ئاوی داهێنا.

(*-١٧) حازر خۆر، مەبەست لەوەیە کە لەو قۆناغەی ژیانی مرۆڤ، مرۆڤ بۆ خواردن کاری پێشوەختی نەکردووە، پێشوەخت بەمانای مانگ و ساڵ، وەک ئەو پێشوەختەی لە کشتوکاڵ و مەڕداریدا دواتر مرۆڤ سوودی لێ

دەبینێ، مرۆڤی ئەو سەردەمە ئەو دەمەی برسی دەبوو- تەواو وەک گیانلەبەرە کێوییەکانی ئەمڕۆ- هەر ئەو دەم بەدوای خواردندا دەگەڕا و چیی دەس کەوتبا ئەوەی دەخوارد.

(*-١٨) مەبەست لە دەستەواژەی- هەوڵدانێکی زانستییانە و تاقیگەیی- بۆ هەوڵدانی ئەم کابرا سەقەتە، ئەوەیە کە کابرا بە- زانیاری-یەوە، با زانیارییەکی سەرەتاییش بێ، چەند گوڵ و هەر گوڵەی چەند جارێک بۆ مەبەستێکی دیاریکراو بەکارهێناوە، بەکارهێنانەکەش تاقیکردنەوە بووە، بۆیە دەکرێ، ئەو کابرا سەقەتە وەک زانایەکی رۆژانی زوو تەماشا بکەین و هەوڵەکەشی بە تاقیکردنەوەیەکی زانستییانەی سەرەتا وەربگرین و ئەشکەوتی- شانەدەر-یش وەک تاقیگەیەک بناسین، یەکەمین تاقیگە.

(*-١٩) هەر لەبارەی دوعای تەمەن درێژییەوە (ئاشور- ناستیر- ئاپلا Ashur- Nastir- Apla جێگایەکی تایبەتی بۆ قوربانی کردن و رەزامەندی خوداوەندەکان دروست کرد «بۆ ئەوەی تەمەنی گیانی درێژ بێ و رۆژانی ژیانی بێ ژمار بێ» ئاشوور پانیبال-یش کە پەرستگاکانی چاککردەوە و ئاوا دوعای کرد «من کە لە خوداوەندی ئێوە دەترسم، تەمەنێکی درێژ و دڵێکی شادمانم بدەنێ» (تاریخ ادیان ومذاهب در ایران ص٥٨).

(*-٢٠) ئەگەرچی لە(شاهنامە) فردەوسی- اژیدهاک- ضحاک - بەتازی عەرەب دادەنێ، بەڵام رای واش هەیە، کە زوحاک عەرەب نییە!.

(*-٢١) لەنێو کوردەواری ژماردنی ساڵان بەهۆی، زستان و هاوین و پایز و بەهار کارێکی باوە، هەتا هەندێ جار(رەمەزان) واتە مانگی رۆژووگرتنیش بەکاردێنن، لەسەرەتای هاتنە شاری دەشتەکییە جووتیارەکان. ساڵانی هاتنی خۆیان بە(جۆخین- خەرمان) دەژمارد، (دەیانگوت: حەوت جۆخینە ماڵمان هاتۆتە شار) کاتی جۆخین لوتکەی پێگەیشتنی بەرهەمی کشتوکاڵە، کە ئەویش بەگرنگترین چاوگەی ژیانی جووتیار دادەندرێ، گرنگی و لەسەرزارییەکەشی هەر لەوەوە هاتووە.

(*-٢٢) میر مح ئەو چیرۆکە ئەفسانەییە، زۆر جۆر دەقی لێ بڵاوکراوەتەوە، ئەگەرچی هێڵی سەرەکی هەڵاتنی (میر مح)ە لە مردن و بەدەست هێنانی جێگایەکە مردنی لێ نەبێ، بەڵام، لە پێکهاتەی وردی چیرۆکەکان جیاوازیی گرنگ هەیە.

(*-٢٣) گاڕس، جۆرێ هەرزنی درشتە بەهێشوو دەبێ، زوڕات، (ف) گاروس، سەیری هەنبانە بۆرینە بکە.

(*-٢٤) تەماشای کەلەپووری کورد ژمارە(١٠)ی نەورۆزی ١٩٩٧. ل (١٣٥-١٤٠) بکە.

(*-٢٥) پەندێکی کوردی هەیە دەڵێ: «نەپێڵاوی تەنگ، نەخانەی بەجەنگ».

(*-٢٦) هەرچەندە ئەم حیکایەتەش زۆر دەقی جۆراو جۆری هەیە، بەڵام، سەیری (تێکستی هەشت چیرۆکی ئەفسانەی کوردی) بکە (ل٧٥-٨٥)، کە مامۆستا(طارق جمباز) ساڵی ١٩٨٦ هەولێر، بڵاوی کردۆتەوە.

(*-٢٧) ئەم چیرۆکە من زۆر بەمنداڵی لەدایکم بیستووە، زۆری جیایە لەگەڵ ئەو دەقەی کە نووسەر (محەمەد فەریق حەسەن) لە (مەملەکەتی ماسی)دا ساڵی ١٩٩٧ هەولێر لە (ل١٨٥ تا ١٩) لەژێر ناوی (میوانی بێ ئەدەب) بڵاوی کردووتەوە.

(*-٢٨) هەبوونی بەهەشت بیرێکی کۆنی مرۆڤە لەگەڵ یەکەمین ئایین ئەم بیرە سەری هەڵداوە، ئەمە وەکو بیر! بەڵام، بینینی بەهەشت و دڵنیا بوونی مرۆڤ بەدڵدا کەوتن، کە بەهەشت بوونێکی حەقیقەت و واقیعە! بۆ مرۆڤ، هەندێک مرۆڤ ئەوانەی بەدوای نەمرییدا دەگەڕێن و دەیانەوێ شتەکان بەچاوی خۆیان ببینن، زمانی

حاڵیان دەڵێ: (لیطمئن قلبی).

(*-٢٩) لە بارەی نووسەر و شاعیر و دانەری داستانی گلگامش، سەیری ل(٢٣تا ٢٥)ی (ملحمە گلگامش، طه باقر، سنه ١٩٨٦، بغداد) بکە.

(*- ٣٠) گلگامش هەرچەندە نەیتوانی وەکو خوداوەندان نەمریی بەدەست بێنێ، بەڵام، لە داستانەکەدا وا باس دەکرێ کە «دوو بەشی خوداوەند بوو، بەشی سێیەمی مرۆڤ» (ملحمە گلگامش ص٧٧).

(*- ٣١) زۆربەی ئەو پاڵەوان و کەسایەتییانەی بەدوای نەمرییدا گەڕاون، بەهۆی بینینی مردنی کەسێک! زۆرجاریش کەسەکە خۆشەویست و نزیکی خۆیان بووە، تووشی ئەم پرسیار لەخۆکردنە بوونە، لێرەوە دەست پێکردنی گەڕان بەدوای نەمریی دەستی پێکردووە.

(*-٣٢) هەموو ئەو شیعرانەی لە داستانی گلگامش وەرگیراون و لاپەڕە و سەرچاوەیان دیاری نەکراوە لە(ملحمە گلگامش، طه باقر، ١٩٨٦) وەرگیراون.

(*-٣٣) ڕۆژگاری سۆشیانت. = سۆشیانت، سۆشیانس: «ناوی سێ کەسی دیاریکراوی زەردەشتی-یە کە لەدوا سێ هەزارەی تەمەنی جیهان، (بەپێی باوەڕی زەردەشتییەکان) بەدەردەکەون و جیهان لە زوڵم و خراپە و فەساد پاک دەکەنەوە» (أساطیر وفرهنگ ایران در نوشتەهای پهلوی ص٥٦١).

(*-٣٤) هەرایتی و هەرە بەرزایتی، وەک ناو و وەک مانا زۆر لە(هەرە بەرز- هەرە بەرزایەتی) ئێستای کوردی نزیکن، کە ئێستا ئەم دەستەواژەیە بۆ لوتکەی شاخی بەرز و بۆ شتی بەرزو بەرز تر لەوانەی دەوروبەری بەکاردێ. هەرا ئێستا بۆ بەرزی بەکاردێ. کە دوور نییە ڕیشەی وشەکانی ئێستای کورد بۆ وشە ئاوێستاییەکە بگەڕێتەوە، ئەگەر ئەوەش بێنینەوە بیرمان کە زۆر لە لێکۆڵەرەوە و ئاوێستا ناسان، زمانی ئاوێستا بە شێوەیەک لە زمانی کوردی ئەو ڕۆژگارە دەزانن.

(*- ٣٥) کەباسی کەسانی نەمر بکرێ دەبێ باسی(خدری زیندە)ش بکەین، بەڵام، چونکە لە بەشی سێیەم لە بەشی (کوردی و فارسی)شدا باس دەکرێ، بۆیە لێرە زۆر بەپێویستم نەزانی، باسی بکەم، هەرچەندە ئێستا وەک کەسایەتییەکی (نەمر)ی جیهانیش ناسراوە و هەندێ بیری دروستبوونی دەگەڕێننەوە ڕۆژانی سۆمەرییەکان.

(*-٣٦) : (ناساتیا Nasatya = نائاساتیا)ی هیندی بەمانای نائاسایی و ناواقعی دێت، کە لەڕووی مانا و دەنگەوە (نائاساتیا)ی هیندی لەگەڵ (نائاسایی) کوردی زۆر لێک نزیکن، (نا) هەر هەمان (نا)ی ڕەتکردنەوەیە، (ئاساتیا)و (ئاسایی)ش هەر یەک وشەن بەکەمێک گۆڕانەوە کە لەسەر یەک دەکاتە نائاسایی.

(*-٣٧) چەک نەبڕ، واتە ئەو جێگایەی چەک نایبڕێ چونکە بەئاو یان خوێنی کاریگەر تەڕ بووە.

(*-٣٨) : ئەم شیعرەی بابام بەڕێنووسی ئەمڕۆ نووسییەوە.

گەڕان بەدوای نەمریی، لە ئەفسانەی کوردی و فارسی-دا

٣-١ خدری زیندە و ئەسکەندەر:

ئێستا لەسەر ئاستی جیهانی (خدری زیندە) و(*-١) (ئەسکەندەری چار قوڕنەت)(*-٢) دوو کەسایەتیی ناسراون لەنێو مێژوو و ئایین و ئەفسانەدا. کە یەکەم: واتە (خدری زیندە) گوایە (ئاوی نەمریی) خواردووتەوە و ئێستا بەپێی باوەڕی (ڕەشەخەڵک)ەکە (*-٣)، بەشێوەی تایبەتی خۆی بەردەوام بەدنیادا دەسووڕێتەوە و لەکوێ کەسانی لێقەوماو و هەژار هاواری بکەنێ و داوای یارمەتیی لێ بکەن ئەو یارمەتییان دەدا. دووەم: (ئەسکەندەری چار قوڕنەت)ە کە وەک کەسایەتییەکی واقعی مێژوویی چووەتە ناو ئەفسانە بەوەی کە گوایە بەدوای (ئاوی حەیات)دا گەڕاوە، ئەگەرچی خۆی دەسی نەکەوتووە، بەڵام گەڕانەکەی بەپێی -ئەفسانەکان- چووەتە (وڵاتی ئەفسانە)و چیرۆکێکی ئەفسانەیی دروست کردووە و ئێستا ئەو چیرۆکانە لەنێو هەموو نەتەوەکاندا دەگێڕدرێنەوە هەر نەتەوە و بەشێوەی تایبەتی خۆی، بەڵام خاڵی گرنگ و هێڵی سەرەکی ئەفسانەکە (گەڕانە بەدوای ئاوی نەمریی)دا. کەواتە ئەم دوو کەسایەتییە ئەفسانەیییە. جگە لە چیرۆکە ئەفسانەیییەکەیان لەنێو کورد و فارسدا وا پێویست دەکا باسی ریشەی واقیعەتیشیان بکەین، بە باسێکی مێژوویی و واقعی، ئەوەندەی لێکۆڵینەوەکە ڕێگا دەدا.

٣-١-١ خدری زیندە:

هەندێ لێکۆڵەرەوە ریشەی (خدری زیندە = خضر الحي) دەبەنەوە سەر چیرۆکی (تەموز و عەشتار)(*-٤) دەگێڕنەوە، کەپاش ئەوەی تەموز دەکوژرێ و دەچێتە (جیهانی ژێرەوە) عەشتار بەدوایدا دەچێ و بەیارمەتیی خوداوەندەکان دەیهێننەوە سەر دنیا، هێنانەوەکەی بەکژە! هەر ساڵەی شەش مانگ لەجیهانی ژێرەوە دەبێ و شەش مانگیش دەگەڕێتەوە سەر زەوی، ئەو شەش مانگەی کە تەموز لەژێر زەوییە، سەر زەوی، وشک و برینگە، کە شەش مانگەکەی تر دێتەوە سەر زەوی، سەر زەوی سەوز و تەڕ دەبێ. ئەم هاتنەوەی تەموز و (سەوز -خضر) بوونەی زەوی، زۆر لەو سفەتەی (خدری زیندە) دەچێ، کە بەپێی وەسفە ئایینییەکە، دەڵێن: لەهەر شوێنێکی وشک و بێ گیا دانیشتبێ، کە هەڵساوە ئەو جێگایە سەوز بووە بەگیای تەڕ و تازە، ئەوەی کەپێک دەچێ و لێکیان نزیک دەکاتەوە، سەوز بوونی ئەو زەوییەیە پاش هاتنی تەمووز و دانیشتنی (خدر - خضر) کە ئەمەش هەردووکیان لە هێزی (باران - ئاو) نزیک دەکاتەوە، ئەگەر ئەوەش لەبیر نەکەین کە هەندێ لە زانایانی ئیسلام و لێکۆڵەرەوانی (قرآن)، (خدر = خضر) بەیەکێ لەو چوار پێغەمبەرە دەزانن: «چوار لەو پێغەمبەرانە زیندوون، دووانیان

له ئاسمانن عیسا و ئیدریس و دووانیان لەسەر زەوین خدر و ئەلیاس، بەڵام، خضر (=خدر) ئەویان له دەریایه، کەچی هەڤاڵەکەی له(سەر) زەوییه» (١٢٦،ص٥٧).

کەچی لێکۆڵەرەوەی وا هەیە ئەو ناوی (خدر - خضر)ه دەداته پاڵ (کەیخوسرەو) کە لە هەندێک سەرچاوە بە: «هوو خشترە (پاشای چاک)و لە ئاوێستا (هئوسرەو) (ناوباش)و هیرۆدۆت (کیاکسار) (کی اخسارکەی ئەخسار) واته پاشای بەهێز» (٤٩، بخش یکم، ص ١٥٩]دەزانن، هەر ئەو سەرچاوەیە دەنووسێ: «ناوی ئەو پاشایە لە ئەفسانەی یۆنانی و سامی بەشێوەی خیستروس (خیشترە)و کسیوتریوس (خسیوتریوس)و خضر باسکراوە» (٤٩، بخش یکم، ص١٦١) هۆی ناوهێنانەکەشی بە(خضر) بۆ ئەوە دەگێڕنەوە کە وەختێ ویستوویەتی (نەینەوا) داگیر بکات سوودی لە ئاوی زۆری دیجلە بینیوە کە بەشێوەی دەستکرد توانیویەتی شوورە گڵییەکەی پێ بشکێنێ، ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی ئەفسانەی لافاوی گەورەی بۆ هەڵبەستن، دیسان لە(شاهنامە) باسی گەڕانی زۆری (کەیخسرەو) دەکات لەنێو دەریاکاندا، لێرەوە بەکارهێنانی ئاو، واتا دەست بەسەر ئاوو دەریادا گرتن، هەر ئەم هێز و نەمرییەش دەدرێتە پاڵ (خدر = خضر). لەوەش کە کەیخسرەو بەشێوەیەکی دەستکرد و بە فراوانی ئاوی بۆ شەڕ و داگیرکردن بەکارهێناوە، دەبێ پاش سەرکەوتن، بۆ ئاوەدانی و کشتوکاڵیش بەکاری هێنابێ، دیارە بەکارهێنانی ئاو لەلایەن پاشایەکی بەهێز و بەزانستییەکی پێشکەوتوو (دەستکرد) دەبێتە هۆی ژیانەوە و بووژانەوە و سەوز بوونی وڵات، کە دەکرێ هەر ئەم (سەوز - خضر)ه هۆی ئەفسانە و ناولێنانەکە بێ و خاڵێکیش بێ بۆ ئەوەی لەگەڵ (خضر) پێک بچووێندرێن.

٣-١-٢- خدری زیندە و (قورئان)ی پیرۆز:

چیرۆکی (موسی)و (خضر) لە قورئان لە(سورة الکهف)دا زۆر باسکراوە، لە ئایەتی (٦٠ تا ٨٢) وا لێکدەدەنەوە کەئەم ئایەتانە باس لەپێککگەیشتنی ئەم دووە دەکەن، مووسا پێغەمبەر بەناوی راستەقینەی خۆی ناوی دێ، بەڵام، (خضر =خدر) وەک « فوجدا عبداً من عبادنا اتینه رحمة من عندنا وعلمنه من لدنا علماً » (الکهف،٦٥) ناوی هاتووە کە لێرە خودا بە- عبداً من عبادنا- باسی خضر- دەکات و هەر لە قورئان-دا هەندێک ئایەتی سوورەی- (الکهف) بەدووبارە بوونەوەی قسەی خضر- دەزانن: «قال إنك لن تستگیع معي صبراً» (الکهف،٦٧) واتە (خضر = خدری زیندە) بەمووسا پێغەمبەر دەڵێ: تۆ سەبری ئەوەت - نییە- لەگەڵ مندا بی. واتە وەک لە(سورە)ی (الکهف)دا بەدەردەکەوێ، کە خودا باسی هەردووکیان دەکات، موسا و خدر، هەروەها گفتوگۆی هەردووکیشیان لەسوورەتەکە دووبارە دەکرێتەوە. کە ئەمەش بەپێی مەنتقی سوورەتەکە بوونی خدر (خضر) دەسەلمێنێ، لەوەش زیاتر لەو چیرۆکەدا باسی هەندێ لە سیفەتەکانی خدری زیندە دەکات، وەک ئەوەی خدری زیندە لەپڕ دەردەکەوێ، واتە کە مووسا و لاوەکە گەڕانەوە ئەو جێگایەی کە(نەهەنگ)ەکەیان لێ بزرکردبوو: «خضر یان بینی (س.خ) لەسەر وشکە گیا راکشاوە، خۆی بەکراسەکەی داپۆشیوە، کە مووسا سڵاوی لێ کرد، خضر کراسەکەی لەسەر خۆی لاداو وەڵامی سڵاوی دایەوە، خضر لە - جێگایەکی- نەزانراوی ئاڵۆز پەیدا بوو، مووسا و لاوەکە نەیانزانی لەکوێ هاتووە» (١٣١، ص١٩٥) هۆی ناولێنانەکەشی بە(خضر- خدر): (البخاري) لە(أبي

هریرە- خ. ر) ئەویش لە پێغەمبەر (د.خ) دەگێڕێتەوە: «بۆیە ناوی لێنرا (خضر= خدر) لەبەرئەوەی لەسەر فەروەیەکی سپی دانیشت، لەپڕ لەژێریا بەسەوزی دەستی بەلەرزین کرد» (١٣١، ص١٧٦) لە باسی (نەهەنگ)ەکەشدا، دەڵێن: «کە خودا فەرمانی بەمووسا دا کە(نەهەنگ)ێکی سوورەوەکراوی خوێ کراو لەگەڵ خۆیدا هەڵگرێ (...) مووسا و لاوەکە خەوتن، نەهەنگ بەخوێ کراوی و سوورەوەکراوی هەڵگیرابوو، دڵۆپە ئاوێکی کانی ژیانی بەرکەوت ژیانی هاتەوەبەر» (١٣١، ص١٩٥) ئەو ئاوەی کە نەهەنگە سوورەوەکراوەکەی ژیاندەوە دەڵێن: (خضر)یش هەر لەو کانییەی خواردووتەوە: «دەستەیەک لە(زانا) موسڵمانەکان بۆ ئەوە دەچن کە(خدری زیندە = الخضر حي) لە ئاوی (کانیی ژیان)ی خواردەوە، ئەوەی کە هەرکەسێک لێی بخواتەوە نامرێ، هەتا ڕۆژی قیامەت» (١٣١، ص١٨١) لە بارەی ساڵ و شوێنی لەدایک بوون و مردنی (خضر) سەرچاوە ئایینییەکان، هیچ هەواڵێکیان پێ نییە: نەبوونی زانیاری لەم رووەوە (خضر- خدر)ی زیاتر پیرۆز و ئەفسانەیی کردووە.

٣-١-٣ خدری زیندە لەخەیاڵی ئەفسانەیی کورد-دا:

خدری زیندە لەنێو خەیاڵی رەشە خەڵکەکە، ئامادەییەکی هەمیشەیی هەیە. هەر ئەو ئامادەیی و باوەڕەیە، کە لەنێو زۆر چیرۆک و ئەفسانەکاندا (خدری زیندە) کەسایەتییەکی خێرخواز و رێ پیشاندەرە، لەسەر زۆر شێوە خۆ پیشانی لێقەوماوان دەدا، جگە لە شێوەکانی مرۆڤ، لەسەر شێوەی ئاژەڵ و باڵندە و زیندەوەریش دەردەکەوێ.

نیشانەکانی ئەوەیە کە وەختێ وەک پیرەمێردێک دەردەکەوێ «دەستی زۆر نەرم و شڵە هەروەک ئێسقانی تێدانەبێ» (٢٨، ل٤٨) دەستی نەک هەر نەرم و شڵە، بەڵکە دەڵێن خدری زیندە جەستەی بێ ئێسقان و بێ سێبەرە، بەم دوو سفەتەش لەشێوەی مرۆڤی وەدەردەنێن و دەیبەنە (جیهانی باڵا) و نێو فریشتە و پەرییان. جگە لەوە دەڵێن: بەچاو قووچێنێک ئەو سەرو ئەم سەری جیهان دەبڕێ و دەتوانێ، بۆ هەر شێوەیەکی بیەوێ خۆ بگۆڕێ و زانیارییەکی هەیە، هەموو خەڵک و هەموو کەسێک چاک دەناسێ، نەمرەو ئاوی حەیاتیی خواردووتەوە و هەتا ڕۆژی قیامەت، زیندووە. هەر ئەم سفەتانەش دەدەن بە (ئەهریمەن!) بەڵام، وەک رەگەزێکی شەڕ، کە دیسان ئەهریمەنیش زیندووە، تا ڕۆژی قیامەت و ئاخرین کەسە لە جیهان (عزرائیل) فریشتەی گیان کێشان گیانی دەکێشێ، بەم بەرامبەر یەک راگرتنەی (خدری زیندە = هێزی خێر) و (ئەهریمەن= هێزی شەڕ) ئەم باوەڕە لەبیری ئایینی زەردەشتی و باوەڕی (زەروان)مان نزیک دەکاتەوە، هەر ئێستا لەنێو خەڵکی کوردستان سەدان و هەزاران کەس و بنەماڵە هەن، دەڵێن «ئێمە خدری زیندەمان دیوە» (عەبدولڕەقیب یووسف) لە باسی (شاخی سوورێن)دا دەنووسێ: «چەمی خیری زینە (واتە خدری زیندە هاتووەتە ئەو جێیە و ئەو کانییە گەورەیەی تەقاندووەتەوە) لەبەری باکووری دۆڵی (نەوێ) دا و لە خوار (بانی بنۆک) بەرامبەر بە (قەڵێی زوحاک)(*-٥) هەڵدەقوڵێت بەدۆڵەکەدا بۆ نەوێ دێت» (٢١، ل١١-١٢) دیارە ئەم ناوی (خیری زینە =خدری زیندە)یە بەهۆی رووداوێک و جۆرە دەرکەوتنێکی خدری زیندەیە (بەپێی باوەڕی خەڵکەکە) بەسەر ئەو چەمە دابڕاوە.

٣-٢-١- ئەسکەندەری چوار قورنەت: (ئەسکەندەری مەقدۆنی-٣٥٦-٣٢٤- پ-ز)

ئەسکەندەر کوڕی (فیلیب) شای مەقدونیایە، لەمەقدونیا لەدایک بووە، لەشاری (بابل) مردووە شاگردی (ئەرستۆ- ٣٨٤-٣٢٢-پ.ز) بوو لە بیست ساڵیدا حوکمی گرتە دەست لەسایەی لێهاتوویی خۆی سەرەتا ڕۆژئاوای داگیر کرد پاشان ڕۆژهەڵات، سیی و چوار ساڵ تەمەنی تەواو نەکردبوو مرد، لە ساڵی (٣٣٢ پ.ز) لە (گوگامیل- گۆگەمیر)ی نزیک هەولێر (دارا) پاشای فارسی شکاند و هەتا رووباری (سند) ڕۆیشت لە وڵاتی هند. ئەسکەندەر ئەو پیاوە مێژووییەیە کە لەسایەی سەرکەوتنە گرنگ و کردەوە جیهانییەکانی، بووەتە پاڵەوانی دەیان و سەدان حەکایەتی میللی و ئەفسانەیی لە هەموو جیهان و زۆر کردەوە و کاری ئەفسانەیی دراوەتە پاڵ. بۆ نموونە لە وڵاتی هند: «باسی شەڕەکانی دەکەن لەگەڵ مێرووی گەورە و زەلام و گۆشتخۆرەکان و ماری شەش سەر و کورتە باڵا یەک پێیەکان و ئەسپە سەر مرۆڤەکان و مرۆڤە سەر سەگەکان» (٢٠٠).

٣-٢-٢- ئەسکەندەر لەنێو خەیاڵی ئەفسانەیی کورددا:

لەنێو کورد (ئەسکەندەر) بەزۆر شێوە باسی دەکرێ و بووەتە پاڵەوانی زۆر ئەفسانە و زۆر جێگاش هەیە ناوی ئەو سەرکردە یۆنانییەی پێوەیە هەر مامۆستا (وریا قانع) لەزاری باوکی دەگێڕتەوە، کە زۆر جار بەمنداڵی لێی بیستووە گوتوویەتی: «باسی مردنەکەی (ئەسکەندەر)یشی کرد کە لە (شارەزوور) بەنەخۆشی سک چوون مردووە، لە گۆمێکدا لە (چەمی چەقان)ی (شارەزوور) لەنزیک ئاوایی (زەنگی مەڕ) لاشەکەیان شۆریوە و ئێستاش بەو گۆمە دەڵێن (گۆمی ئەسکەندەر) دار بەروویێکی گەورە لە شوێنی مردنەکەیدا ماوە کە بەداری (ذي القرنین) بەناوبانگە. ئێستاش کە خێڵە جافەکان دەگەنە بن ئەو دارە فاتیحەیەک بۆ گیانی (ئەسکەندەر) دەخوێنن، لەپاش شۆردنی لاشەکەی جەرگ و هەناویان دەرهێناوە لەنزیک ئەو دارە گۆڕێکیان بۆ کردووە کە بەگۆڕی (ئەسکەندەر) دەژمێردرێ، بەڵام لاشەکەیان بردەوە لە شوێنی شاری (ئەسکەندەرییە)ی میسر ناشتیان» ٢٢٧ .

٣-٢-٣- ئەسکەندەر لەنێو (قورئان)ی پیرۆزدا.

قورئان دەقێکی لەمێژینەی هەزار و چوار سەد ساڵەییە جگە لە کۆنییەکەی خۆی، باسی زۆر رووداو و کەسایەتیی کۆنتریش دەکات، هەندێ لە لێکۆڵەرەوان و لێکدەرەوەکانی قورئان، (ذووالقرنین)ی نێو قورئان بە ئەسکەندەری مەقدۆنی لێکدەدەنەوە، هەر چەندە هەموو زانایان لەم بارەیەوە رایان وەکو یەک نییە! بەڵام، ئەم رایەی کە دەڵێ (ذووالقرنین) هێمایە بۆ ئەسکەندەر، ئەمەش هێمایەکە بۆ گرنگی و ناوداریی ئەو سەرکردە یۆنانییە، کە لەراستیشدا هەروا بوو.

خودا دەفەرمووێ: (ویسئلونك عن ذي القرنین قل ساتلو علیكم منه ذكراً» (الكهف "٨٣") ئەو زانایانەی کە دەڵێن قورئان باسی ئەسکەندەری کردووە، ئەم (ذووالقرنین)ە وا لێکدەدەنەوە کە مەبەست ئەسکەندەرە، لەوەش کە قورئان راستەوخۆ ناوی ئەسکەندەری نەهێناوە (دکتۆر سەڵاح عەبدولقادر ئەلخالیدی) وای لێکدەداتەوە کە دەڵێ لە قورئاندا: «مەبەست تۆمار کردنی مێژوویی نییە! بەڵکو

مەبەست پەند وەرگرتنە لە چیرۆکەکە» (١٣١، ص٥٥) لەوەش کە ئەسکەندەر بە «ژی القرنین» ناو براوە، زۆر را هەیە، هەر دکتۆر (سەڵاح عەبدولقادر ئەلخالیدی) دەڵێ: «ناویان لێنا - ذی القرنین- چونکە وڵاتی فارسی گرتە ژێر دەست، وەک ئەوەی -وڵات= قرن-ی یۆنانی و قرن =وڵات-ی فارسی کۆکردەوە، کە دوو وڵاتی بەهێزی ئەو ڕۆژگارە بوون.» (١٣١، ص٢٦٠) ئەسکەندەر کە لەم تەمەنە کەمەدا توانی گەورەترین و بەهێزترین دوو وڵاتی ئەو ڕۆژگارەی جیهان بخاتە ژێر رکێفی خۆی و لە ڕۆژئاواوە بەرەو ڕۆژهەڵات بێ و سەرکەوتنە گرنگەکانیشی لە جیهان دەنگی دایەوە، ئەمانە هەمووی رێگای ئەوەیان بۆ خەیاڵی عەوام خۆشکرد کە بیکەنە پاڵەوانی زۆر ئەفسانان، یەکێ لەو ئەفسانانەش گەڕانە بەدوای- ئاوی حەیات-دا، ئەم ئەفسانەیەش زۆر نەتەوەی دنیا تێیدا هاوبەشن، لەو نەتەوانەش کورد و فارس، لە هەمووان لەپێشترن لەبەر دوو هۆ:

یەکەم: کوردستان لەو ڕۆژگارەدا، چ وەکو وڵات، چ وەکو میللەت بەشێکی گرنگ و دیاری وڵاتی فارس بووە، سەرەڕای ئەوەش، شەڕی (ئەسکەندەر) پاشا و سەرکردەی یۆنانی لەگەڵ، پاشا و سەرکردەی فارس (دارا) لە خاکی کوردستان و لە نزیک شاری (هەولێر) و رێک لە (گۆگەمیر) بوو، ئەمەش بۆ خۆی هۆیەکی گرنگە بۆ ئەوەی ئەم شەڕ و سەرکردەیە لەنێو خەیاڵی ئەفسانەیی ئەو خەڵکە جێگای خۆی بکاتەوە و ببێ بە پاڵەوان و کەرەستەی زۆر ئەفسانەی ئەو میللەتە.

دووەم: میللەتی فارس، چ وەک میللەت، چ وەک پاشا و سەرکردە و لەشکر، بەشی دووەم و گرنگی ئەو رووداو و مێژووەن، کەئەسکەندەر تێیدا براوە بوو، شکستی دارا و شکانی لەشکر و داگیرکردنی وڵاتی فارس لەلایەن ئەسکەندەرەوە ئەمەش رووداوێکە لەمێژووی فارس و لە خەیاڵی ئەفسانەیی عەوام، رەگێکی قووڵ و کاریگەرییەکی زۆری هەیە. ئەگەر مێژوونووسانی فارس زۆریان لەبارەوە نووسیوە، ئەوا خەیاڵی ئەفسانەسازی عەوامیش کەمی بۆ نەکردووە.

٣-٣-١- فەڕی ئیزەدی:

یەکێ لە تایبەتمەندییەکانی نەمرانی ئەفسانەی فارسی، کە ئەویش سەرچاوە لە ئەفسانە ئێرانییە کۆنەکانەوە دەگرێ، بوونی- (فرەَ و ایزدی، خورنە، هوم)ە، کە ئەمانەش وەک هێز و پیرۆزی و رووناکی، هەر پاشا و پاڵەوانێک هەیبوایە، لە دوو لاوە سوودی لێ دەبینی. یەک: لە رووی جەستەوە ئەو کەسە هیچ نەخۆش نەدەکەوت و بریندار نەدەبوو و نەدەمرد. دوو: هەر کارێکی بیویستبایە دەیتوانی بیکات و بەسەر هەر دوژمن و دێوێکدا سەردەکەوت. ئەم فەڕی ئیزەدییە تایبەت بەبنەماڵەی پاشا رەسەن و رەواکانی ئێران بوو، واتە هەموو کەسێ نەیدەتوانی بەدەستی بێنێ، تایبەتمەندییەکی تری ئەو فەڕی ئیزەدییە ئەوەبوو، خاوەنەکەی واتە ئەو کەسەی ئەو فەڕەی هەبووایە، هەتا لە پێناو خێر و چاکە و لە دژی شەڕ دیوان بەکاری هێنابوایە، ئەوا ئەو هێز و رووناکییەی لەبەردەستدا بوو، هەر هێندە لەرێگەی لادابا، ئەوا فەڕی ئێزەدی لێی دوور دەکەوتەوە و هێز و توانای لەدەست دەدا و رووی لە شکست دەکرد وەکو (جەمشید).

- فەڕ: وەک هەندێ لە فەرهەنگەکان مانایان لێکدراوەتەوە.

– فرَ: «واتە شان و شەوکەت و پایە بەرزی و بەمانای رووناکیش هاتووە» (١٩٠).

– فەڕ: «ودم، پیرۆزی، بەهرە، فایدە» (١٨٩).

– فر: (فرە، شان و شەوکەت، پایە بەرزیی، جوانی، رەونەقی هەڵبژاردە، پرتەوە، رووەک» (١٩٣).

وشەی (فەڕ) ئێستاش لەنێو کورد ڕۆژانە بەکار دێت، وەک ئەوەی بەکەسێک دەڵێن: «کابرایەکی بێ فەڕە» واتە کابرایەکی بێ خێرە، یان دەڵێن: «کابرایەکی بەد فەڕە» واتە شەڕاوییە و ئەوەی لێی دەکەوێتەوە بەدی و خراپەیە.

– هوم: «هەومە: هومە (سەومەی ویدایی) خوداوەندێکە کە لەش ساغی و هێز دەبەخشێ و بەرو بووم و نەوە زۆر دەکات، – هوم: ناوی گیایەکە کە توانایەکی شفابەخشی هەیە، باوەڕ وایە کە لە جنسی (ئافدرا) یە، (...) بڕوا وابوو کە ئەم خوداوەندە هێزێکی وای هەیە هەر دوژمنێک دەشکێنێ، لەراستیدا کە (کەیخەسرەو) پاشای توران (ئەفراسیاب)ی دواتر شکاند سوودی راستەوخۆی لە (هوم) بینی» (١٠٥، ص١٧)

-خەوەرنە: «دەقە زەردەشتییەکانی پاشتر، وەکو (دینکرد = دینکەرد) باسی ئەوە دەکەن کە چۆن فرە = فەرە (خەوەرنە =خورنە) و گیان پاسەوان (فر و هر= فەروە هەر) پێشتر لە دایکی ئەو پێغەمبەرە هەبووە، فەرە لەجیهانی رووناکی ڕۆژ و مانگ و ئەستێرەکان رووناکیی وەرگرتبوو، لەوێوە چووە نێو ئاگردانی ئەو بنەماڵەیە. دایکی زەردەشت (دوغدو) فەڕەی لە بەدەنی خۆیدا هەڵگرتبوو. ئەو فەڕەیە هێندە رووناک بوو کە ئەو ژنە لە تاریکیدا دەدرەوشایەوە» (١٠٥، ص ٦٥)

«لەبارەی پەیدابوونی (فەڕەی زەردەشت) (*-٦) هەتا پێش لەدایک بوونی، کە چل و پێنج ساڵ پێش ئەوەی زەردەشت بگاتە ئەو تەمەنەی قسە لەگەڵ (ئورمز = خودا) بکات، کاتی کە فەرینی = داپیری زەردەشت لە دایکەوە- دایکی زەردەشتی بێ، کە ناوی دوغدو بوو، (فرە زردەشت= فەڕەی زەردەشت=) لەشێوەی ئاگرێکی رووناک دابەزی و تێکەڵ ئەو ئاگرە بوو کە لە پێش ئەو بوو. فەرە لەو ئاگرەوە تێکەڵ دایکی زەردەشت بوو و ئەو فەڕەیە سێ شەو و ڕۆژان، لە هەر چواردەوری ماڵەکەیان گەشاوە بوو، کە رێبواران بەردەوام لەسایەی ئەو رووناکییە بەرێدا دەڕۆیشتن، کاتێ کە دوغدو گەیشتە پازدە ساڵان بەهۆی ئەو فەڕەی کە لەودا هەبوو، کە بەرێوە دەڕۆیشت، رووناکیی دەوروبەری روون دەکردەوە» (٦٥، ص١٢١)

فەڕی ئیزەدی: «خەڵکەکەی تر کە لە شەش کیشوەری جیهان نیشتەجێن لە نەوەی (مەشیە) و(مەشیانە) بوون، ئەوان بەسواری گای ئەفسانەیی (سریسوگ = سەریسوگ) لە دەریا پەڕینەوە و گەیشتنە نێوەندی هەرێمەکان، چونکە لە کیشوەرێک بۆ کیشوەرێکی تر تەنیا بەهاوکاریی خوداوەند یان بەفەڕ ئیزەدی دەیانتوانی بپەڕنەوە» (٩٧، ص٢٠)

-هوم: «لە ئاوێستا و هئوم لەرێگ ویدا سوما soma ناوی گیایەکە خۆشاوی هومی لێ دروست دەکەن (...) لەکن بەرهەمنەکان سوما ناوی خودایە، هەروەکو هوم لە مەزدەیەسنا ناوی فریشتەیەکە». (١٩٢).

-هوم: «قسە وایە کە لەمردنی موبد= پیاوی ئایینی، (ئیزەدی= خودایی) لە رێ و رەسمی قوربانیی ژیان هێز بە ئیماندارانی دەگات (...) هومە: خدایەکە: بۆ خۆی لەرێ و رەسمی قوربانی دەبێتە قوربانی تا خەڵکی ژیانیان دەست کەوێ» (٥٢، ص٥٢) لەبارەی فروهەری زەردەشتەوە: «فروهەرەکەی لە هوم و فڕەکەشی لە شیری مانگاوە داهێنرا، کاتێ دایک و باوکی خواردیان، ئەو کات زەردەشت پەیدا بوو» (٦٥، ص١٢٢)

گەو کەرەنە: گوکرنە، یان هومی سپی کە هەموو خەڵک دەرمانی نەمریی لەکاتی ئەفراندنەوەی جیهان لەوەوە بەدەست دێنن» (٥٢، ص٢٨).

وەک لە خوێندنەوەی سەرچاوە کۆنەکان بەدەردەکەوێ، فەڕ، یان فەڕی خودایی، شتێکە خوداوەند، دەیداتە پیاوانی خۆی، لە پێغەمبەر و ئیماندار و پیاوچاکان، هەروەها میراتێکی بنەماڵەشە و لە بابەوە بۆ کوڕ دەگوێزرێتەوە، کەسێ کە نەیبێ ناتوانێ بەدەستی بێنێ وەک کە زوحاک نەیتوانی، بەڵام هەیە لەدەستی دەدا، وەک ئەوەی کە جەمشید دۆڕاندی.

بەڵام، هوم و خەوەرنە خۆشاوی گوشراوی جۆرە گیایەکن و لە بۆنە ئایینییەکاندا پیاوانی ئایینی بەدەستی دێنن و دەیبەخشنەوە، هەندێ جاریش لە شیر یان جاری وا هەیە لە بەزی گا و مانگا بەدەست دەهێنرێ، واتە دەگیرێتەوە، هەمووشیان واتە فەڕ و هوم و خەوەرنە و سوماکە وەکو ناو دووبارە بوونەوەی یەکترن، هۆن بۆ خۆشگوزەرانی و دەسەڵاتداری و نەمریی. هەر ئەو هۆیەش جەمشید و فەرەیدوون هەیانبوو، زوحاکیش هەوڵی دا بەدەستی بێنێ.

٣-٤-١ کورتەی ئەفسانەکان بۆچی؟!

مەبەست و کرۆکی سەرەکیی ئەو لێکۆڵینەوەیە، بەراوردی تیمەی گەڕانە بەدوای نەمری لە ئەفسانەی کوردی و فارسیدا، لەبەر ئەوەی ئەم جۆرە ئەفسانانەش تا ئێستا چ لەنێو کورد چ بەبەراورد لەگەڵ زمانێکی تر شتێکی ئەوتۆیان لەسەر نەنووسراوە و نەکەوتوونەتە نێو فەرهەنگی گشتییەوە، سەرەڕای ئەوەش وا بەکۆمەڵ و لەسەر یەک و بەراورد لەگەڵ فارسی هەر یەکجار دەگمەنن، دیسان ئەم لێکۆڵینەوەیە، لێکۆڵینەوەیەکی بەراوردکاری و پراکتیکییە، بۆیە پێویست دەکات کورتەیەکی دەقی ئەفسانە کوردی و فارسییەکان بخرێتە پێش چاو بۆ ئەوەی زەمینەی بەراوردکارییەکە لەبەر چاو بێ، لەم کارەدا رەچاوی دوو خاڵ کراوە:

١- زۆربەی ئەفسانە کوردی و فارسییەکان زۆر درێژن و لێرە کورت کراونەتەوە.

٢- لە کورت کردنەوەکەدا تەنیا گرنگی بەلایەنی گەڕانەکە دراوە و ئەو مەبەستە روون دەکاتەوە.

خاڵێکی تر کە شیاوی باسکردن بێ ئەوەیە، کە لەنێو ئەفسانە کوردی و فارسییەکاندا، من ئەو ئەفسانانەم هەڵبژاردووە کە لەگەڵ کرۆکی نامەکەدا دەگونجێن و لەنێو ئەفسانەکاندا دەستم کەوتوون، لەوەشدا ئەوە تێبینی دەکرێ، ئەفسانە کوردییەکان زۆربەیان ئەفسانەی ئاساین و کەمتریان ئەفسانەی خوداوەندانن، کەچی ئەفسانە فارسییەکان -بەپێچەوانە- زۆربەیان ئەفسانەی خوداوەندانن و کەمتریان ئەفسانەی ئاساین.

٣-٤-٢- کورتەی دەقی ئەفسانە کوردییەکان:

داستانا میرمح:

ئەم دەقەی داستانی میرمح، برای نووسەر (بەدەل فەقیر حەجی Bedel– Feqirheci) لە ژمارە (٥)ی گۆڤاری لالش لە بەشە لاتینییەکەی لەگەڵ لێکۆڵینەوەیەکدا بڵاوی کردووتەوە، لاپەڕە (٥ تا ٣٨)ی گرتووتەوە. میرمح چیرۆکێکی کۆن و بڵاوی کوردییە، بەتایبەت لە ناو برا ئێزدییەکان زۆر بڵاوەو بەزۆر شێوەی دەگێڕنەوە.

١- کورتەی «داستانی میرمح» (٢١٢، ٥، ل٥،-٣٨)

میرمح کوڕی میرێکی دەوڵەمەند و مەزن بوو، بابی تەنیا ئەو کوڕەی هەبوو، منداڵی تاقانەش خۆشەویستە، بابی نەیدەویست کوڕەکەی هیچ لەبارەی ژیان و مردن بزانێ، خانووەکی تایبەتی بۆ کردبوو، هەڤاڵ و برادەری دەهێنا کن و نەیدەهێشت ئەو لە ماڵێ بچێتە دەرەوە، هەتا گەیشتە تەمەنی ژن هێنان بابی کچێکی وەکو کوڕەکەی خۆی دۆزییەوە ئەویش هیچی لە ژیان نەدەزانی. ژیانی میرمح بەم شێوەیە بەردەوام بوو، بەڕۆژ لەگەڵ برادەران و شەو لەگەڵ ژنەکەی لە ماڵ دەرنەدەکەوت، شەوێک میرمح برادەرەکانی هەتا بەردەرگای بەڕێ کرد، لەو کاتی عزرائیل هات و گیانی دەزگیرانەکەی کێشا، میرمح هاتەوە وای زانی نووستووە، بانگی کرد، هیچ وەڵام نەبوو، ئێوارەی پاشتر برادەرەکانی گوتیان: کوا دەزگیرانەکەت؟ گوتی: لە دوێنێوە نووستووە. کە چوون سەیریان کرد، گوتیان میرمح ئەوە مردووە – !«میرمح: مرن چییە؟» ئەوسا تێیان گەیاند کە مردن چۆنە و چۆن مردوو لە گۆڕ لەژێر خاک دەشێردرێتەوە. گوتی: «هەتا کەنگی؟» گووتیان «هەتا هەرو هەر.» ئەوسا میرمح گوت: «باشە ئەزی ژی دێ هۆڵی ئێم؟»

لە وەڵامدا میرمح تێدەگات کە کەس نامێنێ و ئەویش دەمرێ! لێرە لەم دەقە بەیتەکی دووردودرێژ– کە لەکاتی گێڕانەوە بە ئاواز و مۆسیقا دەگوترێ– باس لە ژیان و مردن و غەریبی مرۆڤ دەکات، ئەو بەندانە لەسەر زاری میرمح–ەوە دەگوترێن.

پاشان میرمح «گوت ئەزی چم وێ عەردی، عەردێ مرن لێ نیبیە!» هەرچی دایک و باوک و کەسوکاری دەیانەوێ لەوە حاڵی بکەن کە مردن لە هەموو جێگایەکی هەیە و کەس لەمردن رزگاری نابێ، میرمح پەشیمان نابێتەوە. «خاترا خۆوە ژ دای و باب و کەس و کار و هەڤاڵێت خواست و ل جوانێ خۆ سوار بوو دەستەکی تولە و تاژی یا دانە دوخۆەو ب دنیایی کەفت» ماوەیەکی زۆر رۆیشت و زۆر چیا و بیابان و شار و ئاوەدانی بڕی. ڕۆژێک میرمح «گەهیشتە جوتیارەکی ل رەخ دەریایەکی جۆت دکر گوتێ: ماندوونەبی جووتیار و پاشان جووتیار تێگەیشت کە ئەو میوانە لە چ دەگەڕێ :«گوتی هەر ل نک من بە، مرن لە هێر نینە!» –چەوا؟ گوتی هەتا ئەڤ بەحرە زوها دبت و دبتە ئەرد و خەڵک جۆت و جوبارێ لێ دکەت ژ نوهەنگی مرن دێ ل هێرە هەبت» میرمح بەوە رازی نابێ و دەڕوا. پاش ڕۆیشتنەکی زۆر، باڵندەیەکی دی دەبینێ لەسەر بەردەکی هەڵنیشتووە و گەلییەک گاڕسی لایە، پاشان لەگەڵ باڵندەش لێک ئاشکرا دەبن و باڵندە دەڵێ مەڕۆ لێرە مردن نییە! من هەر ڕۆژ دەنکە گاڕسەکی دەخۆم و نامرم،

هەتا ئەو گەلییە گاڕسە مابێ منیش دەمێنم! تۆش لێرە بەو لەو گاڕسە بخۆ، میرمح بەوەش رازی نابێ و دەڕوا، ئەمجارە تووشی مارێک دەبێ، لەگەڵ مارەکەش تێکدەگەن، کە میرمح لە جێگایەک دەگەڕێ مردنی لێ نەبێ، مارە دەڵێ: وەرە مردن لێرە نییە! من هەر ساڵەی جارەکی– کراس–ی خۆم لەنێو ئەو دۆڵەی فڕێدەدەم، هەر وەختەکی ئەو دۆڵە پڕبوو لە کاژۆکراسی من، ئەو کاتە من دەمرم، میرمح گوتی، ڕۆژێک دێت ئەو دۆڵە پڕ دەبێتەوە! دیسان رۆیشت. ئەم جارە تووشی پیرەمێردێکی بوو، ئەو پیرەمێردەش، پاش ئەوەی زانی میرمح لە چ دەگەڕێ گوتی: وەرە لێرە بە، من هە ڕۆژەی جارێکی سەرقەلینە –سبیلەک–ی لەو– ئاخ = خۆڵ–ەی، خۆڵی ئەو گردەی داوێمە نێو ئەو گەڵییەی. وەختی ئەو گەڵییە پڕ بووەوە، ئەو وەختە من دەمردم. میرمح گوتی: ڕۆژێک دێ ئەو گەڵییەش پڕ دەبێتەوە. دیسان میرمح بەساڵ و مانگان رۆیشت. تا گەیشتە مرازی خۆی گەیشتە ئەو عەردەی کە مردنی لێ نییە! گەیشتە (قوبا فەلەکێ). پاش گفتوگۆیەکی زۆر لەنێوان میرمح و (فەلەکی)، میر بەسەرهاتی خۆی بۆ (فەلەکێ) گێڕایەوە، فەلەکیش تەگبیرەکی بۆ کرد، گوتی لاوۆ هەرچی دەتەوێ لێرە بیکە و بیخۆ تەنیا مەچووە سەر ئەو (گرێ هەی هایی) میرمح پتر لە (١٥٠٠ ساڵ)ان لەوێ مایەوە، ڕۆژێک میرمح چووە سەرگردی هەی هایێ، گرد هێندە بەرز بووەوە هەتا میرمح توانی بۆن و بیری ماڵە باب و کەس و کاری بکات و غەریبی هەڵسا و فرمێسکی داباراند. کە فەلەک زانی چووەتە سەر گردی و دەگریێ، گوتی: ئێستا لە وڵاتی تۆ ئەو ساڵ دەم نەماوە و کەسوکارت هەمووی مردوون، تۆش گەیشتوویتە مرادی خۆت کەئە و جێگایەی مردنی نییە! بەڵام، میرمح هەر پێی داگرت و گوتی دەچمەوە! فەلەک سێ سێوی دایە میرمح و گوتی: ئەو سێوانە مەچوێنە، هەتا ئەو سێوانەت لابێ، خۆت و ئەسپ و تاژییەکەت هەر وا بەگەنجی دەمێننەوە، میرمح بەڕێ کەوت و پاش ماوەیەکی گەیشتەوە ئەو پیرەمێردەی کەبەسبیلەکەی خۆڵی گردی لە دۆڵەکەی دەکرد، کە میر گەیشتە لای دوا سبیلە خۆڵی هەڵدایە ناو گەلی گوتی: من چاوەڕێی تۆ بووم و مرد. میرمح گوتی: من دەمزانی مردن لێرەش هەیە. پیرەمێردی شاردەوە و کەوتە رێ. ئەو جارە گەیشتەوە باڵندەکە و سەیری کرد، ئەو گەلییەی کە پڕ گاڕس بوو، هیچی تێدا نەماوە، دوا دەنک لە دەمی باڵندەکە بوو، باڵندەکە گوتی من چاوەڕێی تۆ بووم، دوا دەنکە گاڕسی خواردو مرد. میرمح دیسان بەڕێ کەوت.. ئەمجارەش گەیشتەوە مارەکەی، مار دواکراسی فڕێدا و ئەویش مرد. میرمح گوتی: دەمزانی تۆش ڕۆژێ دێ دەمری، ئەویشی بەجێهێشت. ئەوجارە گەیشتە جووتیارێکی جووتی دەکرد، زانی ئەو جووتەی لەو جێگایەی دەکات کە پێشتر بەحر بوو، ئێستا ئەو بەحرە وشکی کردووە و بووەتە زەوی پێی دەڵێن: «زەڤیا بەحرەکێ!» ئەمجارەش رۆیشت تا گەیشتەوە گوندەکەی خۆیان سەیری کرد بووەتە شارێکی گەورە، جڵەوی ئەسپەکەی شل کرد و ئەسپ چووە بەردەمی کۆنە ماڵی خۆیان، لەو ماڵە کەس نەیناسییەوە میرمح گوتی: ئەوە ماڵی ئێمەیە! پیرەمێردی ماڵەکە داوای نیشانەی لە میرمح کرد. «میرمح گوت: ئەخرێ جوانیا من ل سەر بکۆڵن دێ دەستەکا زێڕا دبندا بینن و ل سەر دەستەکێ سێلەک یادانایە ئوهەڤسارێ ڤێ جوانیا من ل سەر سیلی ێ دانایە» کە جێگایەکەیان هەڵکۆڵی ئەو زێڕ و هەوسارە لەوێ بوو. پاشان بەپرسیار و لە پیرەمێردان دەزانن کە وەختی خۆی کوڕێک سەری خۆی لەم

شارە هەڵگرتووە و بەدوای نەمرییدا گەڕاوە. میرمح چونکە دایک و باوک و کەسوکاری خۆی نەمابوو کەسیش نەیدەناسییەوە، جارێکی تر سەری خۆی هەڵگرت و گەڕایەوە بۆ قوببا فەلەکێ. «پشتی میرمح رێ بویە ئەمین جبریل گۆتە خودێ دلۆڤان هەکە میرمح گەهیشتە قوببا فەلەکێ مرن ل سەر نامینێت» خودا فەرمووی: «هەڕە پێشێ» جبراییل لەسەر شێوەی دەروێشێکی منداڵ نەخۆش چووە پێش میرمح و گوتی: بۆنی سێوت لێ دێ و منداڵەکەم نەخۆشە و داوای سێو دەکا، میرمح گوتی: ئەو بەرو بازاڕە پڕی سێوە، ئەو رەز و باخە پڕ سێوە، بەڵام دەروێش واز ناهێنێ و سێوێک لە میرمح دەستێنێ. «دوێ گاڤێ دەموێت سپی دناڤ پرچێ دا دیارکرن ئو گوهێت وی پیچەک گران بون ئو رونیا چاوێ ل کێم دا، راستی یا پشتا وی وەکی بەرێ نەما» ئەوەی بەسەر میرمح هات بەسەر جوانی و تاژییەکانیش هات. جاری دووەمیش دەروێش توانی بەو فێڵە سۆزی میرمح بجووڵێنێ و سێوێکی تریشی لێ بستێنێ، ئەم جارەش پیری زیاتر لەخۆی و ماین و تاژییەکانی بەدەرکەوت، بەڵام هەر چۆنێ بوو، هەر بەردەوام بوو لەسەر رۆیشتن بەرەو قوببا فەلەکێ بۆ جاری سێیەمیش دەروێش هاتەوە پێش میرمح و لە جاری یەکەم بە سۆزتر پاڕایەوە و داوای سێوی لێ کرد، میرمح ئامۆژگاری فەلەکی هەر لەبیر بوو، لەو کاتەدا فەلەک لەسەر گردی هەی هایێ دانیشتبوو، هاواری کرد: «نەدێ.. نەدێ.. نەدێ. میرمح گوت (جبراییل؟) (*-٧) فەلەک چ دبێژێت؟ (جیراییل= دەروێش) گوت فەلەکی دبێژی سێڤێ بدێ.. بدێ ئو تو نهۆ دگەهییە ناڤ رەزی سێڤا ئو تە پێتڤێ ئو هەوجەیێ نەما. میرمح رابو سێڤ دا جبرایل ئو دوێ گاڤێ دا میرمح ل گەل ماهین و تاژی فینەکا خۆ بونە کومکێت هێشتیا (٢١٢،٥ ،ل ٥-٣٨)

٢- مامۆستا (وریا قانع) چیرۆکێکی فۆلکلۆری کە لە زاری باوکی بیستووە، بۆی نووسیمەوە ئەو چیرۆکە باسی (ئەسکەندەر) و(خدر) و (ئەلیاس) دەکات، ئەوەی بۆ ئەم لێکۆڵینەوەیە دەشێ، کورتەکەی دەگوێزمەوە ئێرە. «وتی ئەسکەندەر بەشوێن ئاوی حەیاتدا دەگەڕا، چونکە لە چیرۆکە کۆنە ئەفسانەکانەوە بیستبووی هەر کەسێک لەو ئاوە بخواتەوە هەرگیز نامرێت. نیشانەکانی (ئاوی حەیات) ئەوەبوو ئاوەکە لە کانییەکە دێتە دەرەوە لە دوای مەترێکی دەچێتە ژێر زەوی ئەسکەندەریش بەخۆی و لەشکرەکەیەوە بەشوێن ئەو کانی و ئاوەدا دەگەڕا. لەنێو سەربازەکانیدا دوو کەس هەبوون بەناوی (خدر) و (ئەلیاس) ئەم دوو سەربازە لە کاتی گەڕاندا لە تاریکستانێکدا رێیان کەوتە سەر کانییەکە خۆیان تێریان لێ خواردەوە. ئەمجا ویستیان بچن بەشوێن ئەسکەندەر-دا و مژدەی دۆزینەوەی ئاوەکەی پێ راگەیەنن لە کاتی رۆیشتنەکەیانا دەنگێک لە غەیبەوە بانگی کردن و وتی: (ئەی خدر و ئەلیاس ئێستا ئێوە لە رێزی مرۆڤدا نەماون و بوون بەفریشتە لەبەر ئەوە داواتان لێ دەکەین کە نەگەڕێنەوە بۆ لای ئەسکەندەر) لە ئەنجامیشدا خدر کە ئێستە پێی دەڵێن خدری زیندە ئەرکی فریاکەوتنی لێقەوماوانی لە وشکاییدا پێ سپێردرا و ئەلیاسیش ئەرکی فریاکەوتنی لێقەوماوانی ناو دەریای پێ سپێردرا و. لەو ڕۆژەوە ئەو دوو مرۆڤە بوونە فریشتە و ژیانی جاویدانیان پێ بەخشرا» (٢٢٧).

لەو دەقەی کە (دایکم) لە منداڵییەوە تا ئێستا دەیان جاری بۆ گێڕاومەتەوە و لەژێر ناوی (خدری زیندە)یە، بەجۆرێکی تر باسی خدری زیندە دەکات، کە لێرە یەکێکە لە یاران و سەربازەکانی ئیسلام لەژێر سەرکردایەتیی پێغەمبەر (د.خ).

کورتەی پێویستی ئەو چیرۆکە

٣- «خدری زیندە» (٢٢٤):

« دەڵێ پێغەمبەر سڵاوی خوای لەسەر بێ، جارەک لە جاران لە غەزایێ دەگەڕایەوە، زۆر قەڵا و لەشکری شکاندبوو و کردبوونییە ئیسلام. لە رێگای گەڕانەوە ویستی شتێک بەئەسحابەکان و لەشکری ئیسلام پیشان بدات» بەو رێگایەدا نەگەڕایەوە کە لێوەی هاتبوو، پاش رۆیشتنێکی زۆر تووشی ئەشکەوتێک بوون، پێغەمبەر ئەمری کرد لەشکر بەنێو ئەشکەوتدا بڕوا، ئەو لەشکرە زۆرە بەئەسپ و حوشتر و فیلەوە لە دەرگای ئەشکەوت چوونە ژوورەوە، پاش ماوەیەکی (گەیشتنە جێگایەکی تاریکاییەک بوو چاوچاوی نەدەدی)، دەڵێ لەوتاریکاییە شتێک لەژێر پێی سوار و پیادەکان خڕەی دەهات لە پێغەمبەریان پرسی: (پێغەمبەری خوای ئەوە چییە لەبن پێیان خڕەی دێت؟) پێغەمبەر جەوابی دایەوە گوتی: (شتێکە هەر کەسێک هەڵیبگرێ و بیهێنێ پەشیمان دەبێتەوە. هەر کەسێ نەیهێنێ ئەویش هەر پەشیمان دەبێتەوە!) ئەوانیش بەنادڵی هەندێک نایهێنن و هەندێکیش کەمێک لەگەڵ خۆیان دەهێنن.

دەڵێن: خدری زیندە یەکێک بوو لە ئەسحابەکانی پێغەمبەر و لەنێو لەشکری ئیسلامدا بوو، ئەویش لەو تاریکاییە چاوی بەکانییەکی دەکەوێ و ئاوی کانییەکەی جوان هەڵدەقوڵێ و کەچی نەزیاد دەکات و نەکەم. لەنێو هەموو ئەسحابەکان تەنیا خدر لەو ئاو و کانییە دەخواتەوە. کە لە تاریکی و ئەشکەوت دێنە دەرەوە، ئاشکرا دەبێ ئەوەی کە لەژێر پێیان خڕەی دەهات و هەندێک هێناویانە و هەندێک نەیانهێناوە، دوڕ و جەواهێر بووە، بۆیێ ئەوەی کەمی هێنابوو هەر پەشیمان بوو، ئەوەی هیچی نەهێنابوو هەر پەشیمان بوو. ئەو ئاوەش کە خدر خواردبوویەوە (ئاوی نەمریی) بوو. لەنێو هەموو لەشکر و ئەسحابەکان تەنیا خدر زیندوویێتیی بەدەست هێنا، لەو ڕۆژەوە ئەو بەزیندوویێتی ماوەتەوە و لە دنیایێ دەگەڕێ، دەگەڕێ و هەتا ڕۆژی قیامەتێ دەمێنێ و دەڵێن ئەو دوا کەسە لەسەر ئەو زەوییە و لەنێو ئیمانداران کە پاش هەموو کەسەکی دەمرێ» (٢٢٤).

٤- مامۆستا (کامل خودێدا) دەقێکی تری چیرۆکی (ئەسکەندەر)ی بۆ ناردووم، کە لەژێر ناوی(ئەسکەندەری چار قوڕنەت)ە لەو دەقەش باسی(خدر) و (ئەلیاس) دەکرێ، کورتەی چیرۆکەکە بەم شێوەیەیە.

«چیرۆکا ئەسکەندەری چار قوڕنەت»

ئەسکەندەر پاشایەکی گەورەبوو، دەسەڵاتی بەسەر هەر چوارقوڕنەی دنیاییدا رادەگەیشت. «شیرەتکارەک هەبوو ناڤێ وی (قەمبەر) بوو، هەروەسا ل دەوروبەرێ ئەسکەندەری کوڕەکی گەنج هەبوو ناڤێ وی (خدر)بوو، ئەڤێ گەنجێ مامەکی کال هەبوو ناڤێ وی (لیاس = ئەلیاس) بوو». قەمبەر رقی لە خدر دەبووەوە چونکە ئەسکەندەر گرنگیی بەو دەدا، داوێکی دانایەوە بۆ ئەوەی لەنێوی ببات، «قەمبەری گۆتە ئەسکەندەری، ئەرێ ما تو بۆچی مال و دنیایا تە وەزیر و زەڤینە تەو مەزنیاتە بۆ چیە ئەگەر تو بمری؟» ئێمە دەمانەوێ تۆ نەمری و کەس نەتوانێ جێگای تۆ بگرێتەوە. «ئەسکەندەری گۆت:

ئەرێ با دەرمانێ نەمرنێ چیە؟» قەمبەری گۆت: «دەرمانێ نەمرنێ- ئاڤا هیوان = ئاوی ژیان- ێیە!» هەر قەمبەر ئەسکەندەری و اتێگەیاند کە ئەو ئاو و دەرمانە تەنیا بە خدری پەیدا دەبێ، ئەسکەندەر داوای ئەو ئاوە لە خدری دەکات و خدر ناچاری دەکات بەدوای ئەو ئاوەدا بگەڕێ، خدریش بۆ ئەم کارە پرس بە ئەلیاسی مامی دەکات کە پیرەمێردێکی دنیا دیتە و زانایە. ئەو تێدەگا ئەوە داوە و (قەمبەر) بۆ (خدر)ی داناوەتەوە، بەڵام، رێگایەکی راست بۆ خدر دیاری دەکات. سەرەتا دەڵێ: هەڕوو بلێ دەچم، بەڵام، با خەرجیی ئەم رێگایە لەسەر قەمبەری بێ. هەروەها باسی ئاوی حەیاتێی بۆ دەکا و دەڵێ: «هەڕە بخۆ هندەک ماسیا بگرە و بقەلینە و هورکە و دناڤ پادەکی کە، هەر وەختی ئەڤ هورکی ماسیا دئاڤیدا ساغبوو بزانە ئەڤە ئاڤا هیوانێیە» هەروەها کاتێ گەیشتییە تاریکستانێ (جەهنوو = جوانی یا) خۆت لە دارەکی ببەستەوە، چونکە تۆ رێگا ناناسی، بەڵام، ماینەکەت دەگەڕێتەوە کن جووانووەکەی خۆی. خدر بەڕێکەوت و دەگەیشتە هەر ئاوێک کەمێک هوردەی ماسی تێدەکرد، لە یەکێ لە ئاوەکان یەکسەر «هورکی ماسییا بوونە ماسی و ساغ بوون، ئێکسەر زانی ئەو ئاڤە هیوانێیە» خدر بۆ خۆی تێری ئاو خواردەوە و دایە ماینەکەش و (جەوتکێ = جەوەندە)ی لێ پڕ ئاو کرد بۆ ئەسکەندەر و گەڕایەوە، خدر رێگای نەدەزانی، بەڵام ماینەکە یەکسەر چۆوە کن جوانووەکەی، سەیر دەکا دارەکەی جوانووی لێ بەسترابووەوە، وشک بووە و جوانووەکەش مردووە، خدر بەماندوویی و دڵی پڕ خەمەوە جەوەندەکەی بەدارێ وەکرد و لێی نووست. وەک ئێزدی دەگێڕنەوە: «خودێ مەزن گۆتە (ملک جبراییل) ئەگەر ئەو ئاڤا هیوانێ بگەهتا ئەسکەندەر)ی ئەسکەندەر نامرت و ئەڤە ژی چێ نابت» جبراییل هەندێک باڵندەی هەنارد جەوەندەکەیان دڕاند و کە ئاوەکە ڕژا بەئەمری خودای دارە وشک بووەکە سەوز بووەوە و جوانووەکە زیندوو بووەوە، خدر کە لە خەو هەڵسا بینی دارەکە سەوز بووەتەوە و جوانووەکە زیندوو بووەتەوە و جەوەندەکەش دڕاوە و ئاوی تێ نەماوە.

خدر گەڕایەوە چیی دیبوو بۆ ئەسکەندەری گێڕایەوە، ئەسکەندەر بڕوای کرد، بەڵام، قەمبەر گوتی: «دڤێت ئەم فرمانا پیرەمێرا راکەین و هەمووا بکوژین» و پاشان هەموومان بەدوای ئاوی حەیاتێدا بچین، لەوەش مەبەستی لەناوبردنی ئەلیاسی مامی خدری بوو. ئەسکەندەر لەمەش بەگوێی قەمبەری کرد، خدریش مامی خۆی شاردەوە، ئەسکەندەر بەلەشکرەوە بەڕێکەوت بۆ بەدەستهێنانی ئاوی حەیاتێ، خدریش مامی لەنێو سندووقەکی شاردەوە و لەگەڵ خۆی برد. لە رێگا جبراییل خۆی کردە دەروێشێک و گوتی: ئەسکەندەر بەدوای ئاوی حەیاتێدا نەچی، ئەو ئاوە بەکەڵکی تۆ نایێ! ئەسکەندەر گوتی: ئاخر نەچم من دەمرم!! «دەروێشێ گوتێ توو نامری هەتا ل بن تە نەبتە (رصاص) و ل سەرتە نەبتە (طاس)،» ئەسکەندەریش گوتی: کەوایە هیچ جارێک لێناگەڕێم ئاوها بێ. ئەسکەندەر گەڕایەوە لە رێگا بارانەک دایکرد، لەشکری ئەسکەندەری جێگایەکیان بۆ چاکرد لەسەر شیر و لەژێر مەتاڵی. لەو کاتە جبراییل هات گوتی: ئەسکەندەر ئەوە چییە لە ژێرت؟ گوتی: (رصاص). ئەدی ئەوە چییە لەسەرت؟ گوتی: (طاس) جبراییل گوتی شەرتی ئێمە گەیشتە جێگا و ڕۆژی مردنتە!! ئەسکەندەر گوتی: مۆڵەتی ئەوەم بدە وەسیەتەکی بۆ دایکم بکەم. رووی لە سەربازەکانی کرد و گوتی: سەد کەس دەس بەدوعا، سەد

کەس بەشیرو ڕمەوە، سەد کەس بەتاسی زێڕەوە لە دەوری جەنازەکەم بێ. جبراییل (*-٨) گیانی ئەسکەندەری کێشا. کە دایکی هات، گوتی: ئەگەر بەشەڕ بووایە، نەدەمرد، شەڕکەری هەیە. ئەگەر بەماڵی دنیایێ بووایە نەدەمرد، ماڵ و زێڕی هەیە. ئەگەر بەدوعایێ بووایە هەر نەدەمرد، ئەوا سەد کەس بۆی دەپاڕێتەوە دواجار دایکی ئەسکەندەر بۆی دەسەلمێندرێ کە کەس نییە مردووی لێ نەمردبێ و کەس نییە! نەمرێ،«ئەو گۆت: مریێ تەبای خەڵکی نەی مریە!» (٢٢٦).

یەکێکی تر لەو دەقانە، ئەو دەقەیە مامۆستا (تاریق کارێزی) لە ڕۆژنامەی هاوکاری بڵاوی کردووتەوە و ئەویش لە (تاها حەمەدەمین مستەفا)ی بیستووە کورتەی ئەم دەقەش بەم شێوەیە:

٥-: «زەلامێک ڕۆژێ لە ڕۆژان وا دێت بەمێشکیا بچێت بەدوای (ئاوی حەیاتێ)دا بگەڕێ، رێگایەک دەگرێتە بەر و دەگاتە قەڵایەک، بەتەخمین و مەزەندە وای بۆ دەچێت کە لەم قەڵایەدا ئاوی نەمری وەدەست دەهێنێ، دەکەوێتە هەڵکەندنی قەڵا تا ماوەیەک... ڕۆژێ لەڕۆژان کرمێکی سپی دەدۆزێتەوە. کرمەکە پەروەردە دەکات بەرە بەرە تا وای لێ دێت شێوەی منداڵ وەردەگرێت. منداڵەکەش پەروەردە دەکات. منداڵەکە گەورە دەبێ و بەقسە دەیێ، لە زەلامەکە دەپرسێت کە بۆچی هاتووە؟! لە وەرامدا کابرا دەڵێت: لە ئاوی نەمریی دەگەڕێم. منداڵە کرمەکە رێنمایی دەکات و دەڵێ: نەکەی ئاوی نەمریی بخۆیتەوە چونکە وەک منت لێ بەسەر دێ من کە ئەو ئاوەم خواردووتەوە. وەکو دەبینی لە کرمەوە گەورە دەبم و دەبمەوە بەمرۆڤێکی کامل و تەواو پاشان بەرە بەرە گچکە دەبمەوە، تا دەبمەوە بەو کرمەی کە بینیت، بەم شێوەیە من ژیان و گوزەران بەسەر دەبەم. زەلامەکە ئەم بەسەرهاتەی بیست بڕیاری پاشگەزبوون وگەڕانەوەی دا» (٨٩٨،٢٢٣)

٦- چیرۆکێکی تر هەیە، زۆر بڵاوە، ئەویش چیرۆکی ئەو پیرەژنەیە کە لەدەست مردن رادەکات و بەدوای نەمرییدا دەگەڕێ. ئەویش چیرۆکێکە هەموومان زۆر جارمان بیستووە! کورتەی بەسەرهاتەکە بەم شێوەیە:

«دەگێڕنەوە پیرەژنێک تەنیا کوڕێکی دەبێ. هەموو ڕۆژێ داوا لە کوڕەکەی دەکات بیباتە جێگایەک کە مردنی لێ نەبێ. هەرچی کوڕەکەی دەڵێ: دایە گیان مردن لە هەموو جێگایەک هەیە، هیچ جێگایەک نییە کە مردنی لێ نەبێ ژنە بەردەوام دەڵێ: کوڕم من لە مردن دەترسێم، نامەوێ بمرم ژیان خۆشە. کوڕە ناچار ڕۆژێ دایکی سواری پیرە کەرێک دەکا و گوندە و گوند و شارە و شار بەدوای جێگایەکدا دەگەڕێ کە مردنی لێ نەبێ. دەگاتە شارێک خەڵکەکە دەڵێن: لێرە مردن نییە! دایکە دەڵێ: کوڕم ئێرە بۆ من باشە، لەحەوشێکا ژوورێک دەگرن و کوڕە خەریکی کارو کاسبی دەبێ. دایکە زۆر دڵخۆشە کە مردن نییە و ئەویش نامرێ!، ڕۆژ و هەفتە و مانگ تێدەپەڕن ڕۆژێ کوڕە ماندوو لە کار دەگەڕێتەوە ماڵ، کاتێک خواردنی بۆ دێنن، سەیر دەکا سەرێکی مرۆڤی تێدایە، دەپرسێ: ئەو گۆشتە چییە؟ دەڵێن: گۆشتی دایکتە، کوڕە دەڵێ: چۆن؟ ئەی ئێوە نەتان گوت لێرە مردن نییە! گوتیان: راستە بەڵام، هەرکەسێ نەخۆش کەوێ پێش ئەوەی لاوازبێ سەری دەبڕین و گۆشتەکەی دەخۆین. کوڕە روو لەسەری دایکی دەکا و دەڵێ:

نەنێ... نەنێ
قایل نەبووی بەگۆڕ خەنێ
سەریان لێنای بەترخێنێ» (٢٢٥)

٧- ئەفسانەی کوردی و هەندێ لە نەمرانی تر:

چیرۆکی نەمران و کەسانی عەودالّ بەدوای نەمریی، لە ئەفسانەی کوردیدا تەنیا لەو چەند چیرۆکە کۆ نابێتەوە کە پێشتر کورتەیەکمان لێ خستنە بەرچاو، لەم لاو لەو لای چیرۆک و ئەفسانەی کوردی، بە چەندین شێوە باس لەم کەس و حاڵەتانە دەکرێ، پێویستە بە کورتی هەندێ کەس و چیرۆکی تر باس بکەین.

٨- پیاوی ئاغای: لە چیرۆکی (ئەسحابە) لەبەر ئەوەی (پیاوی ئاغا)ی چاکەی لەگەڵ (ئەسحابە) دەکات، ئەسحابە دوعای بۆ دەکات و پیاوی ئاغای بێ مردن و گیان کێشان دەچێتە بەهەشتێ. لەگەڵ ئەسحابەی لە بەهەشتێ دەبن.

«چوو چووە کن ئەسحابەی، ئەسحابە لەسەر کورسییەکی دانیشتییە، لەناو مێرگەکی، چوو لەسەر (چینچک)ان لەکنی دانیشت،

گوتی: بروسکەک دەهات تێپەڕ دەبوو، ئەسحابە دەیگۆ: «ئێک، بروسکەکی دیکە تێپەڕ بوو، ئەویش هەر لەسەر چینچکان دانیشتییە، گوتی هەتانەکونێ حەفتێ هەزار ساری لەسەر چینچکان دانیشت لەناو مێرگێ بحێشتێ، لەکنی وایە سەحاتەکە، لەکنی وایە دەقیقەکە.»

گوتی: «وەڵاهی ئەسحابە ئەمن چیدکە دانانیشم، پارەکەم بدێ دەبەمەوە!»

گوتی: «کوڕە کابرا ئەتوو بێ هەموو ئازابی و بێ هەموو روح کێشان خوای نەجاتی توی دایە، ئەتوو هاتییە مرکێ بحێشتێ ئەتوو چیشت لە پاشایە، ئەو زەمان نمایە و ئەو بەشەر نمایە و، ئەتوو لۆ لۆخۆ دانانیشی، ئەتوو حەفتێ هەزار سارە لەسەر چینچکان لێرە دانیشتی.»

کوڕە بابە گوتی: «ئەسحابە حەفتێ هەزار ساری چی، ئەمن یێک دەقیقە دانیشتیمە، پارەکەم بدێ ئەمن خۆ شەرمەزاری ئاغای ناکەم، لۆ پارەی هاتیمە. (خوا نەجاتی نادا) وەلێ گوتی پارەکەی وێداوە»

وەکی دەچی دەبینی دەستە ناو ئەو مەقلوقاتەی نە مەقلوقاتی جاران و نە چشتی جاران و کەس نزانی چییە؟

گوتی: «حەککو چم لە خۆ کرد. بە قسەی ئەسحابەم نەکرد خۆم مار وێران کرد.» (٣٥، ل١٤٤-١٤٥).

لەم چیرۆکە. پیاوی ئاغای بێ ئەوەی خۆی بیەوێ و پێ بزانێ، بێ (مردن) و (روح کێشان) دەچێتە نێو بەهەشت، کەچی ئەویش وەکو (ئادابا) دەیدۆڕێنێ، ئەوەی جێگای سەرنجە تێپەڕبوونی زەمانە - دەقیقەیەک- بە حەفتێ هەزار ساڵ.

٩- شێخ فەرخ: چیرۆکی شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی لە نێو کوردەواری چیرۆکێکی پڕ لە کاری سەیر

و ئەفسانەیییە، شێخ فەرخ، هەر لە منداڵی کە تازە لە دایک دەبێ، دەکەوێتە قسە، خەڵکەکە ئەمە بە عاجباتی تێدەگەن. ئەگەر وانەبێ: «دەنا قەت بووە منداڵی یەک ساحەتە دەزگی دایکی بکا قسانە؟!» (٤ بەشی دووەم، ل٧٥) ئەو منداڵەی کە هەر زوو کە تازە لە دایک دەبێ دەست بە قسان دەکات، هەر ئەو منداڵە بە شێوەیەکی ئەفسانەیی گەورە دەبێ و لە ژیانیدا دنیایەک کاری سەیر و لێک ناتەبا دەکات، هەر بەم کارانە لە دڵ و دەروونی خەڵک جێگایەکی تایبەت بۆ خۆی دەکاتەوە و خەڵکی سەرەڕای کارە بێ شەرعی و بێ ئەدەبییەکانی هێشتا بە وەلیی دەزانن و: «دەڵێن شێخ فەرخ نەمردووە و ئاگای لە هەموو شتێکە.» (٣، بەشی یەکەم، ل١٧٨)

هەرچەندە لە کۆتایی چیرۆکی شێخ فەرخ، فەرخ دەمرێ، بەڵام، باوەڕی ئەفسانە ئامێزی خەڵک نایانەوێ بمرێ و بە مردووی حسێب ناکەن، چونکە ئەو کەسێکی ئاسایی نەبوو، هەر ئەو جۆرە کەسانە ژیانیان زیاتر لە واقعی خۆی ئەفسانە ئامێز دەکرێ. بۆیە شێخ فەرخیش بە زیندوویی دەهێڵنەوە.

١٠- کەیخەسرەو: «لەلایەکی ترەوە کتێبە پەهلەوییەکان باس لەوە دەکەن کە لەکن هۆزی ماد و پارس (کەیخەسرەو) (هو خشترە پێنجەمین فەرمانڕەوای گەورەی ماد) بە هۆی بەدەستهێنانی یەکێتیی ئارییەکان زۆر خۆشەویست بووە و لە نەمرەکانی زەردەشتی و رزگارکەری جیهان دەژمێردرێ لە کۆتایی جیهان. لە کیتابی پەهلەوی دینکەرد- ؟- (کیتابی نۆیەم، بەشی٣٣ بند ١-٥) لەم بارەوە نووسراوە: بەپێی نووسینی سوتگرنەسک (یەکێ لە بەشەکانی ئاوێستا) لە کاتی زیندوو بوونەوە کەیخەسرەو لەگەڵ ئیزەد (وای) - خوداوەندی هەوا - خودایەک کە لەگەڵ مردووەکان و کاری زۆری لەسەر زیندوو بوونەوەی مردووەکان هەیە، یەکتر دەبینن و لەو دەپرسێ بۆچی ئەو هەموو خەڵکەی کە بە فەڕ و شکۆی خۆوە بەناوبانگ بوون، لە نێو بردووە؟ (وای) وەڵامی قسەکانی کەیخەسرەو دەداتەوە پاشان کەیخەسرەو دەیگرێ و دەیکاتە وشتر و سواری پشتی دەبێ (وای) ئەو لەگەڵ ئێرانییەکان دەباتە ئەو جێگایەی کە (هەئوایشت) کوڕی (گئورو). (یەکێ لە نەمرانی زەردەشتیان)ی لێ نووستووە.

کەیخەسرەو ئەو ئازاد دەکات و بەردەوام دەبێ لە رۆیشتنی خۆی تا ئەو جێگایەی کە تووشی شەڕکەر (توشیای کیمیری، یەکێکی تر لە نەمران) دەبێ نووستووە، لەوێ کەیخەسرەو و پاڵەوانان دەگەنە جێگایەک کە ئاپیوە (ئۆپیتە دووەمین فەرمانڕەوای ماد) لەوێیە. کە لەوێ تێپەڕین سوشیانس (چاوەڕوانکراوی زەردەشتیان) دەبینن، سوشیانس دەپرسێ: ئەوەی کە سواری پشتی (وای) بووە کێیە؟ کەیخەسرەو خۆی دەناسێنێ، سوشیانس سوپاسی کارە گەورەکانی ئەو دەکات کە بتخانەی کەناری دەریاچەی چیچست (ورمێ) قەڵای ئۆرارتوئی (تیشی بائینی) و کوشتنی ئەفراسیاب و (مادیای ئەسکیتی)، پاشان گرشاسب (رۆستەمی زابلی) گورز بەدەست خەریکە دەگات، توس لە خەوی لەمێژینەی بەئاگا دێت، گرشاسب لەبەر ئەوەیە تا بەکێشی پیرۆز (گاتایی)و (ئاوێستایی) بگەڕێ و ئەوەدەم دوا شەڕ (شەڕێک بۆ لە نێوبردنی دارودەستەی ئەهریمەنی لەوانە زوحاکی لە زنجیر رزگار بوو، دەست پێدەکات)(٥٠، ص٧٣-٧٥)

کەیخەسرەو ئەویش بەهۆی خۆشەویستییەوە لەکن خەڵک بەنەمر حسێب دەکرێ، جگە لەوە ئەو

پاشایەی ماد خوداوەندی (وای) دەگرێو پاش ئەوەی لێی دەپرسێ بۆچی ئەو کەسانەی کە خاوەنی (فەڕ) بوون لەنێو بردووە، وای دەکاتە وشتر و سواری پشتی دەبێ. هەتا دەگاتە ئەوەی لەگەڵ سوشیانس شەڕی، دوا شەڕی زوحاک دەکات و خەڵک و جیهان و جیهانی ئەولاش لە شەڕی ئەهریمەنی رزگار دەکات.

٣-٥-١- کورتەی دەقی ئەفسانە فارسییەکان:

یەکێ لە پاڵەوان و ناودارەکانی ئەفسانە و مێژووی فارسی (جەم- جەمشید)ە کە هەر ئەو جەمشیدەش یەکێکە لەو پاڵەوانانەی کە تەمەنێکی درێژی هەیە و هۆی نەمرییشی بە دەستەوەیە، کورتەی بەسەرهات و چیرۆکەکەی بەم شێوەیە:

١- «جەمشید»

جەمشید کوڕی (تەهموورث)ە، تەهمورث کوڕی (هۆشەنگ)ە، هۆشەنگ کوڕی (کیومەرپ)ە.

«ناوی جەمشید لە دوو بەش پێکهاتووە. جەم= جمک، دوانە. شید= رۆشن و درەخشان» (١٩٢ ص٢٥٢).

ئەم پاشایە لە سەرەتا وەک شاهێکی خۆشەویست و پیرۆز و بە توانا کەوتە ئاوەدان کردنەوەی وڵات. لەسەردەمی ئەودا سەرەتا حوکم عەدالەتێکی وا وڵاتی گرتەوە کە:

زمانە بر آسود از داوری بەفرمان او دیو مرغ و پری(١٨٣أ)

دادوەری و رەوا وڵاتی گرتەوە دێو باڵندە و پەری لە ژێر ئەمری ئەودا بوون. «هرمزد دینی دایە دەست جەم (جەمشید) و جەم بە پێغەمبەری رازی نەبوو، پاشان هرمزد پارێزگاری و سەرداری جیهانی دایە دەست ئەو. لە حوکمداریەتیی جەم-دا بەڵای ئەهریمەنی و مەرگ و پیری نەبوو، پاشان جیهان پڕ مرۆڤ و گیانلەبەر بوو، جەم بەرەو نیوە راست رۆیشت و جیهانی سێ ئەوەندە فراوان کردەوە» (١٩٨،ص٢١٥) لەگەڵ کارکردن و بەدەستهێنانی شتی تازە جەمشید دڵشاد و بەختەوەری دەیگرتەوە، گوتی:

منم گفت بافرّ ایزدی همم شهریاری همم موبدی(١٨٣أ)

گوتی منم لە سایەی فەڕ و بەرەکەتی خودایی، هەم پاشام و هەم پیاوی ئایین و خودا.

لە سایەی ئەو دادوەری و بەرەکەتی خوداییە توانی دروستکردنی ئامێری جەنگ و شیر و رم و خوودە و زرێ هونەر بنوێنێ. دیسان لە ئارمووش و خوری و کتان پۆشاک بچنێ و بدروێ. دێو و جنی خستە کار و زۆری سوود لە کارەکانیان بینی و کۆمەڵی بەسەر چوار چین دابەشکرد. پیاوانی ئایین و سەرباز و جووتیار و پیشەساز، شاری دروستکرد و ئاسن و زێڕ و زیوی دەرهێنا و نهێنیی دەرمانسازیی دۆزییەوە و بە کەشتی بەدەریاکاندا گەڕا و بە سواری کەژاوە کە دێو و جن هەڵیاندەگرت بە ئاسماندا سووڕایەوە «بڕیاری دا کورسییەکی لە زێڕ بۆ دروست بکەن، بە تاج و بەرگی زێڕینەوە کاتێ لەسەر ئەو کورسییە دانیشت و تیشکی رۆژی بەرکەوت جیهانی رووناک کردەوە، ئەو رۆژەیان ناو نا (نەورۆز) لەو رۆژەوە ئەو رۆژە وەک جەژن ساڵ بەساڵ یاد دەکرێتەوە» (١٩٠).

لەکاتی ئەو وڵات ئاوەدانی و دادوەری و پێشکەوتنەدا بەفەرمانی (دادار= خوداوەند) جەمشید ئاگادار

کرایەوە کە سێ ساڵی پڕ سەرما و بەفر و باران دێتە پێشەوە پێویستە (وەرجەمکەرد) قەڵای ژێر زەمینی دروست بکەی و مرۆڤ و زیندەوەر و گیاکان لە لەنێوچوون بپارێزی، جەمشید ئەو باغ و قەڵایەی (*-٩) دروست کرد و هەموو مرۆڤە جوان و لەشساغ و گیانلەبەرە چاکەکان و رووەکە بە سوودەکانی لەو قەڵایەدا پاراست.

جەمشید کە ماوەیەکی درێژ نزیکەی (هەزار ساڵ) حوکمی کرد و لەو ماوەیەدا زۆر کاری تازەی کرد و سەرکەوتنی بەدەست هێنا بەرە بەرە لە خۆبایی بوو گوتی: ئەو جیهانە سەرتاسەر من دروستم کردووە.

خورو خواب و آرامتان ازمن است همان کوشش و کامتان از من است (١٨٣أ)

خەو و خواردن و ئاسایشتان لە سایەی منە و ئەو رەنج و بەدەستهاتانەتان هەمووی بە هۆی منەوەیە، لە بەرامبەر ئەم کفر و لە خۆبایی بوونە کەس بە دەنگ نەهات و هەتا پیاوانی ئایینیش سەریان بۆ لەقاند،

چو این گفته شد فرّ یزدان ازوی بگشت و جهان شد پر از گفت گوی (١٨٣أ)

کە جەمشید ئەم (قسە- کفر)انەی کرد فەڕی خودایی لێی جیا بووەوە و خەڵک کەوتنە چپە چپ:

بە جمشید بر تیرەگون گشت روز همی کاست آن فر گیتی فروز (١٨٣أ)

ئەو فەڕی جیهان رووناک کەرەوەی جەمشید هەر لە کەمی دەدا و رۆژگاری لێ تاریک داهات. سەرەڕای ئەوەی کە نور و بەهرەی خودای لێی جیابووەوە خەڵکەکەش پشتیان تێکرد؛ نەک هەر هێندە هەر ئەو خەڵکە پەنایان بۆ (دەشتی سواران) برد و داوای یارمەتییان لە (ضحاک= ئەژی دەهاک) کرد لە دەست ئەو پاشا (بێ فەڕ)و لە خۆباییەیان رزگار بکات، ئەو ئەژدیهاکی -وەک لە شاهنامەدا هاتووە- بە رەگەز عەرەب(*-١٠) دەبێتە پاشا و جەمشید لەنێو دەبات و دەیکوژێ.

لەبارەی کوشتنەکەی رای جیاواز هەیە، «لە بەندی ٤٦ زامیاد یەشت هاتووە کە سپیتیورە spityuar جەمی بە مشار دوولەت کرد. لە بەشی ٣١ بەند و هش بەندی ١٥ دەڵێ: سپیتورە برای جەمشیدە و لەگەڵ (ئەژدیهاک= ضحاک) جەمشیدی کوشت (یشتها. ج١،ص١٨٧» (١٩٢، ص٢٥٣)

کەچی لە شاهنامە باسی ئەوە دەکات کە ئەژدیهاک لەسەر خواستی خەڵکەکە دێت، جەمشید دەڕوا و بۆ ماوەی سەد ساڵ خۆی دەشارێتەوە. پاش سەد ساڵ بە دەردەکەوێتەوە و ئەمجارە ئەژدیهاک هەر زوو دەیگرێ و بە مشار دەیبڕێتەوە.

چو ضحاکش آورد ناگە بچنگ یکایک ندادش سخن را درنگ
بە ارەش سراسر بدونیم کرد جهان را ازاو پاک بی بیم کرد (١٨٣أ)

زوحاک کە -جەمشید-ی کەوتە دەست هەندی بلێی یەک و دوو بە مشار دووکەرتی کرد و جیهانی لێ پاک کردەوە.

٢- یەکێکی تر لەو ناودار و تەمەن درێژ و نەمرانەی تا ڕۆژی دوایی نامرێ، (ئەژدیهاک= ضحاک)ە، ئەو ئەژدیهاکەی لەسەر تەختی شاهی جەمشید دادەنیشێ و هەزار ساڵ لەو وڵاتە حوکم دەکات.

حوکمێکی پڕ خوێن، کورتەی بەسەرهاتە ئەفسانەییەکەی بەم شێوەیە.

((زوحاک))

لە دەشتی سواران - کە مەبەستی فردەوسی وڵاتی عەرەبە- پیاوێکی ناودار و شایەکی ناسراو هەبوو، ئەو پاشایە ناوی (مرداس) بوو، ئەو شایە خاوەنی چوارپاییێکی زۆری دۆشین و ئەسپێکی زۆری سواری بوو، کە لە ژمارە نەدەهات. ئەو پاشایە کوڕێکی ئازا و دڵ بە دنیاوەی هەبوو ناوی (بیوراسب) بوو پێیان دەگوت (ضحاک).

جهانجوی را نام ضحاک بود　　دلیر و سبکبار و ناپاک بود(١٨٣أ)

ئەو کوڕە کە هەردەم لەسەر پشتی زین بوو، خەریکی ژیان و ئارەزووی خۆی بوو، زینی ئەسپەکانی هەمووی لە زێڕ و زیو بوو. بەردەستێکی ئەجندەی هەبوو، ئەو ئەجندەیە لەسەر شێوەی کوڕێکی گەنج خۆی بە زوحاک ناساندبوو ببووە جێگای باوەڕی. پەیمانی ئەوەی لەگەڵ زوحاکدا بەستابوو کە ئەو هەموو شتێک بۆ زوحاک بکات و زوحاکیش هەموو قسەیەک بە گوێی ئەو بکات. پاشان (ئیبلیس= شەیتان) داوای لە زوحاک کرد باوکە پیرەکەی بکوژێ و بۆ خۆی ببێتە پاشا، هەرچەندە زوحاک جاری یەکەم سەری نەهێنا بەرێ، بەڵام، دواجار شەیتان توانی رازیی بکات. شەو باوکی بە هیوای شەو و خوداپەرستی رووی لەنێو باغ کرد، کەچی کوڕەکەی لەسەر رێگای چاڵێکی هەڵکەندبوو، سەری چاڵەکەشی بە پووش داپۆشی بوو، باوکی بێ ئاگا کەوتە نێو ئەو چاڵە و پشتی شکا، ئیبلیس هەر لەوێ خۆڵی بەسەردا کردو شاردییەوە. زوحاک بەم شێوەیە جێگای باوکی گرتەوە.

به سر بر نهاد افسر تازیان　　برایشان ببخشید سود زیان (١٨٣أ)

پاش ئەوەی زوحاک بووە پاشا و تەواو جێگای باوکی گرتەوە، ئەمجارە ئیبلیس لەسەر شێوەی ئاشپەزێکی شارەزا هاتەوە خزمەتی زوحاک و خۆشترین خواردنی بۆ دروست کرد، گۆشتی بەستەزمانانی بۆ لێدەنا، پاش ئەوەی تا ئێستا رووەک خواردنی سەرەکی بوو. بەم خواردنە خۆش و تازانە پاشا (ئاشپەز=ئیبلیس)ی زۆر کەوتبووە بەر دڵ و دڵی نەدەشکاند. پاشا ویستی لە جێگای ئەم هونەر نواندنەی ئاشپەز دیارییەکی بداتێ، گوتی: «بخوازە چیت دەوێ!» ئیبلیس بە دەست و دەم کەوتە دوعا کردن و گوتی: «یەک ئارەزووی بچووکم هەیە، ئەویش ئەوەیە کە هەردوو شانت ماچ بکەم. شا ئەم خواستەی زۆر بچووک و ئاسان هاتە بەرچاو، شانی بۆ رووت کرد، ئیبلیس پاش ئەوەی هەردوو شانی ماچ کرد، یەکسەر لەبەرچاو گوم بوو. هەر ئەو دەم پاشا بەڵایەکی بەسەرهات، کە کەس نەیدیوە:

دومار سیه از دو کتفش برست　　غمی بگشت وازهر سویی چاره جست (١٨٣أ)

لە جێگای ماچەکان و لەسەر هەردوو شانی دوو ماری رەش رسکان، هەرچی دەیان بڕین، کەچی هەر ئەو دەم پەیدا دەبوونەوە. هەرچی پزیشک و حەکیمی وڵات هەبوو هێنایان کەس چارەی نەکرد. ئەمجارەش ئیبلیس خۆی کردە حەکیمێکی شارەزا و هات و چارەیەکی بۆ دۆزییەوە، چارەکەش ئەوە بوو،

کە پێویستە هەر ڕۆژە مێشکی دوو کەس دەرخواردی ئەو مارانە بدات، بۆ ئەوەی ئارام بگرن. دەنا هیچ چارێکی تریان نییە! ڕۆژانە بە فەرمانی پاشا دوو کەس سەر دەبڕان و مێشکیان دەرخواردی مارەکان دەدرا.

وەکو پێشتر لە باسی جەمشید گوتمان، زوحاک لەسەر خواستی خەڵکەکە جێگای جەمشیدی گرتەوە و لەسەر کورسیی پاشایەتیی ئەو دانیشت، هەر ئەو دەمیش زوحاک دوو کچەکەی جەمشیدی بردە بارەگای خۆی و کە ناویان -ئەرنەواز و شەهنەواز- بوو،

چو ضحاک شد برجهان شهریار　　برو ساليان انجمن شد هزار (١٨٣أ)

زوحاک هەزار ساڵ شایەتیی کرد، لە سەردەمی ئەودا هەموو شتێک وەرگەڕابوو.

هنر خوار شد جادویی ارجمند　　نهان راستی آشکارا گزند (١٨٣أ)

هونەر و راستی بێ نرخ بەلا نرابوو، درۆ و جادوویی نرخی پەیدا کردبوو، راستی و دادوەری بە دزی باس دەکرا، درۆ و خراپە بەئاشکرا دەکرا.

ڕۆژگار بەم شێوەیە بەسەردەچوو، هەر ڕۆژ دوو گەنج بەزیندوویی سەر دەبڕان و مێشکیان دەرخواردی مارە رەشەکانی سەر شانی زوحاک دەدرا، تا دووکەسی خوێن پاک لە نەوەی پاشایان و دوو کەسی لە خودا ترس کە:

یکی نام ارمایل پاکدین　　دگر نام گرمایل پیشبین (١٨٣أ)

ئەم دووە لە زۆر رووەوە بیریان لە حاڵی وڵات و خەڵکەکە کردەوە، وایان بە چاک زانی خۆ بکەنە ئاشپەزی پاشا و لەوێوە کارێک بکەن، ئەوەیان بۆ رەخسا و بوون بە ئاشپەزی پاشا و بە زانایی خۆراکی چاکیان بۆ پاشا ئامادە دەکرد، کە هاتە وەختی ئەوەی کە دوو گەنجەکە سەر ببڕن، بە دڵی پڕ لە خوێنەوە گەیشتنە ئەو باوەڕەی کە:

از آن دو یکی را بپرداختند　　جز این چاره ای نیز نشناختند (١٨٣أ)

لەم دووە یەکێکیان ئازاد دەکرد و لە جێگای ئەو مێشکی مەڕێکیان دەهێنا و لەگەڵ ئەوەی تر تێکەڵیان دەکردو دەرخواردی مارەکانیان دەدا. بەم جۆرە هەر مانگەی سی کەس رزگاری دەبوو، ئەوانە روویان لە کێوان کرد و چیتر نەهاتنەوە ئاوەدانی.

کنون کرد از آن تخمه دارد نژاد　　که زآباد نآید بدل برش یاد (١٨٣أ)

ئێستا کورد لە نەوەی ئەوانەن و هەر لەبەر ئەوەشە حەز لە ئاوەدانی ناکەن.

پاشا بە خوێن رشتن و مارەکان بە مێشک خواردنەوە ڕۆژگاریان بەسەر دەبرد، تا ئەو ڕۆژەی کە چل ساڵێک لە تەمەنی پاشا مابوو، شەوێک زوحاک کە لەگەڵ ئەرنەواز خەوتبوو، خەوێکی زۆر ناخۆشی بینی، لەترسان بەهاوارێک بەئاگا هات، کە ئەو کۆشکە سەد ستوونەی لەرزاندەوە. دەست و پەیوەند و جوانە کچان هەموو بە ئاگاهاتن. ئەرنەواز رووی لە زوحاک کرد و گوتی: تۆ بەئارامی لەماڵی خۆتدا خەوتووی. چی وای لێکردی هێندە بترسی؟- حەوت کیشوەر لەژێر فەرمانی تۆدایە و دێو و درنج و ئادەمیزاد لەژێر ئەمری تۆن؟-

زوحاك گوتی: ئەگەر خەونی خۆمتان بۆ بگێڕمەوە، هیچ ئومێدێکتان بەمن نامێنێ.

پاشان هەموو خەون زان و ئەستێرە ناس و پیاوانی ئایینیی ولاتی کۆکردەوە و خەونی خۆی بۆ گێڕانەوە، خەونەکە هێندە ترسناک بوو، کەس نەیوێرا ماناکەی بۆ لێبداتەوە، سێ ڕۆژ بەم شێوەیە، ڕۆژی چوارەم پاشا زۆری لێکردن، تا یەکێ لەدنیادیدەکان هات و لەپێش پاشا چەمایەوە و گوتی: کەس لەدایک نەبووە، بۆ ئەوەی نەمرێ، پیاو هەرچەند بەهێز بێ و ماڵ و دەسەلاتی هەبێ، ڕۆژێ دێ هەر دەمرێ و تۆش ڕۆژگارت بەدەستی یەکێ کۆتایی دێت کە ناوی (فەرەیدوون)ە و هێشتا لەدایک نەبووە. (باسی لەدایک بوونی فەرەیدوون لەگەڵ بەسەرهاتەکەی لە بەسەرهاتی فەرەیدوون دەخوێنینەوە) زوحاک کە باسی لێهاتوویی و ئازایەتیی فەرەیدوونی بیست لەخۆچوو لەسەر تەختی کەوتە خوارەوە، پاشان (فەرەیدوون)و (کاوە) یەک دەگرن و زوحاک لەسەر تەختی پاشایەتی دێننە خوارەوە، دواڕۆژی زوحاک بەزۆر شێوە باس دەکرێ.

لەبەر ئەوە زوحاک لە نەوەی شاهانی ئێرانی نییە لە فەڕی خودایی بێ بەشە، بۆیێ هەوڵدەدا ئەم هێز و ڕووناکییە بەدەست بێنێ: «لە بەشێکی تری ئاوێستا بەناوی ئابان یەشت، ئەژی دەهاک = ضحاک داوا لە ئەناهیتا خوداوەندی ئاو دەکات کە لە هەوڵی بەدەست هێنانی فەڕ= فره (خودایی) یارمەتی بدات» (١٠٥، ص٢٤) کەچی لەم هەوڵەدا سەرکەوتوو نابێ.

وەکو زوحاک خۆی خەون دەبینێ و ئەستێرەناسەکان بۆی لێدەدەنەوە، ئاوا دەردەچێ و دواجار کۆتایی زوحاک بەدەستی فەرەیدوون دێت.

دواجار «فەرەیدوونی پاڵەوان کچەکانی جەمشیدی لە دەست زوحاک ڕزگار کرد و، زوحاکیشی لە کێوی دەماوەند زیندانی کرد، ئەو هەتا کۆتایی مێژوو لەوێ دەمێنێتەوە، ئەوسا دووبارە هێرش دەکاتەوە سەر جیهان و دوو لە سێی گیانلەبەران قووت دەدا و زیان بە ئاو و ئاگر و گیا دەگەیەنێ، تا سەر ئەنجام بە دەستی گرشاسب(*-١١) کە دووبارە زیندوو دەبێتەوە، (زوحاک) دەکوژرێ» (٥٢، ص٥٨).

٣- یەکێکی تر لەو پاڵەوان و شاهانەی ئەفسانەی فارسی کە خاوەنی (فەڕی ئیزەدی)و تەمەنێکی ئەفسانەییە (فەرەیدوون)ە. ئەو فەرەیدوونەی کە لەگەڵ کاوە کۆتایی بە زوڵم و زۆری زوحاک دێنن. کورتەی چیرۆکەکەی بەم شێوەی خوارەوەیە.

فەرەیدوون:

فەرەیدوون دایکی ناوی (فرانک) بوو، باوکی ناوی (ئابتین)و لە نەوەی پاشایان بوو، ئابتین ئەویش یەکێک بوو لەو کەسانەی مێشکی سەریان دەرخواردی مارەکانی سەر شانی زوحاک درابوو.

زوحاک کە خەوی بینی و یەکێ لە زانایەکان خەونەکەی بۆ لێکدایەوە و گوتی: تۆ هەرچەندە بژی و تەمەنت درێژ بێ، دواڕۆژ هەر دەمری و مەرگی تۆش بە دەست کوڕێکی ئازایە و گورزێکی سەرەگای(*-١١) بە دەستەوەیە و لە نەوەی پاشایانە و ناویشی (فەرەیدوون)ە و هێشتا لە دایک نەبووە.

هنوز آن سپهبد زمادر نزاد   نیامد گە برسش وسرد باد (١٨٣أ)

کجا نام او افریدون بود   زمین را سپهری همایون بود (١٨٣أ)

زوحاک کە ئەمەی بیست بەئاشکرا و بەنهێنی خەڵکی بەدوای فەرەیدوون-دا پەرت کرد و بەشەو و بەڕۆژ بەولاتدا دەسووڕانەوە.

کە فەرەیدوون هاتە دنیا، دایکی بۆ ئەوەی لەپیاوەکانی زوحاکی بپارێزێ، بردییە لای کابرایێک کە بەمێگەڵ مەڕ و بەگاران مانگای هەبوو، ئەو کابرایە بۆ ماوەی سێ ساڵ بەشیری مانگا بەخێوی کرد:

سەسالش همی داد زآن گاو شیر   هوشیار بیدار زنهار گیر (١٨٣أ)

لەبەر ئەوەی زوڵم و زۆری زوحاک کۆتایی نەدەهات و ناوی فەرەیدوون لەرزی دەهێنایێ، بەردەوام پیاوەکانی خۆی هاندەدا تا بیدۆزنەوە، لەم ترسە دایکی ناچارە ئەمجارەش فەرەیدوون بباتە جێگایێکی ئەمینتر.

کوڕەی هەڵگرت و بردییە سەر چیا و لای پیاوێکی خواپەرست:

یکی مرد دینی برآن کوە بود   کە از کار گیتی بی اندوە بود (١٨٣أ)

ئەم پیاوە خواپەرستە منداڵەی لە دایکی وەرگرت و زۆر بەچاکی کەوتە پاراستن و پەروەردەکردنی. فەرەیدوون لە ڕەنگ و ڕوو و قەد و بالا پاڵەوان و نەوەی شاهان بوو، بۆ زیرەکی و لێوەشاوەیی بێ وێنە بوو، کە گەورەبوو گەیشتە تەمەنی شازدە ساڵی:

چو بگـذشت ازآن بر فریدون دوهشت   زالبرز کوە اندر آمد بە دشت (١٨٣أ)

لەکێوی ئەلبورز هاتە خوارەوە و چووە لای دایکی و گوتی: ئەوەی کە تا ئێستا نهێنییە بۆم باس بکە، من لە چ نەوەییێکم و کوڕی چ کەسێکم؟ دایکی وەڵامی دەداتەوە و دەڵێ: لە ولاتی ئێران پیاوێکی ناو (ئابتین) هەبوو:

زتخم کیان بود و وبیدار بود   خردمند و گرد بی آزار بود (١٨٣أ)

پاش ئەوە دایکی هەموو زوڵم و خوێنڕێژییەکەی زوحاکی بۆ باس کرد و کوژرانی باوکی و کوێرەوەرییەکانی خۆی بۆ گێڕایەوە، فەریدوون گوتی:

کنون کردنی کرد جادو پرست   مرا برد باید بە شمشیر دست (١٨٣أ)

کە ئەو جادوو پەرستە ئاوای کردووە پێویستە بەو شمشێرە دەستی ببرم، دایکی گوتی: کوڕم ئەم کارە بەخوێن گەرمیی گەنجانە ناگاتە ئەنجام، پێویستە عەقڵی پیرانە بەکاربێنی.

لەولاوە زوحاک لەترسی فەرەیدوون خەو و خۆراکی نەمابوو، بۆ ئەوەی ناو و دەنگی خراپی خۆی بگۆڕێ، هەموو پیاوە ناودار و سەرکردە و پیاوانی ئایینی کۆکردەوە و گەواهینامەیێکی نووسی، کە هەمووی باس لەپیاو چاکی و دادپەروەریی زوحاک دەکات، ئەو گەواهینامەی یەک بەیەک پێ مۆرکردن، لەم کاتەدا دەنگە دەنگ و هەرایێکی نائاسایی بەرەو بارەگای زوحاک هات و هاواری دەکرد، ئەم زوڵم زۆرییە تا کەی؟. زوحاک گوتی: بابزانین ئەوە کێ غەدری لێکردووە؟ کابرا بەداد و هاوار گوتی:

خروشیدو زد دست برسر ز شاه   کەشاها منم کاوە داد خواه

یکی بی زیان مرد آهنگرم   زشاه آتش آید همی برسرم (١٨٣أ)

پاشا، کاوەی غەدرلێکراو منم و پیاوێکی ئاسنگەر و بێ زیانم، سەرەڕای ئەوەش لەسایەی تۆوە ئاگرم بەسەردا دەبارێ و کوڕەکانت هەموو کوشتم، پاشا فەرمانی دا دوا کوڕی پێ ببەخشن، بەومەرجەی ئەویش گەواهینامەکە وەک هەموو پیاوانی ئەو ڕۆژە بۆ مۆر بکات، کاوە کە تەواوی گەواهینامەکەی خوێندەوە، ڕووی لە سەرکردە و پیاوانی ئایینی کرد و بەلۆمەکردنەوە گوتی:

ئێوە هەموو لە ڕاستیتان لاداوە و شایەدی بەناحەق دەدەن.

خروشیدو برجست لرزان زجای   بدریدو بسپرد محضر بەپای (١٨٣أ)

هاواری کرد و هەڵسایە سەر پێیان و گەواهینامەکەی دڕاند و بەپێیان بەسەری کەوت، کوڕەی دا پێشە خۆی و بەرکۆشەی ئاسنگەرانی کردە ئاڵاو بانگی خەڵکی کرد بۆ ڕاپەڕین.

کە کاوە چووە دەرەوە، ئەندامانی ئەنجومەنی مات و سەرسام بوون، ڕوویان لە زوحاک کرد و گوتیان.

چرا پیش تو کاوە خام گوی بسان همالان بود سرخ رووی؟ (١٨٣أ)

هەر چەندە زوحاکیان لە کاوە هاندەدا، بەڵام، زوحاک خۆشی ترسی لێ نیشتبوو گوتی: «بەڕاستی کە کاوە دەرکەوت، وەک ئەوە وابوو کە کێوی ئاسن لەنێوان من و ئەودا پەیدابێ، هەر لەخۆوە ترس دایگرتم، کە لەسەری خۆیدا دڵم ڕاچەنی، تێکچووم و سەرم لێ شێوا.» (١٨٦، ص٢٥)

کاوە بەبانگ و ئاڵای تازە لەنێو شاردا دەسووڕایەوە، خەڵک دەوریان دا، کاوە گوتی: پێویستە هەموومان بچین فەریدوون بدۆزینەوەو لە سەر تەختی پاشایەتیی دابنێین. ڕۆیشتن و بەپرسیاران جێگای فەرەیدوون-یان دۆزییەوە. کە فەرەیدوون ئەم خەڵکەی بینی و چاوی بەئاڵای بەرز کەوت، ئەوەی وەک سەرەتایەکی خۆش لێکدایەوە،

فەرەیدوون یەکسەر چووە خزمەت دایکی و گوتی:

کەمن رفتنی ام سوی کارزار   ترا جز نیایش مباد هیچ کار (١٨٣أ)

ئەوا من دەچمە دوای کاری خۆم و تۆش تەنیا دوعام بۆ بکە، دایکی لەخۆشیان دەستی بەگریان کرد و کەوتە دوعا و خێرکردن.

فەرەیدوون دوو برای هەبوو بەناوی (کەیانوش)و (پەرمایە) کە هەردووک لەو گەورەتربوون، هەردووکی لەوە ئاگادار کردەوە کە دەچێتە شەڕی زوحاک و بانگی ئاسنگەرانی کرد تا گورزی سەرەگای بۆ دروست بکەن. ئاسنگەر هاتن و فەرەیدوون بەدڵی خۆی رایسپاردن و بەدڵی ئەوانیش زێڕ و زیوی پێدان. فەرەیدوون بەرێکەوت و پاش ڕۆیشتنەکی زۆر لەرێگای تووشی خەڵکێکی خواپەرست هات و شەو لای ئەوان مایەوە. شەو یەکێ لەخواپەرستان ئامۆژگارییەکی زۆر و بەسوودی فەرەیدوونی کرد. فەرەیدوون تێگەیشت کە ئەمە لەخواوەیە، فەرەیدوون شەو خەوتبوو: «دوو برایەکەی کە لەوانەیە لە دایکێکی تر بن، کە ئەم نیشانەی پیرۆزی و سەرکەوتنەی فەرەیدوونیان بینی، تێگەیشتن کە دەبێتە پادشا، لەدڵی خۆیان ژەنگیان هەڵێنا و کەوتنە خەیاڵی لەنێوبردنی، هەر ئەو دەم و هەڵسان و سەر چیا کەوتن و بەردێکی گەورەیان بەرەو جێگای خەوتنی فەرەیدوون غلۆرکردەوە. چونکە خوداوەند ئاگادار بوو

دەیویست بەدەستی ئەو ئێران لەدەست زوحاک رزگار بکات و پێش بخا، فەرەیدوون بەدەنگی بەردەکە بەئاگا هات و بەرد لەجێگای خۆی راوەستا و فەرەیدوون توانی خۆ لە زیانی ئەو بەردە بە دووربگرێ» (٨٦ أ، ص٣٠).

فەرەیدوون ئەمەی بە ڕووی براکانی هەڵنەهێنا، بەیانی بەسوپاوە بەرێکەوت، کاوە بەخۆ و بەئاڵای (درفشی کاویانی)وە لەپێشەوە دەڕۆیشت، ڕۆیشتن و گەیشتنە ڕووباری (دیجلە) فەرەیدوون، هەواڵی نارد تا کەشتی بێنن لەوبەر تا سوپا بپەڕێتەوە، بەڵام کەشتیوان رازی نەبوون و گوتیان: زوحاک گوتوویەتی هەرکەسێ پەروانەی مۆرکراوی منی لا نەبێ، کەشتیی ناخەنە بەردەست و ئەو لە ڕووبار ناپەڕێنینەوە. فەرەیدوون کە ئەمەی بیست بە سواری ئەسپ لە ڕووباری دا و پەڕییەوە، ئەوانی تریش دوای کەوتن. کە پەڕینەوە فەرەیدوون گوتی: وا چاکە هەرچی زووە ڕوو لەشار بکەین و لێنەگەرێین دوژمن لە هاتنی ئێمە ئاگادار بێتەوە هەر زوو هێرشیان بردە سەر کۆشکی پاشا، هەر چەندە پاسەوانان ویستیان بەرگری بکەن، بەڵام خۆیان نەگرت و هەر زوو خۆیان دایەوە دەست. فەرەیدوون چووە ناو کۆشک و هەر کەسێ دەهاتە پێشی بە گورزی گران دەیکوتا، تا گەیشتە جێگای زوحاک و زوحاک لەوێ نەبوو، لەسەر کورسی پاشایەتی دانیشت و تاجی کەیانیی لەسەرنا.

زوحاک بۆ شەڕ و خوێنڕشتن چووبووە هیند، لەم کاتەدا وەزیری زوحاک (کندرو) گەڕایەوە و فەرەیدوونی بەگورزەوە لەسەر کۆشکی پاشایەتی بینی، لەترسان نەیتوانی هیچ بکات ئەوە نەبێت کە پیرۆزبایی لە پاشا بکات.

فەرەیدوون داوای لە کندرو کرد گۆرانیبێژ و مۆسیقا ژەنان کۆبکاتەوە بۆ ئەوەی جەژنی سەرکەوتن بگێڕن، شەو ئاهەنگێکی شایستە-یان گێڕا، بەیانی بێ ئەوەی کەس ئاگاداربێ. کندرو سواری ئەسپ بوو خۆی گەیاندە زوحاک و پاشایەتیی فەرەیدوونی بۆ گێڕایەوە، زوحاک بەجوێن و قسەی ناشیرین کندروی داگرت، وا ترس دایگرتبوو نەیدەویست بڕوابکات، گوتی: دوور نییە میوان بێ! کندرو گوتی: میوان چۆن بەگورزی سەرەگاوە لەسەر تەختی پاشایەتی دادەنیشێ و شەهرناز و ئەرنەواز لای خۆی دادەنێ! زوحاک بەتووڕەییەوە گوتی: جارێکی تر پاسەوانیی کۆشک بەتۆ ناسپێرم! کندرو گوتی: لام وایە تۆ جارێکی تر لەسەر تەختی پاشایەتی دانانیشی، چاکتر وایە بیر لە چارەیەک بکەیتەوە، زوحاک بەترس و تووڕەییەوە سوپای بەرەو شار و فەرەیدوون تاو دا. فەرەیدوون کە بیستی زوحاک و لەشکرەکەی هاتنەوە، کەوتە شەڕ لەگەڵیان، شەرێک کە هەرچی دەیدی لێی دەدا و دەیکوشت، خەڵکی شاریش کە لەزوحاک دڵپڕ و بێزار بوون بەژن و منداڵ و پیر و گەنجەوە لەسەربان و لەکۆڵانان، یارمەتیی فەرەیدوون-یان دا و لەشکری زوحاکیان داگرت. زوحاک حاڵی لەشکری خۆی بینی زانی دواییەتی، خۆی دزییەوە وەک دزان ویستی لەپشتەوە بچێتە ناو کۆشک و کە سەرکەوت لەسەربانێرا، فەرەیدوونی بینی لەنێوان شەهرنەواز و ئەرنەواز دانیشتووە، خۆی هەڵدایە خوارەوە و بەنەعرەتەوە ڕووی کردە فەرەیدوون، فەرەیدوون ئازایانە بەگورزی سەرەگا لە تەپڵی سەری دا. کە گورزی لەسەری زوحاک دا: «بەهۆی لێدان ئەو گورزە ژمارەیەکی زۆر لە زیندەوەرە ترسناکەکان لە لاشەی بەدی ئەو هاتنە دەرەوە،

لەترسی ئەوەی نەوەکو جیهان پڕ بێ لە زیندەوەرە زیانکارانە کە مار و دووپشک و مارمیلۆک و کیسەڵ و بۆق بوون، فەرەیدوون زوحاکی پارچە پارچە نەکرد» (٥٢، ص٦٠-٦١) لە جێگایەکی تر دەڵێ فەرەیدوون ویستی زوحاک تەواو بکوژێ، بەڵام «دەنگێکی ئاسمانی ئاگاداری کردەوە کە نەیکوژێ و بیباتە کێوی (دەماوەند) (*-١٣) و لەوێ بەزنجیر بیبەستێ و زیندانی بکات» (٨٦ أ، ص٤٢) لەبارەی زوحاکەوە دەڵێن: «گرشاسب جارێکی تر خەڵک لەدەست ئەژدیهاک رزگار دەکات، چونکە ئەژدیهاک لەزیندانێ رادەکات و بەتووڕەیی دێوێک بەردەبێتە گیانی خەڵک و تاوانی زۆر گەورە دەکات و سێیێکی خەڵک و گیانلەبەران هەڵدەلووشێ، خوداوەند گرشاسب هاندەدا و ئەویش بەگورزە ناسراوەکەی خۆی لێی دەدا و دەیکوژێ» (٥٢، ص٦٢).

پاش نەمانی زوحاک فەرەیدوون بەدڵنیایی لەسەر تەختی شاهی دانیشت و خەریکی دادپەوەری و ئاوەدانکردنەوەی وڵات بوو، وڵات = دنیایی ئاوەدان کردەوە:

بیاراست گیتی بسان بهشت   بجای گیاه سرو گلبن بکشت (٨٣ أ).

فەرەیدوون کە گەیشتە تەمەنی پەنجا ساڵی، خودا سێ کوڕی پێ دا، لە کچەکانی جەمشید، کە لە خۆی مارەکردبوون، کە گەیشتنە تەمەنی ژن هێنان سێ خوشکی بۆ خواستن کە کچی شای یەمەن بوون (*-١٤)، ماوەیەک کوڕەکان لای خەزووریان پاشای یەمەن مانەوە، کە وەختی گەڕانەوەیان هات باوکی ویستی تاقییان بکاتەوە: «خۆی کردە نەڕەدێو، کە شێر لێی دەترسا، مەیدانی لە کوڕەکانی خواست، کوڕی گەورە بۆ سەر سەلامەتیی خۆی هەڵات، دواتر باوکی ناوی لێنا (سلم =سەلم) کوڕەی ناوەنجی شمشێری هەڵکێشا و هاتە مەیدان، ناوی لەو نا (تور)، بەڵام کوڕی کچکە هاتە مەیدان و گوتی: من کوڕی فەرەیدوونم! ئەگەر دەتەوێ بەزیندوویی بمێنیتەوە مەیدان چۆڵ کە، باوکی ناوی لەوەش نا (أیرج = ئیرەج).» (١٢٨، ص٢٠).

پاشان فەرەیدوون وڵاتی کردە سێ بەش و بەسەر کوڕەکانی دابەشکرد، ئیرەجی کردە جێگری خۆی، پاشماوەیێک براکان لەوە بێزار بوون کە باوکیان گرنگی بە ئیرەج دەدا و کردوویەتییە جێگری خۆی، دواجار (تور) ئیرەجی برای دەکوژێ، ئەم کارە زۆر کار لە فەرەیدوون دەکات، کوڕی ئیرەج گەورە دەکات کە ناوی (مەنوچەهر)ە، دواجار ئەم مەنوچەهرە تۆڵەی باوکی دەکاتەوە و مامەکانی دەکوژێ.

هەر چەندە فەرەیدوون خاوەنی فەڕی ئیزەدی دەبێ،

ببالید برسان سرو سهی   همی تافت زو فر شاهنشهی (٨٣ أ)

لەگەڵ ئەو فەڕی شاهەنشاهیەش، ئەو تەمەنە درێژ و پڕ کارەساتە لە ژیانی ماندوو بێزاری دەکات:

ورا بد جهان سالیان پانصد نیفکند یک روز بنیا بد (٨٣ أ).

پاش ئەو تەمەن و ئەو هەموو کارەساتە، فەرەیدوون بەمردنێکی ئاسایی دەمرێ.

در دخمه بستند بر شهریار شد ان ارجمنداز جهان زارو خوار(٨٣ أ).

کە دەمرێ وەک داب و نەریتی ئەو ڕۆژگارە لاشەکەی دەخەنە نێو کووپە و دەیشارنەوە، جێگای شاردنەوەکەی: «لەمێژووی مەرعەشی دەڵێ: گۆڕی ئیرەج و تور و سەلم لە ساری لەڕۆخ گۆڕی

فەرەیدوونە) (تاریخ طبرستان وارویان مازندران ص١٠٧) هەروەها دەڵێن: گۆڕی فەرەیدوون لە نزیک مزگەوتی شەهرسارییەکە ڕۆژانی زوو ئاتەشکەدەبووە. (مازندران استراباد ص٩٤» (١٩٢، ص٥٢٥).

ئەسکەندەر بەزۆر شێوە چووەتە ناو ئەفسانەکانی فارسی، یەکێ لەو ئەفسانە دوورو درێژ و ناودارانە (اسکندەر نامە)یە، ئەو ئەفسانەیە باسی هەموو ژیانی ئەسکەندەر دەکات، تا دەگاتە ڕۆژی مردنی، دیارە بەپێی ئەو ئەفسانەیە ژیانی ئەسکەندەر پڕاو پڕە لە ئەفسانە ئەمەی خوارەوە کورتەیەکی یەکجار کورتی ئەم ئەفسانەیە.

٤- ئەسکەندەر نامە(١٠٧):

وا دەگێڕنەوە کە «ئەسکەندەری -ذوالقرنین- کە گەیشتە تەمەنی لاوی، بیری لەوە کردەوە کە وڵاتان داگیر بکات، لە دڵی خۆیدا گوتی: ئەگەر ئێران بگرمە ژێر دەستی خۆم وەک ئەوە وایە کە تەواوی دنیا لەژێر فەرمانی من بێ» (١٠٧، ص٢) ئەو خەیاڵی ئێران گرتنە هەروا بەسانایی نایەتە دەست، خوێنی زۆری بۆ دەڕێژێ و شار و ئاوەدانیی زۆری بۆ وێران دەکات. کە ئەسکەندەر دەگاتە مەرام و ئێران دەگرێ، وا بیر دەکاتەوە کە تەواوی جیهان لەژێر فەرمانی ئەودایە، خەیاڵی ئەوە دەکا کە بزانێ (ڕۆژ) لەکوێ هەڵدێ «پاشای مەزن فەرمووی بەداخەوە ئەو هەموو زەحمەتەی لەسەر ڕووی زەوی کێشام و ئەو هەموو شمشێر وەشاندنەی کە سەری پاڵەوانانم پێ خستە سەر زەوی، هەموو مەبەستم ئەوە بوو، کە بچم کوڕەی ڕۆژی ببێنم» (١٠٧، ص٢٤٩) دەوروبەر گوتیان: پاشای مەزن کەس توانای ئەوەی نییە سەیری ڕۆژهەڵهاتن بکات: «ئەو وەختەی کە ڕۆژ سەر دەردێنێ، نەعرەتەیێکی وا لێدەدا، کە تەواوی دنیا دەلەرزێنێ، هەر باڵدار و لەوەڕکار و دڕندە و ئادەمیزادێک گوێی لەو نەعرەتەیە بێ، سەری تێدەچێ! پاشا فەرمووی هەر چۆنێ بێ دەبێ بچم!» (١٠٧، ص٢٤٩) ئەم پێ داگرتنەی ئەسکەندەرو بەردەوامییەی تووشی چەند قۆناغێکی دەکات کە هەر قۆناغە و پەند و دەرز دادانێکە «ڕۆژێ لەڕۆژان ئەسکەندەر مامزێک دەبینێ کە شاخێکی زێڕە و یەکی زیو، جلێکی ئەڵماس درووی لەپشتە!» (١٠٧، ص٢٥٠) ئەسکەندەر کە چاوی بەم مامزە دەکەوێ دەڵێ: من هەر خۆم بەتەنیا بەدوای ئەو مامزەدا دەڕۆم، سێ شەو و سێ ڕۆژ دوورو نزیک بەدوای مامزەکەدا دەڕوا بۆی ناگیرێ، مامز وەک نهێنییەکی پەند ئامێز خۆ ناداتە دەست ئەسکەندەر پاش ڕۆژی چوارەم کە بەردەوام هەر دەڕوا «لەناکاو جەماعەتێک دەبینێ کەلەبەر تێنوان هاواریان دەکرد، خنکاین؛ دەستەیەکی تر پێیان دەگوتن: نەکەن لەو ئاوە سوێرە بخۆنەوە! هەرکەسێ لەم ئاوە بخواتەوە تێنوێتیی زۆرتر دەبێ. کەمێک ئارام بگرن دەگەینە کانییەکی خۆش و شیرین لەو بخۆنەوە، تێنووەکان گوێیان لێ نەدەگرتن» (١٠٧، ص٢٥٠) ئەسکەندەر زۆر بەسەرسامییەوە لەهۆی ئەم حاڵەتەی پرسی! کەس وەڵامی نەدایەوە. بەسەرسامییەوە لەسەر ڕۆیشتن بەردەوام بوو، تا تووشی دەستەیەکی تر هات «کە لەو بیابانە هەموو خۆیان رووت کردووتەوە و ئاگرێکیان هەڵایساندووە و خۆ داوێنە ناو ئەو ئاگرە» (١٠٧، ص ٢٥٠) دیسان بەسەرسامییەوە دەپرسێ! کەچی کەس وەڵامی ناداتەوە.

ئەسکەندەر بەسەرسامییەکی زۆرتر درێژە بەڕۆیشتنەکەی دەدا، ئەمجارە «پیرەژنێکی پشت چەماوەی

بینی کە چەرخی بادەدا و تەشی دەڕست. چەند منداڵێکی ڕووت دەوریان دابوو و لە رووتیان دەگریان، پیرە دەیگوت: رۆڵەکانم من بۆ ئێوە چەرخی بادەدەم تا بەرگتان بۆ بدرووم و پۆشتەتان بکەم. بەڵام کە دەیڕست، کەمەندێکی بازە و رەش و سپی دەکرد و لە ملی منداڵەکانی دەنا و دەیخنکاندن» (١٠٧، ص٢٥٠) ئەسکەندەر لێرەش لە پیرەژنی پرسی! دیسان پیرەژنیش وەڵامی نەدایەوە. ئەسکەندەر هەر دەڕۆیشت و پرسیار و سەرسامی زۆرتر دەبوو؛ نەدەگەیشتە هیچ وەڵامێک، جارێکی تر «تووشی باغ و شینایییەکی خۆش هات، کە وەک بەهەشت خۆش بوو، چەند مێوەیەکی لەم باغە کردەوە، کەچی میوەکان ڕەش و کرماوی بوون» (١٠٧، ص٢٥٠)

ئەسکەندەر بەوپەڕی سەرسامییەوە لەسەر رۆیشتن بەردەوام بوو، «لەناکاو پیرەمێردێکی نوورانی لەو بیابانە پەیدا بوو، کە گوڕ گوڕ نوور لە روخسارییەوە هەڵدەستا، بۆ لای پاشا دەهات. پاشا کە گەیشتە ئەم پیرەمێردە، کە حەزرەتی (خضر) بوو، ئەوی ناسی و سڵاوی لێکرد و پرسی پێغەمبەری خودا ئێرە کوێندەرە کە منی تێکەوتووم، ئەوانە چ کەسانێک بوون کە من دیمن؟ حەزرەت فەرمووی ئەسکەندەر ئێرە وڵاتی رۆژهەڵاتە» (١٠٧، ص٢٥١) ئەو کانییەی کە بینیت کانی تەماع بوو، ئەوانەی کە دەیانخواردەوە تێریان نەدەخواردەوە، ئەوانە کەسانی دنیا پەرست و تەماعکاربوون، بەهیچ تێر نەدەبوون، ئەوانەش کە نەیاندەخواردەوە، کەسانێک بوون تەماعە ماڵی دنیایان نەبوو. ئەوانەی بەرگیان لەبەر بوو کەسانی راست بوون و رووتەکان کەسانی بەتەماع بوون کە خۆیان لە ئاگردا دەسووتاند. ئەو پیرە ژنە چەرخی ڕۆژگاربوو کە بەردەوام دەسووڕا، ئەو داوە رەش و سپییەش شەو و ڕۆژ بوو، منداڵەکانیش خەڵکی ئەم جیهانەن کە وەک گوڵ پەروەردە دەکرێن، دواجار بەژەهری ئەجەل – مردن– دەکوژران، ئەو باغەی کە بینیت دنیایە، مرۆڤانی ئەم دنیایە لەبەرچاو چاک و بەردڵن، بەڵام لەناخدا کێمدار و خوێناوین. ئەم قسانە ئەسکەندەری خستە دەریای بیرکردنەوە. حەزرەتی خدر (س) گوتی: ئەسکەندەر لەشکرەکەی خۆت دەدۆزییەوە، ئەمەی گوت و خوداحافیزی کرد و لە چاو بزر بوو.

ئەسکەندەر پاش ئەوەی گەیشتەوە لای لەشکرەکەی، دیسان بیری سەرکێشییەکی دی کەوتەسەر، کێوێک لە بەرامبەریان بوو «گوتی: یاران ئەو کێوە چییە؟ من هەموو دنیا گەڕاوم کێوێکی ئاوام نەدیوە! گوتیان: پاشا ئەم کێوە، کێوی تیشکی پێ دەڵێن، گەورە پیاوان و مێژوونووسان گوتوویانە، لە دامێنییەوە تا سەری چیاساڵە رێیەکە» (١٠٧،ص٢٥١) گوتی: دنیام هەموو دیوە، کەسێکم دەوێ هەواڵی ئەودیوی ئەو کێوەم بۆ بێنێ.

ئەو کەسەی کە شیاوی ئەو ڕێگایە بێ (مەهتەرنەسیم) بوو، (ئەرستۆ) «گوتی: من مەرهەمێکی بۆ دروست دەکەم. کە هەر کەسێ ویستی سەر چیاکەوێ پێی بەچیاوە بەند دەبێ و لە بۆنی ئەو مەرهەمە جانەوەران نیو فرسەنگ دوور دەکەونەوە» (١٠،ص٢٥١) مەهتەر نەسیم، بەشەش مانگ شەو و ڕۆژ رۆیشت جا توانی سەر کێوەکە بکەوێ، لە رێگا هەر جانەوەرێکی دەدی، لێی دوور دەکەوتنەوە لەبەر بۆنی مەرهەمەکە خۆیان نەدەگرت. کە گەیشتە سەر چیا سەیری کرد هەرتەنیا ئاو دیارە، لەنێو ئاوەکە جانەوەری سەیر هەبوون، مەهتەر نەسیم تووشی کەسێک هات وەکو خۆی بوو بەکەمەند گرتی، هەر

پرسیارەکی لێ دەکرد، وەڵامی نەدەدایەوە، لەگەڵ خۆی هێنایەوە خوارەوە،، لە خوارەوەش کەس لە زمانی نەدەگەیشت، ئەرستۆ گوتی: وا چاکە ژنێکی بدەینێ و منداڵێکیان ببێ، ئەو منداڵە دەتوانێ زمانی باوکی فێربێ و تێمان بگەیەنێ، کە ئەو پیاوە لەکوێ هاتووە، بۆچی هاتووتە سەر چیا؟ دیسان ئایا دنیا لێرەوە کۆتایی دێ یا ئەوەتە دنیایەکی تر هەیە؟ ژنیان دایێ و منداڵێکی بوو، پاش هەشت ساڵ کوڕە پرسیارەکانی ئەسکەندەری بەباوکی گوت: لە وەڵامدا گوتی:

من خەڵکی ئەودیوی چیام و پاشای من لەوێ چوار سەد ساڵە ئاڵای ئازادیی خۆی هەڵداوە و جیهانی ئەودیو بەتەواوی لەژێر فەرمانی ئەوە، کە گەیشتە لای ئەو کێوە فەرمانی بەمن کرد بۆ ئەوەی بێم و هەواڵی ئەم دیوەی چیای بۆ ببەرمەوە، کە گەیشتمە سەر چیا ئەو پیاوە منی گرت، ئەسکەندەر کە ئەمەی بیست گوتی: یاران! من وام دەزانی هەموو دنیام گرتووە، کەچی وا نەبوو، کابرا ئازاد دەکات و ئەمجارە دەیەوێ باج لە (ڕۆژ) بستێنی، دەڕوا و دەگاتە ئەو جێگا و، کانی و بیرەی کە ڕۆژ لەوێوە هەڵدێ. هەر چۆنێ بێ دەبینێ ڕۆژ سواری شێرێک بووە و بەرز دەبێتەوە، پاش چەند جار ئەسکەندەر ملوانکەیەکی مرواری وەک باج لە ڕۆژ دەستێنی و دەگەڕێتەوە».

لە زۆربەی ئەفسانەکانی ئەسکەندەر، کە بەدوای ئاوی نەمرییدا دەگەڕێ، ئەسکەندەر، ئەو ئاو و نەمرییەی گیرناکەوێ. لە شاهنامە دەڵێ: گەیشتنە تاریکاییەکی، کە لەوێ کانی (ئاوی حەیوان) هەیە و دەڵێن: هەرکەسێ لەو کانییە خۆ بشوات، لە گوناهان پاک دەبێتەوە و هەر کەسێ لەو ئاوە بخواتەوە نامرێ! ئەسکەندەر بەچاو ساغی خدر بەجوانی تازە و سواری هەڵبژاردە و خواردنی چل ڕۆژە ئەو ڕێگایەی گرتبووە بەر، دوو ڕۆژ رۆیشتن ڕۆژی سێیەم خدر لەوان دابڕا و ڕێگایەکی تری گرتەبەر و تووشی تاریکاییەک هات و (کانی ژیان– چشمە و حیوان)ی دۆزییەوە لەو کانییە خۆی شوشت و ئاوی خواردەوە و گەڕایەوە، کەچی ئەسکەندەر هەر رۆیشت و تا گەیشتەوە رووناکی، ئاوی نەمریی دەست نەکەوت..

٥– ئەفسانەی خدری زیندە (خضر)ی فارسی لە ئەفسانەی فارسیش وەک ئەفسانەی گەلانی تر، (خضر)ی نێو ئەفسانەی فارسی چیرۆکی سەربەخۆی–نییە– یان راستتر دەست من نەکەوتووە! بەتایبەت ئەو چیرۆکەی کە بەدوای (ئاوی نەمریی)دا دەگەڕێ، بەڵکە بەردەوام لەئەفسانەکان (خدر) کەسایەتیی دووەمە و لە کۆتاییشدا هەر ئەو ئاوی نەمریی دەدۆزێتەوە و لێی دەخواتەوە و نەمریی بەدەست دێنێ. هەر بۆیێ کۆتایی چیرۆکی (ئەسکەندەر و خضر)ی نێو (شاهنامە) وەک نموونەیەکی چیرۆکی خدری زیندە بۆ ئێرە بەباش دەزانم. لەو جێگایەوە دەست پێدەکەین کە ئەسکەندەر و خدر و لەشکرەکەیان تووشی تاریکاییێک دێن «لەو تاریکاییە کانییەک هەیە، کە پێی دەڵێن: (ئاوی ژیان – آب حیوان) ئەگەر خۆتی تێدا بشۆری لە گوناهان پاک دەبییەوە، هەرکەسێ لەو– ئاو–ە بخواتەوە نامرێ، ئەسکەندەر بۆ ئەوەی لەو تاریکییە گوزەر بکات، هەزار جوانییە ئەسپی چوار ساڵە و لە سوارەکان سواری هەڵبژاردە و ئازا و خۆراکی چل ڕۆژی هەڵگرت و بەچاو ساغی (خضر– خدر) بەتاریکیدا کەوتەڕێ. دوو شەو و دوو ڕۆژ ئاژووتی، ڕۆژی سێیەم خدر دابڕاوەکانی ئاوی ژیانی دۆزییەوە، لەو ئاوەی خواردەوە و خۆی شۆرد و گەڕایەوە، بەم شێوەیە خدر دیسان ئاوی نەمریی دۆزییەوە و لێی خواردەوە و نەمریی بەدەست هێنا، بەڵام

ئەسکەندەر لەم ئەفسانەیەش وەک هەموو ئەفسانەکان و ئەفسانەی هەموو گەلان لە هەوڵەکەیدا سەرنەکەوت. کەچی خدر بەپێچەوانەی ئەو وەک هەموو جارێک و لەهەموو ئەفسانەکان- ئەفسانەی هەموو گەلان- نەمریی بەدەست هێنا و- بەپێی ئەفسانەکان بە (خدری زیندە)ی ناو دەبەن.

٦- ئەفسانەی فارسی و هەندێ لە نەمرانی تر:

جگە لە چیرۆکی ئەو کەسانەی کە لە ئەفسانەی فارسییەکاندا لە نەمران دەژمێردرێن و کورتەی چیرۆکەکانمان خوێندەوە، لەم لاو لەو لاش لە مێژوو و ئەفسانەی فارسی باسی چەندین ناوی تر دەکرێ، کە ئەوانیش نەمرییان هەبووە یان هۆی نەمرییان ئەوەتە دواجار نەمرییان بەدەست هێناوە، بەپێویستی دەزانین بەکورتی هێمایەک بۆ هەندێکیان بکەین.

٧- پشوتەن: لە ئاوێستا پشوتەتنوی پێ دەڵێن، بەمانای (لەش قایم) (مزدیسنا ج٢، ص٤٥) (...) زەردەشت دوعای بۆ گورشتاسب دەکرد، دەیفەرموو: «خۆت بشۆ تا بێ ناخۆشی و بێ مەرگ بی وەکو پشوتەن».

«پشوتەن گەورەترین کوڕی گورشاسبە، لە دەستووری زەردەشتی شیر و (نانی پیرۆز)ی دایێ و ئەوی کردە کەسێک کە نەمرە و لەنێوناچێ» (١٩٢، ص٢٠٦) پشوتەن کەسێکە لەسایەی زەردەشت و بەهۆی شیر و نانی پیرۆز نەمری بەدەستدێنێ.

٨-سوشیانت:«پاشان ئورمز و هەموو ئەفراندراوەکان بۆ لای خۆی دەگەڕێنێتەوە. بەڵام چونکە (گیان) نەمرە و تەن لەنێو دەچێ، سوشیانت و یارانی بەڕێ و رەسمی ئایینی (یەزشن)(*-١٦) دەکەن.

-لەو یەزشنەدا خۆشاوێک لە شیر و هومی سپی چێ دەکەن کە هەموو بوونەوەر بەخواردنەوەی کەمێکی ئەو خۆشاوە نەمری بەدەست دێن. ئەوانەی کە لە تەمەنی گەورەییدا مردوون دەگەڕێنەوە سەر تەمەنی پازدە ساڵی و ژن و مێرد و منداڵان هەموویان پێکەوە ژیانێکی نەمرییان دەست دەکەوێ» (٤١، ص١٣٩).

لێرە جگە لە سوشیانت، لە کۆتایی جیهان هەموو خەڵک گەورە و بچووک بەهۆی خۆشاوی شیر و هومی سپی کە لە یەزشندا دەگیرێتەوە، نەمریی هەمیشەییان بەنسیب دەبێ.

٩-ئورو تەت نەر: «ناوی کوڕی دووەمی زەردەشتە، یەکێکە لە نەمرەکان، وەختی کە(فرشکرد = فرەشکەرد- نوێکردنەوەی دین و جهان) بەیارمەتی سوشیانت هەڵدەستێتەوە = زیندوو دەبێتەوە- (٥٤ ،جلددوم، ص٩٣١).

وا بەدەردەکەوێ کە ئوروتەت نەریش لەو خۆشاوە دەخواتەوە کە سوشیانت و یارانی لێی دەخۆنەوە، دیسان ئەویش لەکۆتایی جیهان زیندوو دەبێتەوە.

١٠- خەسرەو: «لە ٥٣١ز خەسرەوی یەکەم، کە مەزنترین فەرمانڕەوای وڵات بووە، (...) ئەو شایە هێندە خۆشەویست و جێگای رێز بووە، کە لەپاش مردنی ئەفسانەیەک بلاوبووەوە، کە ئەو شایە، بێ ئەوەی مردبێ چووەتە ئەو دنیا، لە کۆتایی جیهان بەلەشکرێکەوە دەگەڕێتەوە تا ئەو دیوانە لەنێوبەرێت کە هێرشیان هێناوەتە سەر ئێران» (٥٢، ص١٨) ئەو شایە لە خەیاڵی ئەفسانەیی خەڵک بەهۆی

خۆشەویستی و ناوداریییەوە، نەمریی بەدەست دێنێ و ئەو هۆیانەی دەدرێتێ کە پیاوانی ئایین وەریان گرتووە.

١١- گورشاسب: «کەیخوسرەو و گورشاسب دێنە سەر ئایین و هەموو خەڵک دەبنە ئیماندار لەوە بەدواوە کەس نامرێ(...) خەڵک بەخواردنی (آنوش= ئانوش) کە خۆراکی بێ مەرگییە، هەموو نەمرییییان دەست دەکەوێ، ئاسمان دێتە خوارەوە و گورزەکانمان دەگاتە ئەوێ، لەوێ ئاسایش و خۆشی تەواو هەیە، خەڵک هیچ کارێک ناکەن جگە لە دیداری هرمز و ستایشی ئەو» (٩٨، ص٢٧٦).

لێرەش گورشاسب و کەیخوسرەو بەهۆی ئیمان هێنان و خواردنی خۆراکی ئانوش جاویدانییان دەست دەکەوێ، دیسان ئەو دەستکەوتنە لە کۆتایی جیهانە و لەگەڵ هەموو خەڵکیشە.

١٢- زاڵ: «لە شاهنامەش هیچ هەواڵێک لەبارەی مەرگی (زاڵ)ەوە بەدەست ناکەوێ، هەر لەبەر ئەوە (رۆستەم) هێشتان زیندووە، ئەو دەستوورەی کە سام و زاڵ دەیانپاراست، هەر بەردەوامە (٨٠، ص٩٢٢).

لێرەش ڕۆستەم لەسەر دەستووری باب و باپیرانی کە سام و زاڵن ئەوەیش نەمرە، واتە نەمرییەکەی بەمیرات بۆ ماوەتەوە.

١٣- ئەسفەندیار: «ئەفسانە سازانی خۆش خەیاڵ لە باسی ئەسفەندیار ئەو لە مردن دەپارێزن، بەدەستی پیاوێکی خودایی لە جەوهەری ئاهورامەزدایی واتە زەردەشت، دەیگەیێننە ئاوی پیرۆز تا چڵک و پیسی لە تەنی خۆی بکاتەوە، ئەسفەندیار وەک مرۆڤێکی ئاسایی لەکاتی خۆ لەئاو نقوم کردندا چاوەکانی دەنووقێنی- فێڵی ئەهریمەن سەر دەگرێ- ئاو بەرچاوەکانی ئەسفەندیار ناکەوێ، لاوازی چاوەکان دەبێتە هۆی مردنی ئەسفەندیار» (٥١، ص١١٩).

ئەسفەندیار بەهۆی ئاوی پیرۆز تەنێکی قایم و خۆڕاگری دەبێ، بەڵام، بەهۆی خاڵی لاواز کە تەڕنەبوونی چاوەکانییەتی، دواجار لە چاوەکانیڕا بەهۆی کارلێکردنی تیر دەمرێ.

- کۆرش: «کۆرش ئەو گەورەپیاوەی مێژوو، ئەو دواپەیامبەری فەرهەنگی ئێران، کە بەهۆی چەند بەڵگەیەکەوە و لەسەر باوەڕی ئێرانیانی کۆن، ئەو لەوانە دەژمێری کە هەر هەزار ساڵ جارێک پەیدا دەبن، ئەو مەسیح و رزگارکەری ئایین و جوانە» -١٩٥، ص هفت-) .

کۆرش بەپێی خەیاڵی ئەفسانەیی خەڵک و بەهۆی گەورەیی و خۆشەویستیی خۆیەوە، بووە بەیەکێ لە پیاوانی ئایینی، ئەوانەی کە هەر هەزار ساڵ جارێک دەردەکەون.

٣-٦-١-گەڕان بەدوای نەمریی لە ئەفسانە کوردییەکاندا.

٣-٦-١-١- کێن ئەوانەی بەدوای نەمریدا دەگەڕێن؟

ئەگەر بەوردی سەرنجی ژیانی هەموو ئەو کەسانە بدەین کە بەدوای نەمرییدا گەڕاون و لەدەست مەرگ هەڵاتوون، چ لەسەر ئاستی جیهانی چ لەسەر ئاستی نەتەوەکان بەتایبەتی (کورد)و (فارس)دا دەبینین هەموو کەسایەتییەکان چەند خاڵێک کۆیان دەکاتەوە کە بەشێوەیەکی گشتی ئەو خاڵانە لە هەمووواندا هەیە، ئەگەر (گلگامش) وەک کۆنترین کەسایەتی و جیهانیترین کەسایەتی، بەنموونە وەربگرین، ئەوا

سەیر دەکەین لە کەسایەتیی گلگامشدا ئەو خاڵانەی خوارەوە بەرچاون.

١-گلگامش پاڵەوانێکی لێهاتوو و کەم وێنەو ئازابوو، چەندین کاری پاڵەوانانەی کردبوو کە هەر لەخۆی دەهات. ئەوەیش چ لە مێژووی ژیانی گلگامش و چ لە ئەفسانەکاندا باسکراون.

٢- گلگامش پاشاو کوڕە پاشا بووە، لە مێژوودا بەپێنجەمین پاشای سۆمەری داندراوە.

٣- کەسایەتیێکی ئایینی بووە، چ لەوەی کە لەو سەردەمی مێژووەدا پلەی ئایینی و دەسەڵاتی پاشایەتی یەکیان دەگرتەوە، چ بەوەی کە لەرووە ئەفسانەییەکەی کەسایەتییەک بوو، دوو لەسەر سێی خوداوەندبوو.

٤- لە ژیانیدا وەک پاڵەوان و کوڕە پاشا و پاشا زۆر خۆش ژیابوو، ئەوەش ژیانی لا خۆشەویست کردبوو، نەیدەویست لە ژیان داببڕێ.

٥- لەژیانیدا هەرچی پێی خۆش بووە و دڵی ویستوویەتی کردوویەتی، ئەوەش رێگای ئەوەی بۆخۆش کردبوو، کە وابیر بکاتەوە کە دەتوانێ (نەمریی)ش بەدەست بێنێ.

٦- کە لاشەی مردووی هاوڕێکەی (ئەنکیدۆ) دەبینێ بۆ یەکەم جار ترسی مردن دایدەگرێ. ئەگەر لەژێر رۆشنایی ئەو خاڵانەی گلگامش سەیری ژیانی ئەو کەسایەتییانە بکەین کە لە ئەفسانە کوردییەکاندا بەدوای نەمرییدا گەڕاون لەگەڵ جیاوازیی دەقەکان و ئەو گۆڕانانەی کە بەدرێژایی رۆژگار بەسەر- رووداو- و-دەق-ەکاندا هاتووە، هێشتا خاڵە هاوبەشەکان بەئاسانی دەدۆزرێنەوە و خۆماندوو کردنێکی زۆریان ناوێ.

٣-٦-١-١- کەسایەتییەکان لەئەفسانە کوردییەکاندا

١-میر مح:

میر مح وەک کەسایەتییێک و دەقێکی ئەفسانەیی یەکجار کۆنی کوردی (*-١٧) تا ئێستا چەند دەقێکی لێ بڵاوکراوەتەوە (*-١٨) لە هەموو دەقەکان ئەو خاڵە هاوبەشانە هەن، کە لەو خاڵانە نزیک دەبنەوە کە لە کەسایەتیی گلگامشدا هەبوون.

میر مح کوڕە (پاشا)و میر و دەوڵەمەند و دەسەڵاتدارە و تاقانەی دایک و باوکییەتی و بەشێوەیەکی تایبەت پەروەردە کراوە، چ لەرووی پەروەردە و زانیارییەوە- کە باوکی پێ لەسەر ئەوەدا دەگرێ هیچ لەبارەی (مردن)ەوە نەزانی، چ لەبارەی بەدەنییەوە راهێنانە لەسەر پاڵەوانییەتی و یارییەکانی تر کە بۆ خۆشی دەکرێن، لەم ژیانەشدا هەرچی ویستوویەتی وەک کوڕە پاشا و کوڕە میرو دەوڵەمەند و تاقانە بۆی ئامادەکراوە و دڵی نەشکاوە، میر مح هیچ لەبارەی (مردن!) نازانێ، پاش ئەوەی کچێکی هاوچەشنی خۆی بۆ پەیدا دەکات، بەماوەیەکی کەم کچە، واتە ژنی میر مح دەمرێ، تا ئەو کاتە مردن و مردووی نەدیوە و هەتا (وشە)ی (مردن)یشی نەبیستووە، کە دەزانێ مردن چییە و رۆژێکیش دێ ئەویش دەمرێ. زەنگی مردن بۆی لێ دەدا و ئەوە رەت دەکاتەوە کە ئەویش وەکو ئەم خەڵکە بمرێ، چونکە لە ژیان هەرچی ویستوویەتی بەئاسانی دەستی کەوتووە، هەر ئەو هۆیەشە وای لێ دەکات کەوا بیربکاتەوە، کە

(نەمریی!)شی بەو ئاسانییە دەست دەکەوێ، بۆیە بەپێ داگرتنەوە سەرهەڵدەگرێ و بەدوای ئەو جێگایەدا دەگەڕێ کە مردنی لێ نییە!

٢- ئەسکەندەر:

ئەسکەندەر چ وەک ژیانە واقعییەکەی، چ وەک کەسێکی ئەفسانەیی، کوڕە پاڵەوانە و لەژێر دەستی مامۆستایەکی وەکو (ئەرستۆ) پەروەردە کراوە و رەگەزی خۆی بۆ خوداوەندەکان دەگێڕتەوە، لە ژیانیدا چ لەسەر ئاستی خواستە رۆژانەکانی، چ لە هەوڵە مەزن و جیهانییەکانی بەردەوام سەرکەوتن بەدەست دێنێ، کە لەوەدا سەردەکەوێ کە رۆژهەڵات و رۆژئاوا بخاتە ژێر رکێفی خۆی، بیر لەوە دەکاتەوە کە ئەم سەرکەوتن و دەسەڵات و خۆشییەی خۆی بکاتە هەمیشەیی، ئەوەش نابێ ئەگەر (نەمریی!) بەدەست نەهێنێ، کە لە ژیانیدا ئەوەی کە بەپارە بۆی بەدەست نەهاتبێ ئەوا بە (شمشێر!) بەدەستی هێناوە. ئەم بەدەست هێنانی بەردەوامە ئەسکەندەریش دەخاتە سەر ئەو رایە کە بەدەست هێنانی شتێکی ئەستەمی وەک (ئاوی حەیات)یش کارێکی ئەستەم نییە!، لەوەشدا پەنا بۆ (زانا)کان و (سەرباز)ەکانی دەبات، واتە هێز و عەقڵ بەکاردێنێ ئەویش بەزاناییەوە لەشکر دەداتە دوای خۆی و بەدوای (ئاوی حەیات)دا دەگەڕێ. ئەگەر لەم دەقە ئەفسانەییە، ئەسکەندەر وەک سەرکردە و پاشا بەڕا و تەگبیر بەدوای ئەو ئاوە ئەفسوناوییەدا دەگەڕێ و دەستی ناکەوێ، ئەوا لە نێو لەشکرەکەیدا دوو سەرباز هەن (خدر)و (ئەلیاس) ئەم دووە بە رێککەوت لە کانی ئەو ئاوە دەخۆنەوە و نەمری بەدەست دێنن، ئەوەش ئەوە دەسەلمێنێ کە هەرچەندە کەسانێ هەن وەک پاشا و پاڵەوان و دەوڵەمەند بەلەشکری زۆر و زێڕی زۆرەوە بە دوای ئاوی حەیاتدا دەگەڕێن، ئەوا خەڵکانێکیش هەن، بێ ئەوەی بە دوایدا بگەڕێن وەک رێککەوت ئەو ئاوە دەگمەن و ئەفسووناوییەیان دێتە رێگا.

٣- خدری زیندە:

لەم دەقەدا سەرکردە پێغەمبەرە (د.خ) لە گەڕانەوەیدا دەیەوێ وەک پەند و ئامۆژگاری هەندێ شتی دەگمەن و جێگای نەبینراو بەیارانی خۆی پیشان بدا، لێرەش رێککەوت رۆڵی خۆی دەبینێ و، (خدری زیندە) یەکێکە لە یاران و جەنگاوەرانی لەشکرەکە، بەرێککەوت و بە تەنیا ئەو رێی دەکەوێتە سەر ئەو کانییە و لێی دەخواتەوە و بەم رێککەوت و ئاوخواردنەوەش بێ ئەوەی خۆی پێ بزانێ (نەمریی!) بە دەست دێنێ، لێرەدا هەرچەندە خدری زیندە سەرکردە و پاڵەوان نییە و خۆشی بە ئاگاداری و پێ داگرتنەوە بە دوای نەمرییدا نەگەڕاوە، بەڵام ئاوی نەمریی بەدەست دێنێ، دەتوانین، خدری زیندە وەک کەسایەتییەکی تر دەستنیشان بکەین، بەوەی کە ئاوی حەیاتی دەست کەوتووە، بەڵام ناکرێ، لەو کەسانەی بژمێرین کە بە دوای (نەمریی!)و (ئاوی حەیات)و ئەو جێگایەدا دەگەڕێن کە (مردنی لێ نییە!) چونکە ئەوان هەموویان لە زۆربەی ئەو خاڵانە یەکتر دەگرنەوە کە لە کەسایەتیی گلگامشدا هەیە، بەڵام ئەو خاڵانە- لای کەم لەم دەقەدا- لە کەسایەتیی (خدری زیندە)دا نابینین.

٤- ئەسکەندەری چار قورنەت

لەم دەقە ئەفسانەیییەدا کە لەگەڵ دەقەکەی پێشوو زۆری جیایە، ئەسکەندەر لەگەڵ ئەوەی خاوەنی هەموو ئەو خاڵانەیە کە پێشتر باسمان کرد و لە کەسایەتیی گلگامشدا هەیە، بەڵام ئەوەی وای لێ دەکات کە بەدوای ئاوی نەمریدا بگەڕێ، خواست و مەبەستی خۆی نییە! بەڵکە ئەو رق و ئیرەیییە بوو کە (قەمبەر)ی شیرەتکار لە (خدر)ی دەبووەوە، چونکە ئەسکەندەر گرنگی بە خدر دەدا، خدر گەنجێک بوو لە دەوروبەری ئەسکەندەری ئەو گەنجە واتە خدر مامێکی پیری هەبوو ناوی (ئەلیاس) بوو، لێرە خدر و ئەلیاس مام و برازان و ئەلیاس پیرە و خدر گەنج، کەچی لە دەقەکەی پێشوودا، هەردووکیان واتە خدر و ئەلیاس دوو سەربازی نێو لەشکری ئەسکەندەر بوون. قەمبەر هانی ئەسکەندەر دەدا کە خدر بە دوای ئاوی حەیاتدا بگەڕێ، نەک بۆ ئەوەی ئاوەکە بۆ ئەسکەندەر بە دەست بێنێ، بەڵکە بۆ ئەوەی خدر لەو رێگایە سەری تێدا بچێ، جا لێرەش حاڵەتی تر دێتە پێشەوە، هەرچەندە ئەسکەندەر داوای ئاوی حەیات دەکات و ئاوەکەش بۆ ئەوە، بەڵام ئەوەی بە دوای ئاوەکەدا دەگەڕێ، خدرە، گەڕانەکەشی لە سایەی گەنجیی خۆی و ئامۆژگارییەکانی (ئەلیاس)ی مامیەتی، وەکو دەرکەوت خدر بۆ خۆی نییە کە بە دوای ئاوی حەیاتدا دەگەڕێ و لەسەر خواستی خۆشی نییە! بەڵام دیسان بە رێککەوت ئەو ئاوە دەگمەن و ئەفسووناوییە بۆ ئەو دەبێ و ئەو لێی دەخواتەوە و نەمریی بە دەست دێنێ. دیسان ئەو ئەنجامەش ئەوە دووبارە دەکاتەوە، کە زۆر جار (رێککەوت) لە هێز و دەسەڵات و نەخشە و پلان چاکتر ئەنجامی چاوەڕوان نەکراوتر بە دەستەوە دەدا. ئەویش ئەوەیە کە، لەم دەقەدا، ئەو کەسایەتییەی کە خاڵە هاوبەشەکانی هەیە، (ئەسکەندەر)ە، ئەوەی ئاوەکە داوا دەکات لە بنەڕەتدا (قەمبەر)ە و ئەوەش ئاوی حەیاتیی دەست دەکەوێ خدری زیندەیە، بۆیە دەتوانین خاڵەکان لە هەرسێکیاندا کۆبکەینەوە، واتە بە هەرسێکیان ئەو کەسایەتییە پێکدێنن کە بە هێز و دەسەڵات و خواستەوە بە دوای ئاوی نەمرییدا دەگەڕێ. هەرچەندە مەبەستی سەرەکیی (قەمبەر) لەنێوبردنی (خدر)ە!!. نەک بەدەست هێنانی نەمریی!

٥- زەلامێک!

ئەم دەقە زۆر بە کورتی بڵاوکراوەتەوە، بە لێوردبوونەوە ئەوە بەدەردەکەوێ کە ئەم دەقە زۆر درێژترە! ئەو کەسایەتییە کە دەقەکە بە (زەلامێک) ناوی دەبات زەلامێکی ئاسایی نییە! هەروەها ڕۆژێ بە عەقڵیدا هاتبێ و بە دوای ئاوی نەمرییدا گەڕابێ، بەڵکە نیشانەی پاڵەوانیی پێوە دیارە، کە لە (قەڵا!)یەکدا زەوی هەڵدەکەنێ، ئەمەش رێگای ئەوەمان بۆ خۆش دەکات بڵێین: کە ئەم قەڵایە بەهێز و لەشکر گیراوە، ئەم قەڵاهەڵکەندنەش لەشکر و سوپای کارکەری دەوێ. لەوەوە رێگای ئەوەمان بۆ خۆش دەبێ، کە بڵێین: ئەو (زەلام)ە پاشایێک یان سەرکردەیەکی بە دەسەڵات بووە و لە ژیانی خۆی رازی بووە و ویستوویەتی نەمر بێ! بۆ ئەم نەمریی بەدەست هێنانەش هێزی لەشکر و پلانی زانیاری و وزەی زۆری بەکارهێناوە، بەوەش چەند خاڵێکمان دەست دەکەوێ، کە دەبێتە مایەی هاوبەش لەگەڵ ئەو کەسایەتییانەی کە بە ئاگادارییەوە و لەسەر خواستی خۆیان و بەسەرکردەیی لەشکر و بەکارهێنانی سەرو ماڵ بەدوای ئاوی نەمرییدا گەڕاون و رێگای دووریان بڕیوە و رەنجی زۆریان کێشاوە.

٦- پیرەژنێک!

ئەوە یەکەمین دەقە لەنێو دەقە کوردی و فارسییەکان کە پاڵەوان یان ئەو کەسەی بە دوای نەمرییدا دەگەڕێ کەسایەتییەکی (ئافرەت) بێ! تێپەڕینی ڕۆژگار لە درێژی ئەم دەقەشی کەم کردووتەوە و تەنیا کرۆکی کێشەکەی هێشتووتەوە، ئەویش هەڵاتنە لە دەست مردن و گەڕانە بە دوای شوێنێک کە مردنی لێ نەبێ، چونکە لەم دەقەشدا وەک ئەوەی پێشوو بۆنی ئەوە دەکەین کە ئەو پیرەژنە کەسایەتییەکی ئاسایی نییە! کە بە دووری نازانم کەسایەتییەکی سەرکردەیی یان کۆمەڵایەتی یان ئایینی بووبێ سەرەڕای سۆزی دایکایەتی، کە ئەمانە پێکەوە لەگەڵ ترس لە مردن و خۆشەویستیی ژیان بووینەتە هۆی ئەوەی کە ئەم (پیرەژن!)ە لە دەست مردن هەڵێ و بە دوای ئەو شار و وڵاتەدا بگەڕێ کە مردنی لێ نییە! چونکە گەڕان بۆ کارێکی وا گران و شتێکی وا ئەستەم هێز و سەرمایەی پاشا و لەشکر و سەرکردەی دەوێ، بە دووری نازانم، کە ئەم (پیرەژن!)ە ئەم هۆیانەی هەموو لەبەر دەست بووبێ، بەڵگەش بۆ ئەمە گەڕان و رۆیشتنەکەیە، هەر بۆیە دەتوانین بڵێین: جگە لەوەی ئەم کەسایەتییە ئافرەتە، ئافرەتێکی دەسەڵاتدار و سەرکردەش بووە، گەڕانەکەشی وەک زۆربەی کەسایەتییە (پیاو!)ەکان لە سایەی هێز و سەرمایە و دەسەڵاتەوە خواستەکەی خۆی خستووتە کار و رێگای دوور و جێگای پڕ ئەستەمی بۆ بڕیوە.

٧- هەندێ لە نەمرانی تر:

ئەگەر پێشتر باسی ئەوە کرا کە هەندێ کەس هەن خۆیان بە خواست و هێز و سەرمایەوە بە دوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن و هەندێک هەن بە رێککەوت ئەو هۆیەیان دەست دەکەوێ، ئەوا کەسانێکی تریش هەن بە جۆرێکی تر نەمریی بەدەست دێنن، ئەویش خەڵک نەمرییان پێ دەبەخشێ، بەزۆریش پاش (مردن!) یان خەڵک هەر بە زیندوویان دەزانن.

٨- پیاوی ئاغا:

پیاوی ئاغا لە چیرۆکی (ئەسحابە) کەسایەتییەکە ئەویش بە رێککەوت و بە شێوەیەکی تر (نەمریی) بەدەست دێنێ، لە سایەی (دوعا- نزا)ی ئەسحابە بێ ئەوەی ئازاری مردن ببینێ، هەر بەزیندوویی و بەپێی خۆی دەچێتە (میرکێ بحێشتێ)و حەفتێ هەزار ساڵ لەوێ دەمێنێتەوە، بەڵام، دواجار ئارەزووی گەڕانەوەی سەر دنیا دەکات، هەرچەندە ئەسحابە پێی دەڵێ ئێستا (ئەو زەمانە نمایە و ئەو بەشەر نمانە)، بەڵام پیاوی ئاغا (خوا نەجاتی نادا)و بەهەشت لە دەست خۆی دەدا و چۆن چووەتە نێو بەهەشت ئاوا دەگەڕێتەوە، بەڵام، پاش چی؟ پاش ئەوەی کە دەڵێ: (حەککو چم لە خۆ کرد. بە قسەی ئەسحابەم نەکرد خۆم مار وێران کرد نە ئاغا مایە نەکەس مایە و نە ملەت مایە و بوویتە دەورو زەمانەکی دی.) لێرە نەمرییەکەی پیاوی ئاغا لە دوو خاڵدا کۆ دەبێتەوە، یەکەم: ئەو پاش ئەوەی بە زیندوویێتی دەچێتە نێو بەهەشت و بە قسەی خۆی لەکنی وایە دەقیقەیەکە یان سەعاتەکە بەڵام، ئەسحابە پێی دەڵێ ئەوە حەفتێ هەزار ساڵ ڕابورد، پیاوی ئاغا ئەو کاتە بۆی روون دەبێتەوە کە راستە زەمەن گۆڕاوە(*- ١٩) کە دەگەڕێتەوە شاری خۆی دەبینێ زەمان و خەڵکەکە زۆر گۆڕاون و ئەوسا پەشیمان دەبێتەوە. دووەم:

دەقەکە باسی مردنی پیاوی ئاغا ناکات وەک ئەوەی پێمان بڵێ: نەمریی بە دەست هێناوە! بەڵام، لەگەڵ زەمەن و خەڵکەکە ناگونجێ ئەم تەمەنە درێژە -حەفتێ هەزار ساڵ-ە ئەگەر زەمەنێکی ئەفسانەیی بێ، هێشتا نیشانەی ماوەیەکی زۆرە و ئەم بێ هەواڵییەش لەبارەی (مردن!)ی پیاوی ئاغا نیشانەی نەمرییەو زمانحاڵی ئەفسانەکە دەڵێ (پیاوی ئاغا) کابرایەکە بێ ئەوەی خۆی بیەوێ نەمریی دەست کەوتووە و خەڵک کە ئەفسانەکە زمانحاڵیانە بە زیندوو و نەمری دەزانن.

٩- شێخ فەرخ:

بەسەرهاتی (شێخ فەرخ و خاتوون ئەستی) بەسەرهاتێکی پڕ لە فانتازیایە، هەر لە دایک بوونییەوە هەتا ڕۆژی مردنی، کارەکانی هەمووی کاری کەسایەتییەکی نا ئاساییێ ئەم جۆرە کەسانەش هەمیشە لە نێو عەقڵی عەوام ئەفسانە ئامێز دەکرێن و کاری لە رادەبەدەریان دەدرێتە پاڵ هەر ئەوەشە، کە پاش ئەوەی فەرخ دەمرێ و گۆڕەکەی دەبێ بە (چاک) هێشتا عەوام ئەو (مردوو)ە بە (زیندوو) دەزانن و دەڵێن: (شێخ فەرخ نەمردووە و ئاگای لە هەموو شتێکە). واتە ئەوە خەڵکەکەن نەمریی بە شێخ فەرخ دەبەخشن، نەک شێخ فەرخ خۆی بە دوای نەمرییدا گەڕابێ و بە دەستی هێنابێ. واتە شێخ فەرخ جۆرێکی ترە لە (نەمران!) کە نەمرییەکەی خەڵک پاش مردنی پێیان بەخشیوە.

١٠- کەیخەسرەو:

کەیخەسرەو پێنجەمین فەرمانڕەوای ماد، بەو هۆیەی کە یەکێتیی ئارییاییەکانی بە دەست هێنا و زۆر کاری گەورەی کردووە و سەرکەوتنی زۆری بە دەست هێناوە، لە نێو خەڵکدا زۆر خۆشەویستە و هەتا ئەویش بە یەکێ لە (نەمران) دەزانن، ئەو نەمرانەی بەپێی ئایینی زەردەشتی لە کۆتایی جیهان زیندوو دەبنەوە و ئەرکی ئایینی و کاری خێرخوازانەی خۆیان جێبەجێ دەکەن. لێرەش ئەوە دیارە کە کەیخەسرەو مردووە، بەڵام خەڵک لە سایەی کارەکانییەوە خۆشیان دەوێو بەهۆی ئەو خۆشەویستییەوە (نەمریی)یان پێ بەخشیوە، واتە کەیخەسرەویش پێیەوە دیار نییە بەدوای هۆیەکانی نەمریدا گەڕا بێ، ئەو (خەڵک)ەن نایانەوێ وەک هەر کەسێکی ئاسایی بمرێ، چونکە ئەو لە ژیانیدا کەسێکی ئاسایی نەبوو. جگە لەوەی پاشایەتی کەیخەسرەو زۆر خاڵی دەداتێ کە لەگەڵ خاڵەکانی گلگامش و گەڕاوەکان بەدوای نەمرییدا هاوبەش بێ واتە زەمینەی گەڕان بە دوای نەمرییدا هەبووە کەچی خۆی بەدوایدا نەگەڕاوە، بەڵام، ئەو خەڵکە نەمریی و زیندوویێتییان پێ بەخشیوە. ئەویشیان هێناوەتە ڕیزی ئەوانەی کە خۆیان -واتە خەڵک- نەمریی پێ دەبەخشن و بەزیندوویێتی دەهێڵنەوە.

دواجار تێبینی ئەوە دەکرێ کە سێ جۆر کەسایەتی هەن.

١- ئەو کەسەی خۆی بە خواست و هێز و سەرمایەی خۆی بە دوای نەمرییدا دەگەڕێ. وەک گلگامش و میرمح و ئەسکەندەر...

٢- ئەو کەسەی کە بە ڕێککەوت هۆی نەمری بەدەست دێنێ. وەک خدری زیندە و ئەلیاس.

٣- ئەو کەسەی کە دەمرێ، بەڵام، عەقڵی عەوام نەمریی پێ دەبەخشێ. وەک شێخ فەرخ و کەیخەسرەو.

٣-٦-١-٢- کەسایەتییەکان لە ڕێگا تووشی چی دەبن؟

ئەگەر گەڕان بەدوای (نەمریی)و بەدەست هێنانی هۆیەکانی و دواجار لەدەست دانی ئەو نەمرییە، ئەفسانە و چیرۆکێک و پەندێکە مەبەستێکی تایبەتی و دیاری هەیە، ئەوا لەزۆر لەو چیرۆکانە، ئەوەی لە ڕێگای (چوون) و (هاتن)ەوەش پاڵەوان تووشی دەبێ، هەمووی پەند و حیکمەتن بۆ ئەوەی پاڵەوان زۆر چاک و لەزۆر ڕووەوە بێتە قەناعەت کە (مرۆڤ) هەرچی بکات لە دەست مردن ڕزگاری نابێت و لە ئەنجامدا ئەو هەوڵ و ماندووبوونەی بێ سوودە.

١- داستانی (میرمح) لەپاش داستانی (گلگامش) کۆنترین و تەواوترین و ڕێکترین داستانە کە باس لە گەڕان بەدوای نەمرییدا دەکات و باسی ئەوە دەکات چۆن (میرمح) ئەو جێگایە دەدۆزێتەوە کە نەمریی تێدا بەدەست دێنێ و دواجار چۆنیشی لەدەست دەدات. ئەوەی ئێمە لێرە مەبەستمانە ئەو پێشهاتە پەند ئامێزانەیە کە لە ڕێگای چوون و هاتنەوە میرمح تووشیان دەبێ.

لە ڕێگای چووندا یەکەم جار تووشی جووتیارێک دەبێ کە لە تەنیشت دەریایەک جووت دەکات. کە جووتیار تێدەگات. میرمح بەدوای چیدا دەگەڕێ، پێی دەڵێ: وەرە لەکن من بمێنەوە، (لێرە مردن نییە) تا ئەو دەریایە وشک نەکات و لەجێگای ئەو دەریایە جووتیار جووتی نەکات، جووتیار لێرە مەبەستییەتی کە تا ئەو ڕۆژەی ئەو دەریایە وشک دەکات و جێگاکەی دەبێتە کێڵگە، ڕۆژگارێکی زۆر دەخایەنێ، ئەو ڕۆژگارە زۆرەش لای جووتیار جێگای نەمریی دەگرێتەوە؛ بەڵام میرمح دەڵێ: لێرە نابم، چونکە ڕۆژێ دێ ئەو دەریایەش وشک دەکات و ئەو کاتە (من!)یش دەمرم، بۆیە لەسەر ڕۆیشتنەکەی بەردەوام دەبێ، ئەمجارە باڵندەیەکی دێتە ڕێگا، لەگەڵ باڵندەکەش لێک ئاشکرا دەبن و باڵندەکەش دەڵێ: وەرە لەکنە من بە، ئەو گەڵییە (گاڕس= زوڕات)ە دەبینی! من هەر ڕۆژەی دنکەک لەو گاڕسە دەخۆم و تەمەنی خۆمی پێ درێژ دەکەم، هەتا گاڕس لەو گەڵییە مابی، ئێمەش دەمێنین! میرمح بەوەش دڵی ئاوێ ناخواتەوە و دەڵێ: ڕۆژی دێ ئەو گەڵییە گاڕسەش تەواو دەبێ، ئێرەش بەجێ دێڵێ و ئەمجارە لەگەڵ (مار)ێک لێک راست دێن، کە مارەکەش تێدەگا میرمح بەدوای چیدا دەگەڕێ، دەڵێ: وەرە لێرەبە، تۆ نامری هەتا ئەو گەڵییە لە(کراس- کاژ)ی من پڕ نەبێ، من هەر ساڵەی جارێک کراسی خۆم دەگۆڕم و دەیهاوێمە ئەو گەڵییە، میرمح لێرەش بەند نابێ و دەڵێ: ڕۆژێ دێ ئەو گەڵییەش پڕ دەبێ لە کراسی تۆ. میر لە ڕۆیشتنەکەی بەردەوام دەبێ، دواجار تووشی (پیرەمێرد)ێک دەبێ، کەپیرەش دەزانێ میرمح بەدوای نەمرییدا دەگەڕێ دەڵێ: لێرەبە و مەڕۆ، من هەر ڕۆژەی سەر قەلینە خۆڵەکی لەو گردەی داوێمە نێو ئەو گەڵییە، کەی ئەو گەڵییە پڕ بووەوە، ئەو کاتە من دەمرم. میرمح دیسان دەڵێ: ئەو گەڵییەش پڕ دەبێتەوە. زمانحاڵی هەریەک لەو جووتیار و مار و باڵندە و پیرەمێردە بە (میرمح) دەڵێن: تۆ دەتوانی تەمەنی درێژ بەدەست بێنی، بەڵام هەر دەبێ بمری! کەچی میرمح بەو تەمەنە درێژانە رازی نابێ. پاش ئەوەی میرمح لە بەهەشتی پەرییان غەریبی هەڵدەستێ و دەگەڕێتەوە شاری باوکی لە ڕێگا هەموو ئەو جووتیار و مار و باڵندە و پیرەمێردانە، لە دوا ڕۆژی ژیانیاندا دەبینێ، پیرەمێرد دوا سبیلی خۆڵی بەدەستەوەیە و چاوەڕێی میرمح دەکات، کە میر دەگات دوا سبیلە خۆڵ لە گردەکە دەخاتە نێو گەڵی

و گەڵییەکە و گردەکە لەگەڵ یەک یەکسان دەبن و پیرەمێردیش، دوا هەناسەی ژیان دەدا و دەمرێ. میر پیرەمێرد بەخاک دەسپێرێ و لەگەڕانەوەی بەردەوام دەبێ، ئەمجارە دەبینێ ئەو باڵندە کە دوا دنکی گاڕسی لەدەمدایە و چاوەڕێی میرمح دەکات، لەگەڵ گەیشتنی میر، باڵندەش دوا دنکی گاڕس دەخوا و دوا هەناسەی ژیان دەدا، میر ئەویش بەجێ دێڵێ و لەسەر گەڕانەوە بەردەوام دەبێ. ئەمجارە مار چاوەڕێیەتی و دواکراسی فڕێ دەدا و گەڵییەکە پڕ کراس دەبێ و ئەویش چاو لێکدەنێ. میرمح ئەویش بەجێ دێڵێ و دەگاتەوە جووتیارەکە، دەبینێ ئەوا دەریاکە وشکی کردووەو جووتیار خەریکن لەجێگای دەریاکە جووت دەکەن. کە میر دەگات و جووت دەست پێدەکات، کابرای جووتیاریش دوا هەناسە دەدا و لەبەرچاوی میر گیان دەسپێرێ و ئەویش دەمرێ، بەقسەی پەرییەکانی نێو بەهەشتێ میرمح (١٥٠٠ ساڵ) لەوێ ماوەتەوە، کەواتە هەریەک لە جووتیار و مار و باڵندە و پیرەمێرد لەکاتی چوونی (میرمح)ەوە هەتا گەڕانەوەی هەزار و پێنج سەد ساڵ بەهۆی (هۆ)یەکانی نەمرییانەوە ژیاون. ئەویش ئەو تەمەنە درێژە بوو کە هەریەکە بۆ میرمحیان پێشنیار دەکرد، کەچی میر ڕازی نەبوو، دواجاریش هەر هێندە ژیا، چونکە لە گەڕانەوەیدا جاری دووەم بۆ بەهەشتی پەرییان، ئەو سێوانەی لەدەست دا کە هۆی نەمریی ئەو بوون. لەم پەندانەش مەبەستی هەر یەکێکیان هەر ئەوەبوو، کە بەمیرمح بڵێین: دەتوانی زۆر بژی، بەڵام، ناتوانی (نەمر!)بی!!

٢- لە دەقی (ئەسکەندەر)ی مامۆستا (وریا قانع)دا لە ڕێگای چوون و هاتنەوە هیچ پەند و پێشهاتێک ناخوێنینەوە، جگە لەوەی کە (خدر)و (ئەلیاس) کە ئاوی حەیاتێ دەخۆنەوە دەیانەوێ، بچنە لای ئەسکەندەر و ئەم هەواڵەی بدەنێ، کەچی دەنگێک لە غەیبەوە ئاگاداریان دەکاتەوە و دەڵێ: نەکەن ئەم هەواڵە بدەنە ئەسکەندەر، چونکە ئێوە ئێستا لەریزی مرۆڤدا نەماون. ئەمەش ئەسکەندەر- بەپێی دەقەکە- لێی بێ ئاگایە. ئەم دەق گۆڕانەش لەنێو فۆلکلۆر بەگشتی و ئەفسانە بەتایبەتی کارێکی ئاساییە. وەک لە دەقی داهاتووی ئەسکەندەر دەخوێنینەوە، کە چوون و گەڕانەوەی ئەسکەندەر پڕ لە بەسەرهات و پەندی بەنرخە.

لە دەقی (خدری زیندە)دا پێغەمبەر (د.خ) سەرلەشکرە، بەڵام ئەو بەدوای ئاوی حەیاتدا ناگەڕێ، کەچی دەیەوێ بەپێشهاتی سەیر ئامۆژگاریی موسڵمانان بکات. هەر چەندە خدر بەرێککەوت تووشی ئاوی حەیات دەبێ، بەڵام پەندی ڕێگا لەوە دایە کە لەشکری ئیسلام لە تاریکاییدا هەست بەخرە خڕی ژێر پێیان دەکەن و لە پێغەمبەر دەپرسن ئەمە چییە؟ ئەویش لە وەڵامدا دەڵێ: هەرکەسێ هەڵیبگرێ پەشیمان دەبێتەوە، ئەوەش کە هەڵینەگرێ هەر پەشیمان دەبێتەوە، کە دەگەنە ڕووناکایی و سەیر دەکەن ئەوەی هەڵیان گرتووە دوڕ و ئەڵماسە! ئەوەی کە هەندێکی هێنابوو، پەشیمان بوو لەوەی کە بۆچی زۆرتری نەهێناوە، ئەوەش کە هیچی نەهێنابوو، هەر پەشیمان بوو لەوەی کە بۆچی ئەویش لەگەڵ خۆی هیچی نەهێناوە. لەوەش نیگەرانی و دوودڵی مرۆڤمان بۆ ئاشکرا دەبێ، بەوەی کە هەمیشە دوودڵە و نە بەکەم ڕازییە نە بەزۆر..!!

٣- ئەسکەندەری چار قوڕنەت- لەم دەقەدا سەرەتا ئەسکەندەر خۆی بەدوای ئاوی نەمرییدا ناگەڕێ

بەفیتی (قەمبەر) خدر بۆ ئەم ڕێگایە دەنێرن. خدر کە ئاوی دەست دەکەوێ و دێتەوە و دەیەوێ بیداتە ئەسکەندەر، خودای مەزن بانگی جبرائیلی دەکات و دەڵێ: نابێ ئەو ئاوی نەمرییە بگاتە دەست ئەسکەندەر، چونکە ئەو ئاوە بگاتە دەست ئەسکەندەر، ئەسکەندەر ئیتر (نامرێ!) (ئەڤەژی چێ نابت!) بۆیە جبرائیل هەندێک باڵندە دەنێرێ و ئەو جەوەندەی کە خدر بەدارە وشک بووەوەکەی هەڵواسیوە، بەدندووک دەدڕن و ئاوەکە دارە وشک بوو جوانییە مردووەکە زیندوو دەکاتەوە، لەوەش ئەو مانایە دێتە دەست، کە مرۆڤ، هەرگیز ناتوانێ نەمریی بەدەست بێنێ، چونکە داری مردنێیە هەر دەبێ بمرێ. کە خدر دەگەڕێتەوە و ئەم باسە بۆ ئەسکەندەر دەگێڕتەوە، ئەم جارەش قەمبەر ئەسکەندەر هان دەدا، دواجار ئەسکەندەریش خۆی بەلەشکرەوە ئەو ڕێگایە دەگرێتە بەر کە بەرەو ئاوی حەیاتی دەبا، دیسان (جبرائیل) خۆی دەکاتە دەروێشێک بەئەسکەندەر دەڵێ: ئەو ئاوە بەکەڵکی تۆ نایێ. ئەسکەندەر دەڵێ: ئاخر نەچم دەمرم! جبرائیل دەڵێ: تۆ نامری هەتا بنت نەبێتە ڕەساس و سەرت نەبێتە تاس، ئەسکەندەر گوتی: کەوایە هیچ کاتێ لێناگەڕێم ئاوها بێ. گەڕاوە لەڕێگا باران دایکرد. جێگایەکیان بۆ ئەسکەندەر چاک کرد و لە سەر (شمشێر = ڕەساس) و لە ژێر (مەتاڵ =تاس) جبرائیل هات و گوتی: ئەسکەندەر ئەوە چییە لەژێر و لەسەرت ؟ شەرتی ئێمە گەیشتە جێ و ڕۆژی مردنتە! ئەسکەندەر گوتی: مۆڵەتی ئەوەم بدەیێ تا وەسیەتەکی بۆ دایکم بکەم. رووی لە سەربازەکان کرد و گوتی: سەد کەس دەس بەدوعا، سەد کەس دەس بەشمشێر و ڕمەوە، سەد کەسیش بەتاسی زێڕەوە لە دەوری جەنازەکەم ڕاوەستن، کە دایکم هات ئاوا جەنازەکەم ببینێ، کە دایکی هات، ئەمانەی بینی تێگەیشت، ئەگەر بەدوعا بوایە کوڕەکەی نەدەمرد، ئەوە سەد کەس دوعای بۆ دەکەن. ئەگەر بەهێز بوایە، نەدەمرد، ئەوا سەد کەس بەڕم و شمشێرەوە لە دەوری ڕاوەستاون ئەگەر بەماڵ و زێڕ بوایە نەدەمرد! ئەوا سەد کەس بەتاسی زێڕەوە دەوریان داوە، ئەم پەندەش ئەوە دەسەلمێنێ کە هیچ شتێک لە مردنمان ڕزگار ناکات، نەدوعا و نەهێز و نەماڵ. هەموومان دەبێ بمرین، ئەمەش دایکی ئەسکەندەری لەوە حاڵی کرد، کەمردنی کوڕەکەی وەک مردنی هەر کەسێکی تر کارێکی ئاساییە! هەر چەندە لەشکری زۆر و ماڵی بێ شمار و دوعاگۆی زۆریشی هەبوو!!.

٤- دوا دەق دەقی (زەلامێک) و(پیرەژنێک)ە ئەم دوو دەقەش وەک پێشتر باسکران، زۆر کورتکراونەتەوە و تەنیا کرۆکی ئەفسانەکان ماوە، چونکە دەقەکان هەموو ئەو هۆیانە لەخۆیاندا کۆدەکەنەوە کە لە دەقەکانی تردا هەن، ئەویش هۆیەکانی گەڕان و بەسەرهاتەکانی ڕێگا و بەدەست هێنان و لەدەستدانی هۆیەکانی نەمرییە، بۆیە دوور نییە! پەند و ئامۆژگارییەکانی ڕێگای چوون و هاتنەوە، لە دەقێکی تری ئەو دەقانە هەبن کە ئێمە نەماندیبێ یان هێشتا بڵاونەکرابنەوە. ئەگەر ڕۆژێ ئەو دەقانەش بڵاوبکرێنەوە، پەندەکانی ڕێگا هەر ئەوە دەسەلمێنن کە گەڕان بەدوای (نەمریی!) کارێکی بێ هوودەیە.

٥- لەبەشی (هەندێ لە نەمرانی تر!) لە ئەفسانە کوردییەکان، پاڵەوان بەشێوەیەکی تر نەمرییان دەست دەکەوێ، کە خواست و گەڕانی خۆیان تێدا نییە، بەمەش دەقەکان (چوون و هاتنەوە)یان تێدا نییە! بەڵام، لە دەقی (ئەسحابە) پیاوی ئاغا بەدوای شتێکی تر- کە کیسە پارەکەیتی- بەدوای ئەسحابەدا دەچێ و دواجار دەگەڕێتەوە، لەم چوون و هاتنەوەش بەهەشت و دۆزەخ دەبینێ و سزا و

پاداشتی خراپە و چاکەی سەر دنیا دەبینێ کە مردووەکان لەو دنیاوە رێ دەگرنەوە. جگە لەوەی کە دەگەڕێتەوە، هەست دەکات قسەی ئەسحابە راست دەرچووە دەورو زەمان لە شار و وڵاتەکەی ئەو زۆر گۆڕاون، پەشیمان دەبێتەوە، بەڵام پاش چی؟!

کەچی دوو کەسایەتییەکەی تر (شێخ فەرخ و کەیخەسرەو) ئەگەرچی ژیانیان پڕە لە کاری سەیر و مەزن، بەڵام چونکە بەدوای نەمرییدا نەگەڕاون چوون و هاتنەوەیان نییە و هیچ پەند و بەسەرهاتێکی تایبەتییان بەو گەڕان و چوون و هاتنەوەیە لێ بەجێ نەماوە.

٣-٦-١-٣- کەسایەتییەکان چۆن نەمریی بەدەست دێنن؟

چونکە (نەمریی!) حاڵەتێکی ئەستەم و نایابە، بەدەست هێنانیشی کارێکی گران و پڕ زەحمەتە، لێرەمەبەست بەدەست هێنانی یەکجارەکییە، دەنا بەپێی ئەو دەقانەی کە خوێندوومانەتەوە هەندێ کەس زۆر بەئاسانی دەستیان دەکەوێ. بەڵام زۆربەی هەرە زۆری ئەوکەسانەی بەئاسانی دەستیان دەکەوێ، لەبنەڕەتدا خۆیان بەئاگادارییەوە بەدوای ئەو نەمرییەدا نەگەڕاون.

میرمح کە مەرگی ژنەکەی دەبینێ و بۆ یەکەم جار (مردن!) دەبینێ و تێدەگات مردن چییە و ئەوەش دەزانێ کە ئەویش ڕۆژێک دێت دەمرێ! بیر لەوە دەکاتەوە (بچێتە جێگایەک کەمردنی لێ نەبێ!) بەسواری ئەسپ و بەتاژی راو و بەو تەمەنی گەنجی خۆی ئەو رێگایە دوور و پڕ پەند و حیکمەتە دەبڕێ کە پێشتر باسمان کرد. پاش ئەوەی دوا قۆناغی پەندەکانی جێهێشت کە(پیرەمێرد)ەکە بوو، پاش ماوەیەک گەیشتە (قوببا فەلەکێ) پاش ئەوەی میرمح خواست و بەسەرهاتی خۆی بۆ (فەلەک) گێڕایەوە، فەلەکیش ئامۆژگاریی کرد و گوتی: هەرچی دەتەوێ بیکە و بیخۆ لەم جێگایە، تەنیا مەچۆرە سەر (گرێ هەی هایێ)(*- ٢٠) واتە میرمح-یش گەیشتە ئەو جێگایەی کە مردنی لێ نییە! واتە گەیشتە بەهەشت، بەڵام ئەویش وەکو (ئادەم) تەنیا یەک کاری لێ قەدەغەکرا، واتە لەم (جێگا- بەهەشت)ە میرمح نەمریی بەدەست هێنا، چونکە لێرە مردن نییە! ئەم نەمرییەش لێرە مەرجێکی هەیە، ئەویش نەچوونە سەر گردی هەی هایییە دیارە ئەم گردەش نهێنی خۆی هەیە. (باسکردن لەو گرد و نهێنییە بۆ بەشی لەدەست دان و دۆڕاندن هۆیەکانی نەمریی هەڵدەگرین).

لە ئەفسانەی (ئەسکەندەر) دەقی مامۆستا (وریا قانع) هەر چەندە ئەسکەندەر خۆی بەدوای ئاوی نەمرییدا دەگەڕێ، بەڵام، خۆی ئەو ئاوە نادۆزێتەوە، کە خدر و ئەلیاس لەئاوەکە دەخۆنەوە و دەیانەوێ ئەسکەندەر ئاگادار بکەنەوە دەنگێک (لە غەیبەوە) ئاگاداریان دەکاتەوە کە نابێ ئەسکەندەر لەم ئاوە بخواتەوە واتە بەدەست هێنانی نەمرییەکە بۆ ئەسکەندەر، بەدەست نەهاتووە؛ بەڵام ئەگەر دەنگەکەی لە غەیبەوە نەبوایە! ئەوا ئەویش ئەو ئاو و نەمرییەی بەدەست دەهێنا، لێرە هێزێکی دەرەکی (غەیبی) دێتە ناو و ئەسکەندەر لە بەدەست هێنانی ئەو ئاوە گرنگە بێ بەش دەکات. لە ئەفسانەی (خدری زیندە)، خدر کە موسڵمانێکی نێو لەشکری ئیسلام و ژێر ئاڵای پێغەمبەرە، بەڕێککەوت ئاوی نەمریی دەخواتەوە، کاتێ پێغەمبەر لە گەڕانەوەیدا بۆ پەند و ئامۆژگاری لەشکری ئیسلام بەرێگایەکی تایبەت و بە تاریکاییەکی ئەنگوستەچاودا دەبات. خدر کانییەک دەبینێ کە ئاوێکی جوانی لێ هەڵدەقوڵێ و کەچی

نەکەم دەکا و نەزیاد، بەڕێککەوت لەو ئاوە دەخواتەوە و هەر بە رێککەوتیش ئەو ئاوە ئاوی نەمریی دەبێ. واتە بەدەست هێنانی ئاوی حەیات بۆ خدر تەواو کارێکی ڕێککەوت بوو، نەک خواست و نەخشە بۆدانان و هێز و سەرمایە بۆ خەرج کردن.

لە دەقی (ئەسکەندەری چار قوڕنەت) سەرەتا ئەسکەندەر خۆی بەدوای ئەو ئاوەدا ناگەڕێ، (قەمبەر) بۆ لەنێوبردنی (خدر) ئاوی حەیات دەکا بەهەنجەت. جاری دووەم کە ئەسکەندەر خۆی بەلەشکرەوە بەدوای ئەو ئاوەدا دەگەڕێ، (جبرائیل) خۆی دەکاتە دەروێشێک و داوا لە ئەسکەندەر دەکا و واز لەم بیرە بێنێ، بەڵام ئەسکەندەر دەڵێ: نەچم! واتە ئاوی حەیات بەدەست نەهێنم دەمرم!. دەروێش رێگایەکی تری پیشان دەدا بۆ ئەوەی خۆ لەمردن بپارێزێ، ئەسکەندەر بەو مەرجە ڕازی دەبێ، بەڵام هێندە ناخایەنێ، باران ئەسکەندەر ناچار دەکات، ئەو کارە بکات، کە دەبوایە نەیکات، ئەویش لەجێگایەک دانەنیشێ، کە بنی رەساس بێ و سەری تاس. بەڵام باران دەبێتە هۆی ئەم مەرج شکاندنە، هەر ئەو دەم جبرائیل ئەسکەندەر لەبن رەساس و لەسەر تاس دەگرێ و پێی دەڵێ: تەنیا ئەم کارە دەبووە هۆی مردنت! ئەوا ئەم کارەشت کرد و ئێستا وەختی رۆحکێشان و مردنتە. ئەسکەندەر ئەوەندەی بۆ دەمێنتەوە تەنیا مۆڵەتی وەسیەتێک لە جبرائیل -عزرائیل- بخوازێ، واتە ئەسکەندەر ئەگەرچی ئاوی نەمریی نەخواردەوە، بەڵام توانی (نەمریی!) بەدەست بێنێ، ئەویش بەوەی تەنیا خۆی لە یەک حاڵەت بپارێزێ. بەڵام! دەتوانێ؟!

لە دەقی (زەلامێک!) کابرا دەگاتە (قەڵا) یەک و دەکەوێتە هەڵکەندنی پاش ماوەیەک کرمێکی سپی دەدۆزێتەوە، ئەو کرمە گەورە دەبێ و دەبێتە- منداڵ- و لە منداڵەوە دەبێتە (گەنج)و بەقسە دێ، کەدەزانێ کابرا بەدوای چیدا دەگەڕێ، زۆر دڵسۆزانە و راستگۆیانە ئامۆژگاری دەکات کە واز لەم فیکرەیە بێنێ و بەدوای ئاوی نەمرییدا نەگەڕێ، چونکە ئەویش لەم ئاوەی خواردووتەوە-واتە ئاوی نەمریی- و ئێستا وای بەسەرهاتووە، هەر چەندە نامرێ، بەڵام لەنێوان کرم و کەترەیی لەنێو (بازنەی نەمریی!)(*- ٢٢)دا دەسوورێتەوە، ئێستاش لەو ژیانە بێزار بووە و بەدڵ ئارەزوو دەکات بمرێ! کەچی نامرێ! کرمە، یان راستتر کابرای نەمر مەبەستی ئەوەیە بڵێ: من ڕاستە داوای نەمریم کردووە، بەڵام! هەڵەم دەبوایە داوای (هەمیشە گەنجی) (*- ٢٣) بکەم چونکە ئەگەرچی نەمریم بەدەست هێناوە، بەڵام هیچ سوود و خۆشییەک لەو نەمریی نێوان کرم و کەترەیییەدا نابینم. لەوەش ئەوە بەدەردەکەوێ کە ئەو (زەلام!)ەی بەدوای ئاوی حەیاتدا دەگەڕا، ئاوەکەی نەدۆزییەوە، بەڵام کەسێکی دی دۆزییەوە کە ئەو ئاوەی خواردووتەوە و نەمریی بەدەست هێناوە. بەڵام، چ نەمرییەک! کابراکە وەک نموونەیەکی زیندوو بەرچاوخۆی پێشانی (زەلام!)ەکە دەدا، ئەو زەلامەش دێتە قەناعەت و واز لەم گەڕانە دێنێ و دەگەڕێتەوە سەر ژیانی ئاسایی. هەر چەندە ئاوەکەی بەدەست نەهێنا، بەڵام ئەو پەندەی بەدەست هێنا کە واز لەم ئاوی حەیات و نەمرییە بێنێ، چونکە هەوڵدان بۆ ئەم ئاوە سوودی نییە.

لە دەقی (پیرەژنێک) پیرەژن هەرچەندە (بەقسە!) دەگاتە ئەو شوێنەی کە مردنی لێ نییە! بەڵام نەبوونی مردنەکە لەوەدا نییە کە خەڵک لەوێ نامرن. بەڵکە هۆیەک هەیە ئەویش ئەوەیە کە پێش ئەوەی بمرن! هەر نەخۆش کەوتن زوو سەریان دەبڕن، سەربڕینەکەش بۆ ئەوەیە تا گۆشتەکەی بخۆن! چونکە وەکو

له دەقەکەدا دیارە لەو جێگایە گۆشتی (مرۆڤ!) دەخۆن. واتە پیرەژن نەچووبووە ئەو جێگایە کە مردنی لێ نییە! بەڵکە مردن لەوێ بەشێوەیەکی ترە! ئەو دەقەش ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێ کە هیچ جێگایەک نییە مردنی لێ نەبێ، ئەوەش ئەو ئەنجامە دەداتە دەست کە پیرەژن هەر لە ئەوەڵەوە نەیتوانیوە نەمریی بەدەست بێنێ، ئەوەی ئەو پێی رازی بووە تراویلکە بووە نەک راستی.

وەکو خوێندمانەوە، ئەوەی نەمریی بەشێوەیەکی تەواو بە دەست هێناوە، تەنیا (خدری زیندە و ئەلیاس)ن، ئەم دووانەش کە نەمریی بەدەست دێنن، لەڕیزی (مرۆڤ!) دەچنە دەرەوە و دەچنە جیهانی فریشتان. ئەوانەی تریش کە بەدەستیان دێنن، هەریەکە بەهۆیەک- کە پاشتر باسی دەکەین- لە دەستیان دەدەن. تەنیا (زەلامێک) نەمریی بەدەست دێنێ بەڵام، ئەویش زۆر لەئارەزووی بەدەست هێنانی پتر هیوا دەخوازێ کە کاریگەری ئەو ئاو و ئەو نەمرییەی لەسەر لابکەوێ و ببێتەوە مرۆڤێکی ئاسایی بەئاسایی بژی و بمرێ.

لێرە ئەوە بەدەردەکەوێ، کە ئەوانەی نەمریی بەدەست دێنن، نەمریی تەواو، لەڕیزی مرۆڤی ئاسایی نامێنن، بەڵکە دەبنە فریشتە! وەک خدر و ئەلیاس، ئەوانیش وەک (ئۆتنۆ- ناپشتم) کە ئەویش چووە ڕیزی خوداوەندان. دەنا هیچ مرۆڤێک بەشێوەی مرۆڤی ئاسایی ناتوانێ نەمربێ، ئەگەر هۆیەکەشی بەدەست هێنا، بەهۆی غەریزە مرۆڤانەکەی کە (خاڵی لاواز)یەتی لەدەستی دەدا.

بەدەست هێنانی نەمریی لە بەشی هەندێ لە نەمرانی تر!

لەم دەقانەدا کەسایەتی خۆی بەدوای نەمرییدا ناگەڕێ، بەڵکە خەڵک نەمرییان پێ دەبەخشن، لە دەقی (ئەسحابە) پیاوی ئاغا بەوەی چاکە لەگەڵ ئەسحابە دەکات، ئەسحابەش لە پاداشتدا نەمریی پێ دەبەخشێ- بەڵام، لەنێو بەهەشت نەک لەسەر دنیایێ، لەڕێگای چوونیشی بەدوای کیسە پارەکەیدا کە بەنێو گۆڕەوە ڕەت دەبێ، بەهەشت و دۆزەخ دەبینێ، شتێکی تریش کە پیاوی ئاغا دەیبینێ، ئەویش (تێپەڕ بوونی بروسک)ە کە ئەوەش نیشانەی بەسەرچوونی ڕۆژگارە، بەقسەی ئەسحابە، ئەو دەقیقە یان سەعاتەی کە پیاوی ئاغا لەوێ دانیشتووە (حەفتێ هەزار ساڵ)ە ئەمەش دەتوانین بەدوو زەمەنی یەک کاتی ناوبەین کە زەمەنی نێو بەهەشت و دۆزەخ جیایە لەگەڵ زەمەنی سەر دنیا، ئەم جیاییە لەگەڵ میرمح یش بەرچاو دەکەوێ جیاییەکەش لە هەست پێکردنی جیای ئەسحابە و پیاوی ئاغایە، ئەو زەمەنەی کە ئەسحابە هەستی پێدەکات، پیاوی ئاغا هەستی پێناکات. تا کە دەگەڕێتەوە سەر دنیا ئەوسا دەبینێ خەڵک و زەمان گۆڕاوە و پەشیمان دەبێتەوە و دەڵێ: (حەککو چم لەخۆ کرد!؟) کەواتە ئەوەی کە پیاوی ئاغا لەڕێگا چوون و هاتنەوە دەیبینێ، بینینی بەهەشت و دۆزەخ بەچاوی خۆی و گۆڕانی زەمان و خەڵکە بەڕاددە و ماوەیەکی یەکجار زۆر، لەم چوون و هاتنەوەش، بێ ئەوەی بمرێ و ئازاری گیانکێشان ببینێ دەچێتە نێو بەهەشت و لەوێ نەمریی پێ دەبەخشن. بەڵام، بێ ئەوەی بزانێ ڕەتی دەکاتەوە!!.

شێخ فەرخ، وەک لەبەسەرهاتە سەیر و ژیانە پڕ عاجباتییەکەی دیارە، خۆی بەدوای نەمریی و هۆیەکانی نەمرییدا نەگەڕاوە، هەر چەندە خۆی کەسیەتییەکی ئەفسانەییە، بەڵام دەمرێ و گۆڕەکەی دەبێ بەچاک (*-٢٤) کەچی پاش مردنی، خەڵک بەپێی عەقایدی خۆیان بە زیندووی دەزانن و لایان وایە

نەمردووە ئەمەش دیاری عەوامە بۆ خەڵکانی دیار و بەناو و ژیان نائاسایی.

کەیخەسرەو کە پێنجەمین پاشای مادەکانە، چونکە پاشایەکی دیار و خاوەن کردەوەی مەزن بووە و خەڵک خۆشیان ویستووە و کاری گەورەتر و زۆرتریان داوەتە پاڵ و هەرخۆشیان لەسایەی ئەم کارانە - کارە مێژوویی و ئەفسانەییەکانی- کردوویانە بەیەکێ لە نەمرانی زەردەشتی ئەوانەی کە دواڕۆژ، واتە ڕۆژی قیامەت- بەپێی باوەڕی زەردەشتیان- زیندوو دەبنەوە، هەر چەندە وشەی زیندوو بوونەوەیان بۆ بەکار دێنن، بەڵام بڕوایان وایە کە نەمردوون. ئەم نەمریی و زیندوویی بەخشینەش بەکەیخەسرەو دیاری خەڵکانی سەر ئایینی زەردەشتییە بەشێوەیەکی تایبەتی، لەوانەوە بۆ نێو خەڵک بڵاوبووەتەوە. واتە کەیخەسرەویش دەژی و دەمرێ، بەڵام عەقڵی عەوام زیندوویی و نەمریی پێ دەبەخشن، ئەویش خۆی بەدوایدا نەگەڕاوە. بۆیە چوون و هاتنەوەی نییە! بەدوای ئاوی حەیاتدا هەر لەبەر ئەمەشە هیچ پەندێکی ڕێگا باس نەکراوە.

ئەوەی جێگای سەرنجە لەم بەشە نەمرییەکان بەکەسایەتییەکان دەبەخشرێن، بێ ئەوەی کەسایەتییەکان داوای بکەن، یان ئاگاداربن و بەدوایدا بگەڕێن.

٣-٦-١-٤- هۆیەکانی نەمریی چین؟:

لەوەتەی مرۆڤ بیری لەوە کردووتەوە کە نەمریی بەدەست بێنێ لەسەر ئەو باوەڕەش بووە کە (هۆیەک!) هەیە یان چەندین هۆ هەن کە دەبنە هۆی ئەو نەمرییە گلگامش ئەگەر یەکەمین مرۆڤە بەدوای نەمرییدا گەڕاوە، (ئۆتنۆ-ناپشتم) (گیایی نەمریی!) ژێر دەریای بۆ دەست نیشان کرد، واتە لای گلگامش هۆی نەمریی و تەمەندرێژی و هەمیشە گەنجی ئەو گیایە بوو، هەر چەندە لە ئەفسانە سۆمەرییەکان باس لە هۆی تریش دەکرێت وەک (نانی ژیان و ئاوی ژیان) بەڵام، لە ئەفسانە کوردییەکان، باسی زۆر هۆی تر دەکرێ کە دەبنە هۆی نەمریی.

لە داستانی میرمح ئەو داستانە کۆنە کوردییە باسی زۆر (هۆ) دەکرێ کە هەر یەکە و بۆ خۆی دەبێتە هۆی نەمریی و تەمەندرێژی.

سەرەتا میرمح بەدوای ئەو جێگایەدا دەگەڕێ کە مردنی لێ نەبێ، ئەو جێگایەش دەدۆزێتەوە کە لە دەقەکەدا بە (قوببا فەلەکێ)ی ناو دەبا، وەکو لە دەقەکەدا دیارە هەر زیندەوەرێ بگاتە ئەو جێگایە، نامرێ! وەک چۆن میرمح و جوانی و تاژییەکانی، نەک هەر نەمردن، بەڵکە هەر بەو تەمەنی گەنجی و جوانییە مانەوە، کە تێیدا چووبوونە نێو (قوببا فەلەکێ).

یەکێکی تر لە هۆیەکانی نەمریی ئەو ماوەیەیە کە دەریا وشک دەکا و تا جێگاکەی دەبێتە ئاقار و جووتیار جووتی لێ دەکا، ئەو ماوەیەش ماوەیەکی درێژە کە دەکاتە هەزار و پێنج سەد ساڵ.

پاش ئەوەی ئەو گەڵییە پڕ لە (گاڕس = ذرات)ە کە باڵندە هەر ڕۆژێ یەک دنک لەو گاڕسە دەخوات و لەسەر قسەی خۆی - واتە باڵندەکە- عومری خۆی درێژ دەکات ئەو گەڵییە گاڕسەش بەشی ئەو ماوەیە دەکا تا کە میرمح دەگەڕێتەوە، ئەو ماوەیەش هەمان ماوەی دەریا وشک کردنەکەیە. پاش ئەو (کراسی مار- کاژ) هۆیەکە بۆ نەمریی، بەوەش کە مارەکە بەمیرمح دەڵێ: من و تۆ نامرین! تا ئەو گەڵییە پڕ

نەبێ لە کراسی من، کە من هەر ساڵەی یەک کراس داوێمە ئەو گەڵییە، ئەو گەڵییەش بەهەمان ئەو ماوەیە پڕ دەبێ، کە گەڵی گارِس تەواو دەبێ و دەریا وشک دەکات. یەکێکی تر لە هۆیەکان، پڕ کردنەوەی گەڵییەکە بەخۆڵ بەهۆی (سبیلّ - قەننە)ی پیرە مێردێک، کە تا ئەو گەڵییە پڕ لە خۆڵی گردەکە دەبێ و ئەو خۆڵەش بەهۆی ئەو سبیلّە و هەر ڕۆژەی یەک سبیلّ خۆڵ دەگوێزرێتەوە. ماوەی گواستنەوەی ئەو گردە بۆ ئەو گەڵییە وەک ماوەکانی تر هەزار و پێنج سەدساڵی دەوێ، هەتا خۆڵی ئەو گردە مابێ و ئەو گەڵییەش پڕ نەبووبێتەوە، پیرەمێرد نامرێ! هەر بۆیە وەک لە دەقەکەدا دیارە، کە میرمح لە گەڕانەوەیا دەگاتە لای پیرەمێرد، پیرەمێرد دوا سبیلّە خۆڵی لا ماوە کە دوا سبیلّ روو دەکا یەکسەر دەمرێ، واتە ماوەی گواستنەوەی خۆڵەکە بە سبیلّ هۆیەکە بۆ مان و نەمردنی پیرەمێرد و تەواو بوونی کارەکە دەکاتە تەواو بوونی تەمەنی پیرەمێرد.

لە دەقی داستانی میرمح (سێو!) دوا هۆی (نەمریی!)یە ئەو سێ سێوەی کە(فەلەک) لەکاتی گەڕانەوەی میرمح دەیداتە میرمح و پێی دەڵێ: ئەو سێوانە نەچوێنی هەتا ئەو سێوانەت لابێ، تۆ نامری. بەڵام، لە گەڕانەوە یا (خودا) داوا لە جبرائیل دەکات خۆی بکاتە مامە دەروێش و بەفێڵێک ئەو سێوانە لە میرمح بستێنێ، چونکە ئەگەر میر بگاتەوە قوببا فەلەکێ ئەوا جارێکی تر نامرێ و ئەویش مرۆڤە، مرۆڤ دەبێ بمرێ. جبرائیل یان راستتر مامە دەروێش سوود لە سۆزی مرۆڤانە وەردەگرێ، کە لێرە خاڵی لاوازی (میرمح)ە، هەرسێ سێو یەک لە دوای یەک لە میر دەستێنی، سەیر لەوەیە کە میرمح یەکەم سێو دەداتە مامە دەروێش، یەکسەر پیری لە خۆی و جوانی و تازەییەکەی بەدەردەکەوێ، پاش سێوی دووەم هەر زۆر پیر و کەترە دەبێ، کەچی دەرس وەرناگرێ و گوێی لە پەرییەکان نابێ کە دەڵێن: مەیدەرێ مەیدەرێ دوا سێو دەداتە مامە دەروێش و دوا هەناسەی ژیان لەدەست دەدا. ئەوەی جێگەی سەرنجە لێرە سێوەکان، هۆی پیرنەبوون و هەمیشە گەنجی و نەمردنن، کە ئەو پیرنەبوونە لەوانەی پێشوودا نەبوو، بەڵکە تەواو بوون و یەکسەر مردن، پێکەوە بوون.

ئەوەی کە داستانی میرمح لە داستانەکانی تر و دەقە ئەفسانەییەکانی نەمریی جیا دەکاتەوە، ئەوەیە کە میرمح زۆر هۆی نەمریی و تەمەن درێژی دێتە رێگا کە دوانیان هۆی نەمریی هەمیشەیین، ئەویش قوببا فەلەکێ و سێ سێوەکەی قوببا فەلەکێیە، کە ئەگەر لە قوببا فەلەک بمابایەوە و نەهاتبایە دەرەوە هەرگیز جارێکی تر نەدەمرد. ئەگەر سێوەکانی لەدەست نەدابایە، نەپیر دەبوو نەدەمرد. ئەو چوارەکەی تریش- وشک کردنی دەریا و، تەواوبوونی گەڵی گارِسێ و پڕ بوونەوەی گەڵی بەکراسی مارو، گواستنەوەی گردێک بۆ نێو گەڵییەک بەهۆی سبیلّ، ئەمانە هۆی تەمەن درێژین، چۆن دەرکەوت هەریەکەیان کۆتاییەکی هەیە، کۆتاییەکەش هۆی مردنی ئەو کەسەیە کە چاوەڕێی تەواوبوونی دەکات.

لە دەقی ئەسکەندەری وریا قانع هۆی نەمرییەکە (ئاوی حەیات)ە و نیشانەکەشی ئەوەیە کە لە کانییەکدایە، کە کانییەکە هەڵدەقوڵێ و لەپاش مەترێک جارێکی تر دەچێتەوە ژێر زەوی وەک لە خدر و ئەلیاس-دا بەدەردەکەوێ لەو تەمەنەی خواردوویەتیانەوە هەر لەو تەمەنە دەمێنن و پیرنابن و نامرن.

لە دەقی (خدری زیندە)شدا، هۆیەکە هەر (ئاوی حەیات)ە و لە کانییەکدایە کە کانییەکە هەڵدەقوڵێ،

کەچی نە کەم دەکات و نە زیاد، لێرەش ئەو ئاوە ئەوەی بیخواتەوە، لە چ تەمەنێکدا بێ هەر لەو تەمەنە دەمێنێتەوە و نامرێ.

لە دەقی(ئەسکەندەری چارقوڕنەت) هۆی نەمرییەکە هەر ئاوی (حەیات- ئاڤا هەیوان)ییە، ئەو ئاوەش لە کانییەکی دوورە دەستە، نیشانەکەشی ئەوەیە کە وردە ماسیی مردووی برژاوی تێ بهاوێی یەکسەر زیندوو دەبێتەوە، دیسان داری وشک بوو و جوانی مردوو زیندوو دەکاتەوە، خدریش کە ئاوەکەی خواردووتەوە، لەو تەمەنەی کە خواردوویەتییەوە، لەو تەمەنەدا نەمریی بەدەست دێنێ.

هۆیەکی تری نەمریی لەو دەقەی ئەسکەندەر ئەوەیە کە جبرائیل بەئەسکەندەر دەڵێ: تۆ نامری هەتا لەبنتدا رەساس نەبێ و لەسەرتدا تاس، واتە ئەسکەندەر نامرێ هەتا ئەو ڕۆژەی کە ئەو مەرجە دێتەپێش، بەداخەوە ئەو ڕۆژە زۆر ناخایەنێ و ئەسکەندەر سەری دەبێتە تاس و بنی دەبێتە رەساس، بەمەش ڕۆژی مردنی دێتە پێش و نەمرییەکەی نامێنێ.

لە دەقی زەلامێکدا، هۆی نەمریی لەویش هەر ئاوی حەیاتە، بەڵام کاریگەرییەکەی بەجۆرێکی ترە! ئەویش ئەوەیە راستە هەر کەسێ بیخواتەوە نامرێ! بەڵام لەنێوان کرم و کەترەییدا دەسووڕێتەوە، واتە لە سووڕێکی بەردەوام و لە گۆڕانێکی هەمیشەییدا بەنەمریی دەمێنێتەوە، کە لێرە ئەو ئاوە لە هەموو (ئاوی حەیات)ییەکانی تر جیایە.

لە دەقی پیرەژن، هیچ هۆیەکی نەمریی نییە! جگە لە وەهمی وشە! کە ماناکەی وا دەکەوێتەوە، مردن نییە! بەڵام، سەربڕین گۆشت و خواردنی مرۆڤ هەیە، پیرەژن هەروای بەسەردێ، کە نەخۆش دەکەوێ سەری دەبڕن و گۆشتەکەی دەخۆن.

لە بەشی هەندێ لە نەمرانی تر، هۆی نەمرییەکە بۆ پیاوی ئاغا جێگا- واتە ئەو دنیا-یان راستتر بەهەشتە ئەگەرچی خۆی پێی نازانێ، بەڵام بۆ (شێخ فەرخ) و (کەیخەسرەو) هۆی نەمرییەکەیان باوەڕی نێو خەڵکە، واتە عەقڵی عەوام پاش مردنیان نەمریی و زیندوویێتیان پێ دەبەخشن، واتە شتێکی ماددی نییە! نەمرییەکەیان، بەڵکە هۆیەکی مەعنەوی، هەیە کە ناهێڵی بمرن و. نەمرییەکەشیان لەنێو زیهنی خەڵکدایە.

٣-٦-١-٥- کەسایەتییەکان چۆن نەمریی لەدەست دەدەن؟

زۆربەی ئەو کەسایەتییانەی کە زۆر بەپێداگرتنەوە بەدوای (نەمریی)دا دەگەڕێن، کە هۆی گەڕان و پێداگرتنەکە قەناعەت و رای نەگۆڕی کەسایەتی خۆیانە، کەچی دۆڕاندن و لەدەست دانی (هۆ)ی نەمرییەکەش هەر هۆی بوونی (خاڵی لاواز!)ی خودی خۆیانە، کە هیچ مرۆڤێک نییە! لە رووێکەوە خاڵێک یان زیاتری لاوازی نەبێ، کە ئەم خاڵی لاوازە زۆر جار هۆی لەدەستدانی خێر و خۆشی و شتی گرنگ هەتا (ژیان)یشە. لە داستانی گلگامش کە (گیایی نەمریی) بەدەست دێنێ، هۆی لەدەست دانەکەی رێککەوت یان راستتر (قەدەر)ە،کە لەکاتی سانەوەی گلگامش (مار) یان (شێری خۆڵێ) - وەک دەقەکە دەڵێ: ئەو گیایە دەخوا و گلگامش رەنج بەخەسار دەبێ. دیارە ئەو رەنجەی کە گلگامش لەپێناو ئەو گیایەی داویەتی، زۆربەی کەسایەتییەکانی تریش، بەتایبەت ئەوانەی کە بەنەخشە و هێز و

سەرمایەوە بەدوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن ئەو ڕەنجە دەدەن و ماندووبوونی زۆر دەکێشن.

لە داستانی میرمح، ئەگەرچی پاڵەوانیەتیی پێوە دیار نییە! بەڵام، ئەم ڕێگا دوور و ئەم هەموو قۆناغە کە میرمح دەیبڕێ، بێ ماندووبوون و بێ دەردی سەر نییە! ئەگەر لەداستانی (میرمح) پێشتر گوترا لەو داستانە زیاتر لە هۆیەک هەیە؛ لە (هۆ)یەکانی نەمریی! ئەوا میرمح یش زیاتر لە جارێک و پتر لە هۆیەک لەدەست دەدا. لە ڕێگای چوون و گەڕان بەدوای -ئەو جێگایەی کە مردنی لێ نییە!- لەم دەقەدا چوار کەسایەتی دێتە ڕێگا و هەریەکەی پێشنیاری هۆیەکی تەمەندرێژی و نەمریی بۆ دەکات، کەچی میرمح بەهیچیان دڵی ئاوێ ناخواتەوە و دەڵێ: (ڕۆژێک دێ ئەوانەش تەواو دەبن) ئەگەرچی مەزندە و پێشبینییەکەی ڕاست دەردەچێ! بەڵام، خۆشی لەو تەمەنە زیاتر ناژی کە هەریەک لە هۆیەکانی دەبنە هۆی ئەم تەمەندرێژییە کە دواتر دەردەکەوێ ماوەکە (١٥٠٠) هەزار و پێنج سەد ساڵە، هۆیەکان کە لەبەشی -هۆیەکانی نەمریی چین؟-دا باسکران، میرمح ئەو چوارەی یەکەمیان بەیەک شێوە لەدەست دەدا، ئەویش ئەوەیە کە ئەم هۆیانە، بەهۆی (تەمەندرێژی) تێدەگا و ئەو خۆی بەدوای (نەمریی!)دا دەگەڕێ. ئەگەر بەتەمەندرێژی ڕازی نابێ، ئەوا لەسایەی بەردەوامی و پێداگرتن لەسەر بەدەست هێنانی هۆی نەمریی هۆیەکە بەدەست دێنێ، بەڵام، بەهۆی خاڵی لاوازی (مرۆڤ!)انەی دواجار هەردووکیان لەدەست دەدا، هۆی یەکەم، کە جێگایەکە (مردن!)ی لێ نییە! ئەویش (قوببا فەلەکێ)یە. لەم جێگایە میرمح ئازادە هەرچی بکات، تەنیا یەک شتی لێ قەدەغە دەکرێ، ئەویش ئەوەیە کە نەچێتە سەر (گرێ هەی هایێ) دواجار غەریزەی (قەدەغە شکاندن!) (*-٢٥) هانی دەدا و دەچێتە سەر ئەو گردە و گرد هێندە بەرز دەبێتەوە، تا میرمح لەسەر ئەو گردەڕا لەو دوورییە شار و وڵاتی دایک و باوکی خۆی دەبینێ و (سۆزی غەریبی) هەڵدەستێ و دەست دەکات بە گریان، ئەو سۆزی غەریبییە دەبێتە خاڵی لاواز و دەیخاتە سەر ئەو ڕایەی کە پاش ئەو هەموو ساڵە بگەڕێتەوە شار و وڵاتی خۆی و -بەقسەی خۆی- دایک و باک و کەس و کاری خۆی ببینێ، بەوەی کە بەهۆی سۆزی غەریبی -(خاڵی لاواز)ی پێ دادەگرێ بگەڕێتەوە، ئەوا ئەو جێگایە لەدەست دەدا کە مردنی لێ نییە! واتە (قوببا فەلەکێ). لێرە بەهۆی ئەو (قەدەغەشکێنی)ییەی کە میرمح دەیکات، ئەویش چوونە سەر گردی هەی هاییە، خاڵی لاوازی سەر هەڵدەدا کە سۆزی غەریبی کەس و کارە، ئەو خاڵە لاوازەش دەبێتە هۆی لەدەستدانی (قوببا فەلەکێ) کە جێگایەکە مردنی لێ نییە! دووەم جار کە هۆی (نەمریی!) لەدەست دەدات، لەدەستدانی (سێ سێو!)ەکەیە، ئەو سێوانە کە (فەلەک!) دەیداتێ و پێشی دەڵێ: نابێ ئەو سێوانەی بچوێنێ، چونکە ئەو سێوانە هۆی پیرنەبوون و نەمردنی میرمح و ئەسپ و تاژییەکانیەتی. بەڵام، لە گەڕانەوەیدا کە (خودا) فەرمان بە (جبرائیل) دەدا خۆی بکاتە دەروێش و ئەو (سێو)انە لە میرمح بستێنێ، جبرائیل سوود لە خاڵێ لاواز -سۆزی بەزەیی- میرمح وەردەگرێو بەهەنجەتی منداڵی نەخۆش هەر سێ سێو یەک لە دوای یەک لە میرمح دەستێنێ، لێرەش میرمح جارێکی تر قەدەغە شکێنی دەکا و ئامۆژگاری فەلەک لەگوێ ناگرێ و سێوەکان دەداتە -دەروێش- جبرائیل- ئەوەی کە سەیرە، هەر کە میرمح یەکەم سێو دەداتە -دەروێش- یەکسەر پیربی لێ بەدەردەکەوێ، پیرییەکی بەرچاو، نەک هەر بەتەنیا میرمح بەخۆی! بەڵکە

ئەسپ و تاژییەکانیشی وەک ئەو پیر دەبن، کەچی میرمح پەند وەرناگرێ و سێوی دووەمیشی دەداتێ، ئەمجار لەپیرییەوە دەگاتە کەترەیی! کە چاو و گوێی کز و تەپ دەبن، بەو حاڵەشەوە، هەرچەندە لەنێو قوببەی فەلەکێ بانگی دەکەن -نەدەی - نەدەی- واتە میرمح سێوەکە نەدەیتە دەروێش؛ کەچی سێوی سێیەمیشی دەداتێ و پێش ئەوەی بگاتە قوببەی فەلەکێ دواهەناسەی ژیان دەدا و دەمرێ.

ئەوەی جێگای سەرنجە لەم داستانی (میرمح)ە، ئەوەیە کە میر بەدوای یەک هۆی نەمرییدا دەگەڕێ، کەچی زیاتر لە هۆیەکی دەست دەکەوێ، کەچی یەک لەدوای یەک هۆیەکان لەدەست دەدا، ئەویش لە پەنا غەریزەی (قەدەغەشکاندن)و (سۆزی غەریبی)و (سۆزی بەزەیی) کە ئەمانە هەموویان (خاڵی لاواز)ی (مرۆڤ)ن، ئەگەرچی زۆر جار (قەدەغەشکێنی) هۆی بەدەست هێنانی خواست و ئارەزووەکانە، ئەوا هەر ئەو خاڵەش زۆر جاری تر، دەبێ بە خاڵی لاواز و لەو خاڵە لاوازەش، هۆیەکانی شکان و لەدەستدانی شتە بەنرخەکان لەنێو خودی مرۆڤ خۆیدا پەیدا دەبن، ئەوانەش هەموو ئەو پەندە سۆمەرییە دەسەلمێنن کە دەڵێ: «خوداوەندەکان هەر لە زووەوە مردنیان بۆ مرۆڤ داناوە و نەمرییش بۆ خۆیان».

- لە دەقی (ئەسکەندەر)ی (وریا قانع) ئەوەی نەمریی بەدەست دێنێ، ئەسکەندەر نییە! کە خۆی بەدوای ئاوی حەیاتدا دەگەڕێ، ئەوە (خدر و ئەلیاس)ن کە دوو سەربازی نێو لەشکرەکەی ئەسکەندەرن، ئەوانیش لەوانەن کە بەرێککەوت ئاوی حەیاتیان دەست کەوتووە، نەک خۆیان بەدوایدا گەڕابن، کە ئاوی حەیاتیشیان خواردووەتەوە، وەک دەقەکە باس دەکا لەڕیزی (مرۆڤ!)دا نەماون و چوونەتە ڕیزی فریشتان، ئەوەش ئەوە دەسەلمێنێ کە مرۆڤ -بەئاساییبەتی مرۆڤییەوە- هەرگیز ناتوانێ (نەمریی!) بەدەست بێنێ، ئەسکەندەر بۆی ڕێکناکەوێ کە ئاوی حەیات بخواتەوە؛ بەڵام، کە خدر و ئەلیاس دەیانەوێ لەبوونی ئەو ئاوە ئاگاداری بکەنەوە، بۆ ئەوەی لێی بخواتەوە، دەنگێک لە غەیبەوە ئامۆژگاری خدر و ئەلیاس دەکات کە نابێ ئەسکەندەر لەو ئاوە بخواتەوە، واتە هۆی ئەوەی کە ئەسکەندەر ئاوی حەیات لەدەست دەدا، دەنگێگی غەیبییە، هەرچەندە هێشتا ئاوەکەی بەدەست نەهێناوە، ڕاستتر ئەوەیە کە دەنگەکە دەبێتە هۆی بەدەست نەهێنانی، نەک هۆی لەدەستدانی.

لە دەقی (خدری زیندە) کەس بەدوای ئاوی حەیاتدا نەگەڕاوە، ئەوە خدری زیندەیە کە بەرێککەوت لەو کانی و ئاوە دەخواتەوە، (خدر!)یش نەک هەر لەم دەقە بەڵکە لە تەواوی دەقەکان- نەک هەر دەقە کوردییەکان، هەموو ئەو دەقانەی کە باسی -خدری زیندە- دەکەن، لە هیچیان ئەو نەمرییە نادۆڕێنێ و لەدەستی نادا، چونکە خدر لەزۆربەی هەرە زۆری دەقەکان وەک پیاو چاک و ئیماندار دێتە بەرچاو، بەوەش کە ئاوی نەمریی دەخواتەوە -وەک لە دەقی پێشوودا باسکرا- لەڕیزی مرۆڤدا نامێنێ و دەچێتە ڕیزی -پێغەمبەر و فریشتان- ئەوەش دیسان ئەوە دەسەلمێنێ کە ئەوەی نەمریی بەدەست دێنێ و لەدەستی نادا، ئەوانەن کە لەڕیزی مرۆڤی ئاساییدا نامێنن و دەچنە جیهانی باڵا.

لە دەقی (ئەسکەندەری چارقوڕنەت) ئەسکەندەر دوو جار نەمریی لەدەست دەدا، جاری یەکەم: کە (جبرائیل) ساردی دەکاتەوە لەوەی بەدوای ئاوی نەمرییدا بگەڕێ، جاری دووەم: کە مەرجی (جبرائیل) دێتە دی، کە ئەسکەندەر نامرێ تا ئەو ڕۆژەی بنی دەبێتە ڕەساس و سەری دەبێتە تاس. کە باران

هەڵدەکا، جێگایەک بۆ ئەسکەندەر چادەکەن، ڕێک ئەو مەرجەیە، کە جبرائیل بۆ ئەسکەندەری دانابوو، ئەویش دانیشتنی ئەسکەندەر لەسەر ڕەساس و لەژێر تاس، کە ئەمەش ڕوودەدا، جبرائیل یەکسەر ئامادە دەبێ و دەڵێ: ئەسکەندەر، ئەمڕۆ ڕۆژی مردنتە! لێرە خاڵی لاوازی ئەسکەندەر دوو خاڵە، یەکەم: بەقسەی جبرائیل واز لە بەدەست هێنانی ئاوی حەیات دێنێ، دووەم: کە بۆ ئەوەی خۆ لە (باران) بپارێزێ دەچێتە جێگایەک کە مەرجی لەدەستدانی (نەمریی!)یەکەیە.

لە دەقی (زەلامێک!)دا دوو کەسایەتی هەن، یەکەمیان کە سەرەکییە، بەدوای ئاوی نەمرییدا دەگەڕێ، بەبەڵگەیەکی بەرچاو و مەنتقی واز لەو بیرە دێنێ کە بەدوای ئاوی نەمرییدا بگەڕێ، ئەویش ژیانی کابرای کرمە! کە ئاوی حەیاتی خواردووتەوە نەمریی بەدەست هێناوە، بەڵام، زۆر پەشیمانە و بەدڵ ئارەزووی ئەوە دەکا کە ئەو ئاوەی نەخواردبایەوە، کە خواردوویەتییەوە بتوانێ لە ئەفسوونی ئەو ئاوە ڕزگار بێ. واتە یەکەم: هەر چەندە بەدەستی نەهێناوە؛ بەڵام، بیر و گەڕانی بەدەست هێنانەکە لە دەست دەدا بەوەی دێتە قەناعەت و واز دێنێ. دووەم: بیری گرنگی و پیرۆزی ئەو ئاوە لەدەست دەدا و لەو نەمرییە بێزارە کە بەدەستی هێناوە، پاش ئەوەی لەنێوان کرم و کەترەییدا دەسووڕێتەوە.

لە دەقی (پیرەژنێک) پیرەژن هەر زوو بیری بەدەست هێنانی (نەمریی!) لەدەست دەدا، بەوەی کە بەهەڵە بەوە ڕازی دەبێ لەو جێگایە بمێنێتەوە -بەقسەی خەڵکەکە- کە مردنی تێدا نییە! بەڵام، ئەوە نەمریی نییە! بەڵکە سەربڕینی نەخۆش و گۆشت خواردنی مرۆڤە! واتە پیرەژن هەر لە سەرەتا بیری گەڕان بەدوای نەمریی راستەقینەی لەدەست داوە.

لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر!) پیاوی ئاغا ئەو نەمرییە لەدەست دەدا، کە نە بەدوایدا گەڕاوە و نە ئاگاداریشە کە بەدەستی هێناوە، تەنیا ئەو کاتەی دەگەڕێتەوە سەر دنیا و دەبینێ قسەی (ئەسحابە) ڕاستە و دەورو زەمان گۆڕاوە، پەشیمان دەبێتەوە؛ بەڵام، پاش چی!.

شێخ فەرخ و کەیخەسرەویش خۆیان بەدوای نەمرییدا نەگەڕاون و بەرێککەوتیش بەدەستیان نەهێناوە، ئەوە کۆمەڵانی خەڵک و عەوامن بەهۆی خۆشەویستی و ناوداریییانەوە پاش (مردن!) بە نەمریان دەزانن.

٣-٧-١- گەڕان بەدوای نەمریی لە ئەفسانە فارسییەکاندا،

٣-٧-١-١- کێن ئەوانەی بەدوای نەمرییدا دەگەڕێن؟

لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا - بەپێی ئەو دەقانەی لێرەدا سوودیان لێ دەبینین- ئەو کەسانەی کە - فەڕی ئیزەدی-یان هەیە، یان بەدوای نەمرییدا دەگەڕێن، ئەوانیش کەسایەتیی پاشا و پاڵەوان و دیارن و زۆربەی ئەو خاڵانەیان تێدایە کە لە -گلگامش-دا هەبوون.

١- جەمشید پاشایەکی کوڕە پاشای ناودار و لێهاتووە و لە سەردەمی ئەو زۆر تایبەتمەندی هەن کە لە سەردەمەکانی تر کەمتر بەرچاو دەکەون و جەم زۆر کاران دەکات کە یەکەم جارە لە مێژوودا دەکرێن، هەتا لە سەردەمی ئەو نە(پیربوون)و نە (مردن) هەبوون، کە ئەمانە بەکاری ئەهریمەنی دەژمێردران، جەمشید هەر لە هەوەڵەوە خاوەنی (فەڕی ئیزەدی) بوو، لەسایەی کارە چاکەکانی و ئەو فەڕە، خوداوەند ویستی بیکا بەپێغەمبەر، کەچی جەمشید قبووڵی نەکرد، ماوەیەکی زۆر دەوری نۆ سەد ساڵ جەم بەم شێوەیە

ژیا، پاشان کە ئەم تەمەنە درێژەی بەسەر برد و زۆر کاری داهێنەرانەی کرد، لەخۆبایی بوو و گوتی: (من خودام، یان ڕاستتر بەخەڵکەکەی گوت: من خودای ئێوەم و هەموو کارێکتان لەدەست مندایە) کە ئەم وشە کفر ئامێزانەی دەربڕی، فەڕی ئیزەدی لێی جیا بووە وەو ئەو هۆیەی لەدەست دا کە هەر بەمیرات هەی بوو، کە فەڕی دۆڕاند، هێزی ئەو فەڕەی لا نەما کە تا ئێستا دەیپاراست. ئەوا ئەگەر بەکفر کردنەکەی فەڕی ئیزەدی لەدەست دا؛ بەڵام، بەوەی کە داوای خوداوەندی کرد، گیانی خۆشی لەدەست دا، کەواتە جەمشید کەسایەتییەکی پاڵەوان و پاشا و ناودارە و هێزێکی ئایینی هەبوو-خوداوەندیش پێغەمبەرایەتیی دەداتێ- هەرچەندە وەری ناگرێ؛ بەڵام، نیشانەی ئەوەیە کە دەسەڵاتی پاشایەتی و ئایینیی لە دەستە و لە ژیانی خۆی ڕازییە و نەک هەر نایەوێ بمرێ، بەڵکە داوای خوداوەندیش دەکات، کەواتە کەسایەتییەکە، ئەو خاڵانەی هەیە کە زەمینە بۆ ئەوە خۆش دەکەن تا بەدوای نەمرییدا بگەڕێ.

٢- زوحاک ئەگەرچی هەر لە هەوەڵەوە لای خەڵک خۆشەویست نییە بەڵام، کوڕە پاشایە و دەسەڵاتدارە، کە جەمشیدیش لەڕێگا لادەدا، خەڵکەکە بۆ خۆیان بەدوای زوحاک-دا دەچن و داوای یارمەتیی لێ دەکەن و دەیانەوێ ببێ بەپاشایان، زوحاک ئەگەرچی -لە فەڕی ئیزەدەی- بێ بەرییە، چونکە لە نەوەی پاشایانی -ئێران-ی نییە بەڵام، هەر زوو ئەهریمەن پەیمانی لەگەڵ دەبەستێ کە زوحاک بەگوێی ئەهریمەن بکات و ئەهریمەنیش هەرچی زوحاک بیەوێ بۆی بکات، واتە زوحاکیش هێزێکی هەیە، کە هێزی ئاسایی مرۆڤ نییە- بەڵام، هێزەکەی هێزێکی خودایی نییە وەک فەڕی ئیزەدی، بەڵکە هێزەکە هێزی ئەهریمەنە، زوحاکیش دەوری هەزار ساڵ دەژی و لە ژیانیشی زۆر کاری وا دەکات-ئەگەرچی کاری چاکە و خێر نین- بەڵام، کاری گەورە و دیارن، بەمانەش زوحاک زۆری ئەو خاڵانەی هەیە، کە زەمینەی ئەوەی بۆ خۆش بکەن تا بەدوای نەمرییدا بگەڕێ، بۆیە داوا لە (ئەناهیتا) دەکات تا ئەویش فەڕی ئیزەدی بەدەست بێنێ؛ بەڵام، ئەو فەڕە شتێکە تایبەت بەشاهانی ئێرانی، ئەگەر زوحاک لەوەدا سەرناکەوێ کە نەمرییەکی خودایی بەدەست بکەوێ، ئەوا کە فەرەیدوون بەسەریدا زاڵ دەبێ لە کێوی دەماوەند زنجیری دەکات و هەتا کۆتایی مێژوو بەزنجیرکراوی و زیندوویی دەمێنێتەوە.

وەک دەرکەوت زوحاک هەموو ئەو خاڵانەی هەیە، کە دەبنە هۆی ئەوەی تا بەدوای نەمرییدا بگەڕێ، بەڵام زۆربەی خاڵەکان و هەموو کارەکانی کاری ئەهریمەنین، واتە زوحاک بەوە خۆی لە کەسایەتییە ئاسایی و ئایینییەکان جیا دەکاتەوە کە لەسایەی سیفەتە ئەهریمەنییەکانی دەیەوێ نەمریی بەدەست بێنێ و لەڕاستیدا کەسایەتییەکی ئەهریمەنی ناودارە.

٣- فەرەیدوون یەکێکی ترە لەو کەسایەتییانەی کە خاوەنی فەڕی ئیزەدییە، ژیانی فەرەیدوون چ لە ڕەگوریشە و بنەماڵەوە، چ لە جۆری لەدایکبوون و گەورەبوونی، ژیانێکی شاهانە و نائاساییە، ئەگەر بەڕەچەڵەک کوڕە پاشایە و خاوەنی فەڕی ئیزەدییە، ئەوا لە سەرەتا ژیانێکی یەکجار ناخۆش و پڕ مەترسی بەسەردەبا. کە بەردەوام لە مەترسی کوشتندایە، بەهۆی ئەوەی زوحاک، مەرگی خۆی لەدەستی ئەودا دەبینێ، هەر زوو هەوڵی کوشتنی دەدا، لەگەڵ ئەم هەموو ناخۆشی و مەترسییەشدا، دیسان بەیارمەتیی گاوان و پیاوانی ئایینی فەرەیدوون شاهانە و پاڵەوانانە پەروەردە دەکرێ و دواجاریش بەسەر

زوحاکدا زاڵ دەبێ و دەبێتە پاشای ئێران و زۆرکاری مەزن دەکات، ئەمانەش هەمووی خاڵی هاوبەشن لەنێوان ئەو کەسانەی کە بیر لە نەمریی دەکەنەوە، فەرەیدوون هەرچەندە خاوەنی فەڕی ئیزەدیش بوو؛ بەڵام، هەر دەوری پێنج سەد ساڵێک ژیا و دواجار لە ئەنجامی شەڕی نێوان کوڕەکانی لە ژیان بێزار بوو، ئەوە بوو ژیانێکی پڕ لەکارەساتی بەسەر برد و مردنێکی ئاسایی مرد، واتە فەرەیدوونیش ئەو زەمینەیەی هەبوو، کە ئەگەر ویستبای دەیتوانی بەدوای نەمرییدا بگەڕێ. ئەوەی جێگەی سەرنجە لە ژیانی فەرەیدوون - فەڕی ئیزەدییەکەی لە ڕۆژانی مردنی هیچ کاریگەرییەکی پێوە دیار نییە هەرچەندە پێشتر لەسایەی ئەو فەڕە تەمەنێکی درێژ ژیاوە.

٤- ئەفسانەی ئێرانی بەگشتی و فارسی بەتایبەتی گرنگییەکی زۆری بە (ئەسکەندەر) داوە، ئەمەش کارێکی ئاساییە، چونکە گرنگترین کارەکانی ئەسکەندەر بەشەڕ و ئاوەدانییەوە لەگەڵ خەڵکی ئێران و وڵاتی ئێران بوو. هەر بۆیە لە ئەفسانە فارسییەکان، لە زۆر جێگا و بەزۆر شێوە ناوی ئەسکەندەر بەرچاو دەکەوێ.

لەدەقی (ئەسکەندەرنامە) (١٠٧) کەسایەتیی ئەسکەندەر لە هەموو ڕووێکەوە کەسایەتییەکی شیاوە و ئەو خاڵانەی تێدایە و زەمینەی ئەوەی بۆ سازە کە بەدوای نەمرییدا بگەڕێ، لە ڕەگەوە ریشەیەکی ئایینی و خوداوەندی بۆ خۆی دیاری دەکات، لەبەردەستی زانایەکی وەکو (ئەرستۆ) پەروەردە دەبێ، پاڵەوانێکی لێهاتووی لێ دەردەچێ، زۆر سەرکەوتنی بێ وێنە تۆمار دەکات، ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دەخاتە ژێر دەستی خۆی، زۆر لە ژیانی خۆی رازی دەبێ و لە ژیانیشیدا هەر کارێکی ویستبێتی کردوویەتی و هەرچی ویستبێ بەدەستی هێناوە، کەسایەتییەکی دڵ پڕ هیوا و ئاواتی بێ سنوور بوو، ئەمانە هەمووی یەکیان گرتەوە و وەک دەقە ئەفسانەییەکانی ئەسکەندەر باس دەکەن، دواجار بەدوای-ئاوی حەیات-دا دەگەڕێ، کەسایەتییەکی وەکو ئەسکەندەر پاشا و پاڵەوان و دەسەڵاتدار هەر ئەوەی لێ چاوەڕوان دەکرێ.

٥- خدری زیندە، کەسایەتییەکە لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا، هاوبەشییەکی زۆری لەگەڵ ئەفسانە -ئیسلامییەکان- هەیە، واتە ئەو دەقانەی لەنێو وڵات و نەتەوە ئیسلامییەکاندا دەگێڕدرێنەوە، (خدر) لە هیچ دەقێکیان خۆی بۆ خۆی بەدوای ئاوی حەیاتدا نەگەڕاوە زۆربەی زۆری دەقەکان لەوەدا یەک دەگرنەوە کە خدر بەرێککەوت ئاوی کانیی نەمری دەخواتەوە. ئەگەرچی خدر بەردەوام لە ئەفسانەی هەموو نەتەوە ئیسلامییەکان وەک پیاوچاک و کەسایەتییەکی ئایینی دێتە بەرچاو؛ بەڵام، لەزۆربەی خاڵەکانی تر بێ بەشە کە دەبنە هۆی ئەوەی خاوەنەکەیان بەدوای نەمرییدا بگەڕێ، بەڵام، جێگای سەرنج ئەوەیە ئەو کەسایەتییە -جیا لە هەموو کەسایەتییەکانی تری دەقەکانی گەڕان بەدوای نەمریی- بەردەوام ئاوی نەمریی دەخواتەوە و نەمریی بەدەست دێنێ و لە هیچ دەقێکیش باس لەوە ناکات کە ئەو (نەمریی!)یە لەدەست بدا، بۆیە خدر هەمیشە وەک کەسایەتییەکی زیندوو و نەمر-لای کەم تا ڕۆژی قیامەت- دێتە بەرچاو و قبووڵیش دەکرێ.

٦- لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر)ی دەقە فارسییەکاندا، هەندێ ناوی تر هەن، کە لە ئەفسانە ئێرانییە کۆنەکانەوە هاتوونەتە نێو ئەفسانەکانی فارسی، ئەوانیش هەریەکە بەهۆیەک، هۆی نەمریی

بەدەست هێناوە، ئەوەتا (پشوتەن) کە گەورە کوڕی (گوشتاسب)ە، بەدەستووری زەردەشت لە شیر و (نانی پیرۆز) دەخوا و دەخواتەوە و نەمریی بە دەست دێنێ. هەروەها (سوشیانت)و یارانی لەڕێو ڕەسمی ئایینی (یەزەشن)دا خۆشاوێک لە شیر و هومی سپی دروست دەکەن، هەر زیندەوەرێک ئەو خۆشاوە بخواتەوە نەمریی دەست دەکەوێ، جگە لەوەش لە هەر تەمەنێک بیخواتەوە دەگەڕێتەوە سەر تەمەنی پێشتری. هەروەها (ئوروتەت نەر) ناوی کوڕی دووەمی (زەردەشت)ە، یەکێکە لە نەمران و پێدەچێ ئەویش لە خۆشاوەکەی خواردبێتەوە، ئەوەتا (گورشاسب)و (کەیخەسرەو) بەهۆی ئیمان هێنانەوە و خواردنی خۆراکی (ئانوش) جاویدانییان بەنسیب دەبێ، دیسان (زاڵ) هیچ هەواڵێک لەبارەی مردنییەوە نییە، ئەویش وەکو ڕۆستەم و سام نەمرە و نەمرییەکەیان بەمیرات بۆ ماوەتەوە. (ئەسفەندیار) بەهۆی (ئاوی پیرۆز) تەنێکی قایم و خۆڕاگری دەبێ، ئەم کەسایەتییانە هەموویان ریشەی شاهی و بەشی ئایینییان هەیە و هەندێکیان پاڵەوانن و کاری گەورەشیان کردووە، ئەم خاڵانەش خاڵی ئەوەن کە ڕێگای گەڕان بەدوای نەمرییدا بگرنە بەر. هەرچەندە گەڕانی بەپلان و هێز و سەرمایەیان دیار نییە: دیسان بەدەست هێنانی هۆیەکانی نەمرییان زۆرتر لەڕێگەی ئایین و پیاوی ئایینییەوەیە.

لێرە دوو کەسایەتی هەن، کە پاش مردنیان خەڵک (نەمریی!)یان پێ دەبەخشن، یەکەم: خەسرەوی یەکەم، هێندە خۆشەویست بوو پاش مردنی عەقڵی عەوام نەمرییان پێ بەخشی و بێ مردن ناردیانە ئەو دنیا. دووەم: کۆڕش، ئەویش لەبەر خۆشەویستی عەقڵی عەوام نەمرییان پێ بەخشیوە و کردوویانە بەیەکێک لەو کەسایەتییانەی کە بەپێی ئایینی زەردەشتی هەر هەزار ساڵ جارێک بەدەردەکەون.

لەم بەشەدا کەسایەتییەکان بەدوای نەمرییدا ناگەڕێن، بەڵام، لەڕێگای ئایین و پیاوانی ئایینی و هەندێکیان خۆشەویستی خەڵک، نەمریی بەدەست دێنن، ئەگەرچی خۆیان بەدوای نەمرییدا نەگەڕاون، بەڵام، هەموویان هەریەکە و چەند خاڵێکی هاوبەشیان تێدایە لەو خاڵانەی کە ڕێگای گەڕانیان بۆ خۆش دەکات و لەگەڵ (گلگامش) لێکیان نزیک دەکاتەوە. یان زەمینەی ئەوەیان بۆ خۆش دەکات تا خەڵک نەمرییان پێ ببەخشن.

٣-٧-١-٢- کەسایەتییەکان لە ڕێگا تووشی چی دەبن؟

جەمشید پاشایەکی دیار و دەسەڵاتداری مێژوو و ئەفسانەیە ئەگەری ئەو خاوەنی (فەڕی ئێزەدی)یە، دیسان دواجار بۆ نەمریی و هەمیشەیی ژیان داوای خوداوەندی دەکات، لەوەش دەیەوێ هەم نەمریی بەدەست بێنێ و هەم دەسەڵات و پیرۆزیی خوداوەند. جیاوازیی کەسایەتیی جەمشید، لەگەڵ کەسایەتییەکانی تر ئەوانەی بەدوای نەمرییدا دەگەڕێن، لەوەدایە کە جەمشید تەنیا بەدوای ئاوی نەمریی - یان ڕاستتر هۆی نەمریی-دا ناگەڕێ بەڵکە دەیەوێ هەموو دەسەڵات و پیرۆزی و نەمرییەکان بەیەکجار بەدەست بێنێ، ئەویش لەڕێگای بەدەست هێنانی- خوداوەندیی- هەوڵدانەکەشی گەڕان نییە کە چوون و هاتنەوەی تێدابێ تا لەڕێگای چوون و هاتنەوە بەسەرهاتی پەند ئامێزی بێتە ڕێگا، چونکە جەم پاشایە و هەر لەشوێن و وڵاتی خۆی داوای خوداوەندی دەکات، دواجار لەپێناو ئەم داواکردنە، هەم (فەڕی ئێزەدی) کە بەمیرات هەیبوو، لەدەست دەدا، هەم ژیانی خۆشی لەسەر دادەنێ.

ئەم جۆرە داواکردنە هەر تەنیا جەمشید ناگرێتەوە. (بەڵکە فەرەیدوون و زوحاک)یش، هەر بەم شێوەیەن. فەرەیدوون، ئەویش خاوەنی فەڕی ئێزەدییە، هەر لەسایەی ئەو فەڕەش تەمەنێکی پێنج سەد ساڵی بەسەر دەبا، بەڵام، کە دواجار لەسایەی کارە براکوژییەکانی هەر سێ کوڕەکەی لەژیان بێزار دەبێ، ئەو فەڕی ئێزەدییە، هیچ کاریگەرییەکی پێوە دیار نییە، بۆیە جیایی فەرەیدوون لەگەڵ کەسایەتییەکانی تر لەوەدایە کە - وەک لە دەقەکەدا بەدەردەکەوێ- مردنەکەی بەرەزامەندیی خۆیەتی، واتە بەدوای نەمریدا نەگەڕاوە، هەرچەندە خاڵ و زەمینەی گەڕانی لەبەر دەست بوو.

زوحاک لەتەمەن درێژی و دەسەڵاتی پاشایەتی و دۆستایەتیی ئەهریمەن، هەموو ئەو خاڵانەی لەبەر دەست بوو کە داوای نەمریی بکات، داواشی کرد بەڵام، خاڵ و زەمینەکەی - وەکو پێشتر گوتمان - ئەهریمەنی بوو، تا دەتوانین: پەیمانبەستنەکەی لەگەڵ ئەهریمەن، بەرامبەر فەڕی ئێزەدی پاشاکانی تر رابگرین. بۆیە ژیانی پاشایەتی و کردەوەکانی و داوای (فەڕی ئێزەدی) کردنەکەی وەک گەڕان وایە بەدوای نەمرییدا، هەرچەندە ئەویش وەک جەمشید هەر لەجێیەوە بوو، بۆیە کار و بەسەرهاتەکانی دەکرێ وەک پەندی رێگای گەڕان بەدوای نەمرییدا لێ وەربگیرێ.

لە دەقی (ئەسکەندەر نامە)ی فارسیدا، دوای (گلگامش)ی سۆمەری و (میرمح)ی کوردی، دەگەینە تەواوتر و رێکترین دەقی گەڕان بەدوای نەمرییدا. کە ئەسکەندەریش کەسایەتییەکە هەموو خاڵەکانی گەڕان بەدوای نەمرییدا هەیە و لەچوون و هاتنەوەش زۆر بەسەرهاتی پەند ئامێزی دێتە رێگا.

یەکەمین شت کە دەیبینێ، مامزێکە شاخێکی لە زێڕە و یەکی لە زیو و جلێکی ئەڵماس درووی لەپشتە، ئەسکەندەر بەتەنیا بەدوایدا دەچێ، بۆی ناگیرێ. پاش سێ ڕۆژ بزری دەکات، ئەوەش وەک ئەوە وایە: کە ئەسکەندەر لەوە تێبگات کە (دنیا!) وەک ئەو مامزە جوان و بەنرخە؛ بەڵام، بۆ کەس ناگیرێ دوای ئەو هەندێ کەسی تر دەبینێ کە لە تینووان هاوار دەکەن و لە ئاوی سوێر دەخۆنەوە تینوێتییان ناشکێ، هەندێ کەسی رووت دەبینێ خۆ داوێنە نێو ئاگر، پیرەژنێک دەبینێ، بەنی رەش و سپی دەڕێسێ و لە ملی مندالّە ساواکانی دەنێ و دەیانخنکێنێ، لەوانە رەت دەبێ، دەچێتە نێو باغێک پڕ لە میوەی جوان، کەمیوەکان لێدەکاتەوە هەموو ناویان کرمێ و بۆگەنە.پاش ئەمانە تووشی پیاوێکی نوورانی دەبێ و ئەو پیاوەش خدری زیندەیە، خدر مانای ئەم پێشهاتانەی بۆ لێکدەداتەوە، ئاوا دەست پێدەکات و دەڵێ: تینووەکان لەکانی (تەماع)یان دەخواردەوەو تێریان نەدەخواردەوە. ئەوانەش نەیاندەخواردەوە کەسانی بێ تەماع بوون و چاویان لە ماڵی دنیا نەبوو، ئەوانەی بەرگیان لەبەر بوو کەسانی بێ تەماع بوون رووتەکان کە خۆیان دەهاوێشتە ناو ئاگر تەماعکار و دنیا پەرست بوون. ئەو پیرەژنە چەرخی ڕۆژگار بوو کە بەردەوام دەسووڕێ و ئەو داوە رەش و سپییە شەو و ڕۆژ بوو، مندالّەکانیش خەڵکی ئەم جیهانە بوون و بە - ژەهری ئەجەل - و بەنی مەرگ دەخنکان! ئەو باغەش دنیایە و میوەکانیش مرۆڤی ئەم دنیایەن، لە رووکار جوان و بەر دڵن، لە ناوەڕۆکدا رەش و کرماوین؛ ئەم قسانەی (خدر) تەواو بوو، ئەسکەندەر کەوتە بیرکردنەوە و خدری لەبەرچاو بزر بوو.

لەپاش ئەم پەندانەش ئەسکەندەر هەر واز ناهێنێ و کێوێک دەبینێ و دەیەوێ بزانێ ئەم کێوە چییە؟

لە ئەنجامدا بۆی دەردەکەوێ کە ئەگەر ئەو لای وایە هەموو دنیای خستووەتە ژێر دەسەڵاتی خۆی هەڵەیە! لەپشتی ئەو کێوەش دنیایەکی تر و خەڵکانێکی تر دەژین، کە ئەو هیچیان لەبارەوە نازانێ. ئەمجارە دەیەوێ باج لە (ڕۆژ) بستێنێ، ئەمەش دەکات و ملوانکەیەک لە (ڕۆژ) وەردەگرێ.

لێرە ئەسکەندەر گەڕانێکی - تەواو- بەنەخشە و پلان و هێز و سەرمایەوە دەکات و پەندێکی زۆری دێتە رێگا، لەوەش ئەوە دەسەلمێنێ، کە ڕاستە ئیرادەی بەهێز زۆر کار ئەنجام دەدات، بەڵام، مەسەلەی دنیا و مەرگ ئەوەیە کە کەس لە دنیا تێری نەخواردووە و هەتا سەر نەیتوانیوە هەرچی بیەوێ بیکات و بەدەستی بێنێ، (مەرگ!)یش شتێکە کەس لێی دەرباز نابێ و مرۆڤ هەرچی بکات دواجار مەرگ یەخەی دەگرێ. ئەسکەندەریش یەکێکە لەو کەسایەتییانەی کە لە رێگای گەڕان بەدوای ئاوی حەیاتدا زۆرترین بەسەرهاتی پەند ئامێزی دێتە رێگاو پەندەکانیش هەموویان بێهوودەیی ئەم گەڕان و حەتمییەتی مردن دەسەلمێنن.

کەسایەتیی (خدر) ئەگەرچی کەسایەتییەکی سەرەکی نییە! لە دەقی گەڕان بەدوای نەمرییدا و گەڕانەکانیشی هیچ لەسەر خواست و پلانی خۆی نییە! ئەگەر چوون و هاتنەوەشی هەبێ، کەمتر پێشهاتی پەند ئامێزی دێتە رێگا، ئەویش لەبەر ئەوەیە وەکو پێشتر باسکرا، خدر کەسایەتییەکی پیاو چاک و ئایینییە تەماعی دنیا و دەسەڵاتی نییە! بۆیە خۆی پێویستی بەوە نییە! کە پەندی ئەوەی بۆ دابدرێ، کە دنیا هیچ نییە و نەمریی مەحاڵە! ئەوە ئەسکەندەر و کەسانی وەک ئەو چاو لە دنیان کە پێویستیان بەپەند و ئامۆژگاری هەیە. خدر هەر لەبەر ئەو کەسایەتی و (پیاو چاک)یشە لە هەموو دەقەکان بەئاسانی ئاوی حەیاتی دەست دەکەوێ.

لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر!)ی دەقە فارسییەکان ئەو کەسایەتییانەی کە نەمریی بەدەست دێنن، هیچیان نەمرییەکەیان بەهۆی گەڕان نییە! بەڵکە لە رێگای پیاوانی ئایینی و مەراسیمە ئایینییەکان و هەندێکیان پاش مردنیان خەڵک واتە عەقڵی عەوام نەمرییان پێدەبەخشن، بۆیە کە گەڕانیان نییە؛ چوون و هاتنەوەشیان نییە، تا پەند و پێشهاتی پەند ئامێزیان بێتە پێش، پشوتەن لەسەر خواستی باوکی زەردەشت نەمریی پێ دەبەخشێ، سوشیانت لە رێگەی مەراسیمی ئایینییەوە خۆشاوێک لە شیر و هومی سپی دەخواتەوە، ئوروتەت نەر کوڕی زەردەشتە و یەکێکە لە نەمران، گورشاسب بەهۆی ئایین و خواردنی (ئانوش) نەمریی دەست دەکەوێ، زاڵ هەر بەبنەماڵە لە نەمران دەژمێردرێ و خەسرەو کۆرش و ئەسفەندیار خەڵک لەبەر خۆشەویستی لەپاش مردنیان بەزیندوو و نەمریان دەزانن، کەواتە ئەم کەسایەتییانە ئەگەرچی نەمرییان دەست دەکەوێ؛ بەڵام، نەمرییەکەیان لەرێگای خواست و نەخشەدانان و بەکارهێنانی هێز و سەرمایەی خۆیان نییە، بۆیە هیچ رێگایەکیان نەبڕیوە دوور یان نزیک تا لە چوون و هاتنەوە پێشهاتی پەند ئامێز ببینن، بۆیە کەسایەتییەکان تووشی هیچ نەهاتوون.

٣-٧-١-٣- کەسایەتییەکان چۆن نەمریی بەدەست دێنن؟

لە ئەفسانە فارسییەکان زۆربەی کەسایەتییەکان هەر بەبنەماڵە و میرات خاوەنی فەڕی ئێزەدین، ئەو فەڕەش لە نەخۆشی و پیری نەمرییان دەپارێزێ، جەمشید ئەو پاشا بەناوبانگ و بەدەسەڵاتە، لەسایەی

ئەو فەڕی ئێزەدییە نزیک بەهەزار ساڵ دەژی و پاشایەتی دەکات، وەک لە دەقەکەدا دیارە، ئەگەر لەخۆبایی نەبووایە و داوای خوداوەندیی نەکردایە، ئەو فەڕە هەتا هەتایێ دەیپاراست، بۆیە دەتوانین بڵێین: جەمشید چۆن هۆی نەمریی لەدەست دا. ئەم لەخۆبایی بوونە نەک هەر بووە هۆی ئەوەی فەڕی ئێزەدی لێ دوور بکەوێتەوە، بەڵکە بووە هۆی ئەوەی گیانیشی لەدەست بدا، ئەویش بەخراپترین شێوە و بەدەستی زاڵمترین کەس، کە بەمشار زوحاک دوو کەرتی کرد.

زوحاک پاشایەکی تەمەن درێژ و ئەهریمەنییە، ماوەی هەزار ساڵ حوکم دەکات، چونکە لەبنەماڵەی شاهانی ئێرانی نییە! -وەک لە شاهنامەدا باس دەکات- لە خێر و بێری- فەڕی ئێزەدی بێبەشە، بەو هەموو زوڵم و زۆرو خوێن رشتنە و ئەو هەموو ناخۆشی و نیگەرانییەی خۆی کە دوو مار بەسەر شانییەوەن، هێشتا لە ژیان بێزار نابێ و داوا لەئەناهیتای خوداوەند دەکات، تا ئەویش فەڕی ئێزەدی بەرکەوێ و لەسایەی ئەو فەڕە خۆ لەنەخۆشی و پیربوون و مردن بپارێزێ، لەم هەوڵ و داوایەی هیچ دەست ناکەوێ، بەڵام، کە فەرەیدوون سەردەکەوێ و زوحاکی دەکەوێتە دەست، زوحاک ناکوژێ و لە کێوی دەماوەند بەزنجیر کراوی و زیندوویی دەهێڵێتەوە تا کۆتایی مێژوو، واتە زوحاک نەمرییەکی پڕ سزا و بەدبەختی بەدەست دێنێ، نەک نەمریی و خێر و بێر، بەم شێوەیە، زوحاکیش بەشێوەی گلگامش و میرمح و ئەسکەندەر بەدوای نەمرییدا نەگەڕاوە، بۆیە رێگای چوون و هاتنەوەی نییە! تا تووشی پێشهاتی پەند ئامێز ببێ.

فەرەیدوون ئەویش لە نەوەی پاشایانی ئێرانی بوو، هەر بەمیرات خاوەنی فەڕی ئێزەدی بوو، ئەگەرچی لەگەڵ (کاوە)و خەڵکە راپەڕیوەکە گەورەترین زاڵمی رۆژگاریان لەناوبرد و قۆناغێکی تری پڕ لە دادپەروەری لە وڵاتەکە دەستی پێکرد و بۆ ماوەی پێنج سەد ساڵ پاشایەتی کرد، بەڵام، فەرەیدوون بەم شێوە راستەوخۆیە بەدوای نەمرییدا نەگەڕاوە و دواجار هەرچەندە خاوەنی فەڕیش بوو، مردنێکی ئاسایی وەک هەر مرۆڤێک مرد. بۆ مردنەکەی دەتوانین بێزارییەکەی لە ژیان، بەهۆی شەڕی براکوژیی کوڕەکانییەوە بەڕازی بوون بەمردن حسێب بکەین. هەر بۆیەش فەڕەکەی هیچ رۆڵێکی نییە لە پێشگرتنی مردنەکەیدا. بۆ نەمرییەکەشی دەتوانین نەمرییەکی مەعنەویی بۆ تۆمار بکەین، بەوەی کە تاریکترین و درێژترین رۆژگاری ئەو سەردەمەی ئێرانی گەیاندە کۆتایی سەردەمێکی نوێی و پڕ لە دادپەروەری دەست پێکرد.

-ئەسکەندەر لە ئەفسانە فارسییەکەدا پاش سەرکەوتنە مەزن و شەڕە گرنگ و کارە ئەفسانەییەکانی، کەوا دەزانێ هەموو دنیای گرتووە، بیر لە ژیانی هەمیشەیی دەکاتەوە و بۆ ئەو ژیانەش بەدوای ئاوی حەیاتدا دەگەڕێ، لەم ئەفسانەیەش وەک هەموو دەقەکانی تری ئەسکەندەر، ئەسکەندەر لە بەدەست هێنانی ئاوی نەمریی سەرناکەوێ و ناگاتە ئەو کانی و ئاوە و لێی ناخواتەوە، لەوەشدا گەڕان و هەوڵی بێ ئەنجامی هەیە، ناگاتە ئەو ئاوەی ئەسکەندەر بەتەن زیندوێتی و نەمریی دەسکەوێ، بەڵام، ئەسکەندەریش یەکێکە لە پێشەوەی ئەوانەی کە گەڕانێکی تەواو، بەئیرادە و نەخشە و هێز و سەرو ماڵەوە دەکات. هەربۆیە ئەویش وەک زۆرانی تر ئەگەر نەمریی جەستەیی دەست ناکەوێ، ئەوا نەمریی

مەعنەویی و زیندوێتیی ناو و مێژووی جیهانی گرتووەتەوە، هەر بۆیێ بەدەست هێنانی نەمرییەکەی، لە رێگای نەمریی ناوەکەیەتی و خۆشی ئەسکەندەر کەسایەتییەکی زیندوو و نەمریی نێو مێژوو و ئەفسانەیە.

-خدری زیندە، یەکێکە لەو کەسایەتییانەی کە لەدەقی ئەفسانەیی هەموو نەتەوەکان نەمرییەکی هەمیشەیی بەدەست دێنێ، شتێکی بەرچاو و گرنگ لە ژیانی خدر ئەوەیە، کە خدر هیچ رۆژێک خۆی بەدوای نەمرییدا نەگەڕاوە، هەمیشە لەپەنا گەڕاوێک و بەرێککەوت ئاوی حەیات و نەمریی دەست کەوتووە، لەم دەقەشدا (دەقە فارسییەکە، هەرچەندە دەقێکی تایبەت بە خدر خۆی نییە!) بەڵام، دیسان ئاوی نەمریی دەخواتەوە و بێ نەخشە و پلان ئەو ئاوە ئەفسانەیی و گرنگە بەدەست دێنێ، بۆیە خدر لەگەڕاندا هەمیشە کەسایەتییەکی لاوەکییە، بەڵام، لە بەدەست هێنانی هۆو نەمرییەکە کەسایەتییەکی سەرەکییە.

لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر)ی دەقە فارسییەکان، کەسایەتییەکان رێگای بەدەستهێنانی نەمرییەکەیان، بەهۆی گەڕان نییە، بەدوای نەمرییدا بەشێوە زانراوەکە، بەڵکە بەیارمەتیی پیاوانی ئایینی و لە بۆنە ئایینییەکان و بەهۆی خواردن و خواردنەوە و خۆشاوە ئامادەکراوەکان کە هەر کەسێک ئەو خواردن و خواردنەوە خۆشانە بخوات و بخواتەوە، نامرێ و دەبێتە یەکێک لە بێ مەرگان.

پشوتەن کوڕی گەورەی گوشتاسب، بەهۆی زەردەشت و لە سایەی شیر و نانی پیرۆز دەبێتە یەکێک لە نەمران، ئوروتەت نەر یەکێکە لە نەمران و ئەویش خۆشاوی نەمرانی خواردووتەوە، کەیخوسرەو گوڕاشتاسب بەهۆی خواردنی (ئانوش) کە خۆراکی بێ مەرگییە، نەمریی دەست دەکەوێ. ئەسفەندیار لەسایەی (ئاوی پیرۆز)و بەیارمەتیی زەردەشت پاک دەبێتەوە و نەمریی بەدەست دێنێ. رۆستەم و سام و زاڵ بەهۆی دەستوورێک و بەمیرات دەگەنە ئەو نەمرییە. خەسرەوی یەکەم و کۆروش، پاش ئەوەی دەمرن خەڵک لەسایەی خۆشەویستیان، بەزیندوو و نەمریان دەزانن، ئەمەش جۆرێکە لە نەمریی، بەڵام، نەمریی لە زیهن و عەقڵی عەوامدا.

٣-٧-١-٤-هۆیەکانی نەمریی چین؟

-دەقە ئەفسانەییە فارسییەکان، لەدیارکردنی هۆیەکانی نەمریی خاوەنی تایبەتمەندیی خۆیانن، ئەو تایبەتمەندییەش لە ئەفسانە ئێرانییە کۆنەکانەوە بۆیان ماوەتەوە، ئەویش (فەڕی ئێزەدی)یە، ئەو فەڕەش بەبنەماڵە و نەوە بۆ نەوە دەمێنتەوە، هۆیەکەشی ئەوەیە کە ئەو بنەماڵەیە، هەرچەندە بنەماڵەی شا و دەسەڵاتدارن و شا و دەسەڵاتەکەی خۆشیان بەپیرۆز دەزانن، چونکە ریشەی خۆیان دەبەنەوە سەر خوداوەندەکان و بەردەوامیش بەشێک لە پێغەمبەری و خوداوەندی لە خۆیاندا دەبینن، ئەوەتا (جەمشید) دەڵێ:

منم گفت بافره ایزدی همم شهریاری همم موبدی (١٨٣أ).

واتە من بەو فەڕ و بەرەکەتی خواییە هەم شام و هەم پیاوی ئایین و خودا، جەمشید تەمەنێکی درێژ سوودی لەم (فەڕی ئێزەدی)یە بینی و لەسایەی هێزی ئەم فەڕە زۆر ژیا و زۆر کاری گرنگی کرد، کەواتە

هۆی نەمرییەکەی جەمشید لە سەرەتاوە تا لەخۆبایی بوونی (فەڕی ئێزەدی)بوو. هەرچەندە هەوڵی دا هۆیەکی تری نەمریی بەدەست بێنێ، ئەویش (خوداوەندی) بوو، بەڵام، سەرنەکەوت. کەواتە جەمشید هۆیەکی نەمریی کە (فەڕی ئێزەدی)یە هەیەتی و بۆ هۆیەکی تریش هەوڵ دەدا کە سیفەتێکی (خوداوەندی)یە کە ئەویش (نەمریی) و هەمیشەیییە.

زوحاک ئەگەرچی، لە نەوەی پاشایانی ئێران نییە و ئەمەش مانای بێ بەش بوونییەتی لە خێر و بێری (فەڕی ئێزەدی) لەگەڵ ئەو بێبەش بوونەش لە ئەفسانەکەدا هەزار ساڵ حوکم دەکات، دەکرێ ئەم حوکم کردن و تەمەن درێژییەی لەسایەی هێزی (ئەهریمەن)ەوە بزانین، ئەگەر ئەوە لەبیر نەکەین کە (زوحاک)و (ئەهریمەن) هەر زوو پەیمانیان لەگەڵ یەک بەستبوو، دیارە بەو بێ (فەڕی ئێزەدی)یەش زوحاک لە هەندێ لەو پاشایانە زۆرتر ژیا کە خاوەنی فەڕ بوون، زوحاک هەر بەوەندە وازی نەهێنا، کە پاشای وڵاتی ئێران بوو و ویستی لەو بەهرەیەی شاکانی ئێرانیش سوودمەند بێ، هەر بۆیە داوای لە(ئەناهیتا)ی خوداوەندی ئێرانی کرد تا (فەڕی ئێزەدی) پێ ببەخشێ، لێرەدا دەگەینە ئەوە کە بڵێین: زوحاک لەسایەی (هێزی ئەهریمەنی) هەزار ساڵ ژیا و حوکمی کرد، هەوڵی دا، (فەڕی ئێزەدی) کە ئەویش هۆیەکی تەمەن درێژی و نەمرییە بەدەست بێنێ، دواجار کە گیراش بەزیندوویی زنجیر کرا، واتە بە(نەمریی-) لە کێوی دەماوەند وەک سزایەک زنجیر کرا، هەرچەندە ئەم زیندوو مانەوەی هیچ هۆیەکی نەمریی پێوە دیار نییە تەنیا ئەگەر سزایەک بێ بۆ کارە خراپەکانی تەمەن درێژییەکەی.

فەرەیدوون ئەو پاشایە گرنگ و دادوەرەی کە وڵاتی ئێرانی لە زوڵم و ستەمی بێ سنووری هەزارساڵەی (زوحاک) رزگار کرد، ئەویش لە نەوەی پاشایانی ئێرانی بوو و خاوەنی (فەڕی ئێزەدی) بوو، فیردەوسی دەنووسێ:

ببالید برسان سر و سهی همی تافت زو فرّ شاهنشهی (۱۸۳أ).

بەو قەد و باڵایەی خۆی دەنازی و (فەڕی شاهەنشاهی) لێ دەدرەوشایەوە ئەم فەڕی شاهەنشاهییەش هەر فەڕی ئێزەدییە، واتە کەسێ فەڕی ئێزەدی هەبێ و لە نەوەی ئێرانییان بێ، مافی ئەوەی هەیە ببێتە شاهەنشا کەواتە ئەم فەڕی ئێزەدییە فەڕی شاهەنشاهیشە. فەرەیدوونیش هەر لەسایەی ئەو فەڕەبوو ستەمکارترین و تەمەندرێژترین پاشای لەنێوبرد و حوکمێکی دادپەروەرانەی دامەزراند و پێنج سەد ساڵ حوکمی کرد، دواجار بەبێزاری و ئارەزووی خۆی، رێگای بۆ مردن خۆشکرد، چونکە هیچ هەوڵێکی فەرەیدوون لەبەرچاو نییە! کە ویستبێتی زۆرتر بژی یان نەمر بێ، هەر بۆیە (فەڕی ئێزەدی)یەکەش لەخۆیەوە هیچ کارێک ناکات، کە بۆ ئەویش هۆی تەمەندرێژی و(نەمریی)یە ئەگەر ویستبای.

ئەسکەندەر وەک پاشایێک، لە خوێنی پاشایانی ئێران نییە و بێ بەشە لە (فەڕی ئێزەدی) هەر بۆیە کە ئێران و ڕۆژهەڵات تەواو دەخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی بیر لە (هۆ)یەکی نەمری دەکاتەوە؛ ئەویش بەدوای (ئاوی نەمریی)دا دەگەڕێ ئەو ئاوەش بە ئاوی کانییەک دەزانێ کە بە(کانی ئاوی حەیات) ناودەبردرێ. کەواتە ئەسکەندەر لەچاو پاشا ئێرانییەکان تەمەنێکی یەکجار کورت ژیاوە، واتە تەمەن درێژ نەبوو بەدوای ئاوی نەمرییدا گەڕا ئەویشی دەست نەکەوت. کەواتە هۆی نەمریی بۆ ئەسکەندەریش

هەر ئاوی حەیات یان ئاوی نەمرییییە کە ئەم ئاوە ناسراوترین و بڵاوترین هۆیە لە هۆیەکانی نەمریی، نەک هەر لەنێو ئەفسانە کوردی و فارسییەکاندا بەڵکە لەسەر ئاستی ئەفسانە جیهانییەکانیش. خدری زیندە یەکێ لەو کەسایەتییانەیە، نەک هەر بەتەنیا لە ئەفسانە فارسی و کوردییەکاندا، بەڵکە لەسەر ئاستی هەموو ئەفسانەکانی کە باس لە (خدر) دەکەن بەتایبەت ئەفسانە ڕۆژهەڵاتی و ئیسلامییەکان، زیندوویێتییەکەی لەسایەی ئاوی حەیات یان ئاوی نەمرییییە، ئەو ئاوەش دیسان هەر زۆر جار ئاوی کانییە و لە تاریکاییدایە، کانییەکەش تایبەتمەندیی خۆی هەیە و لە کانی ئاوی ئاسایی جیایە، لە هەر ئەفسانەیەک جۆرە تایبەتمەندییەکی هەیە لەگەڵ دەقەکانی تر جیایە، لێرە لەم دەقەدا، کانییەک هەیە لە تاریکاییدا و پێی دەڵێن: (آب حیوان- ئاوی ژیان) ئەگەر خۆتی تێدا بشۆری لە گوناهان پاک دەبییەوە و ئەگەر بشیخۆیتەوە ئەوا نەمریی بەدەست دێنی، کەواتە لە بەسەرهاتی خدری زیندەش هۆی نەمرییەکە هەر (کانی ئاوی ژیان) و (ئاوی حەیات)- یان (ئاوی نەمریی)یە.

لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر)ی دەقە فارسییەکاندا هەندێ هۆی نەمریمان دەکەوێتە بەرچاو کە لێرە، ئەو تایبەتمەندییە لە ئەفسانە فارسییەکان سەر هەڵدەدا کە لە ئەفسانە کۆنەکانی ئێران و ئایینە کۆنەکانی ئێرانەوە هاتوونەتە ناو ئەفسانەی ئەمڕۆی فارسی.

(پشوتەن) کە کوڕی (گوشتاسب)ە لەسایەی زەردەشت و بەهۆی (شیر و نانی پیرۆز) نەمریی بەدەست دێنێ، (سوشیانت) لەڕێ و رەسمی (یەزەشن)دا (خۆشاوێک) لە (شیر و هومی سپی) چێ دەکەن، ئەو خۆشاوە هەر زیندەوەرێک بیخواتەوە نەمریی بەدەست دێنێ. (گورشاسب) و (کەیخەسرەو) لەسایەی ئایینی نوێ و خواردنی (ئانوش) کە خواردنی بێ مەرگییە بێ مەرگی و نەمرییان بەنسیب دەبێ.

رۆستەم و زاڵ و سام هەرسێکیان بەپێی دەستوورێک کە بەمیرات هەیانە باس لە مردنیان ناکرێ.

ئەسفەندیار لەسایەی (ئاوی پیرۆز) ئەو ئاوەی کە تەن پاک دەکاتەوە و بەهەر جێگایەکی جەستە بکەوێ، ئەو جێگایە نە نەخۆش دەکەوێ، نە پیر دەبێ، نە چەک کاری لێدەکات، بەڵام، لێرەش خاڵی لاوازی ئەسفەندیار و ئەو ئاوە پیرۆزە ئەوەیە کە، لە کاتی خۆ لە ئاو نقوم کردنا ئەسفەندیار چاو دەنووقێنێ و چاوی ئاوی بەرناکەوێ و تەڕ نابێ و ئەم چاو تەڕ نەبوونەش دەبێتە هۆی ئەوەی چەک کاری لێ بکات دواجار تیری بەردەکەوێ.

کەیخەسرەو و ئەسفەندیار و کۆرش پاش مردنیان عەقڵی عەوام نەمرییان پێدەبەخشن.

ئەوەی شیاوی گوتنە لەم بەشەدا ناوی هەندێ هۆی نەمری دێتە پێشەوە کە لەگەڵ شتە سروشتی و حازرەکان جیان وەک (ئاوی حەیات) بەڵکە لەڕێ و رەسمی تایبەتی ئایینی و کەسانی دیار و پیاوی ئایینی ئامادەیان دەکەن، کە زۆرتر لەگرتنەوە و دروستکردن دەچێ، چونکە دروستکردنەکەیان لە چەند شتێک و جۆرە خواردن و خواردنەوەیەک پێک دێت. سەیر کە (شیر و نانی پیرۆز) (شیر و هومی سپی) خواردنی (ئانوش) ئەمانە هەموویان دروستکراون و لە دروستکردنەکەشیان چەند خواردن و خواردنەوەیەک تێکەڵ کراون، واتە ئەم هۆیانە کە هۆی نەمرین دەستکرد و زانستکردن، هەتا سروشتکرد. ئەمەش تایبەتمەندییەکی دیاری ئەو هۆیە نەمرییانەی ئەفسانە فارسییەکانە.

٣-٧-١-٥- کەسایەتییەکان چۆن هۆیەکانی نەمریی لە دەست دەدەن؟

خاڵێکی گرنگی هۆیەکانی نەمریی لە ئەفسانەی هەموو گەلان ئەوەیە کە کەسەکان زۆربەیان دواجار ئەم هۆیە لەدەست دەدەن، جا ئەگەر بە(گەڕان) بەدەستیان هێنابێ، یان ئەوەتە بە(ڕێککەوت) کەوتبێتە دەستیان، یان هەر (بەبنەماڵە و میرات) هەیانبووبێ.

لە ئەفسانە فارسییەکان (جەمشید) کەسایەتییەکە لەبنەماڵەی شاهانی ئێران و بەمیرات خاوەنی هۆی نەمریی(فەڕی ئیزەدی)یە. ئەگەرچی لەسایەی ئەو فەڕە تەمەنێکی درێژ دەژی؛ بەڵام، سوود لە هێزی نەمرییەکەی نابینێ، چونکە دواجار لەخۆبایی دەبێ و قسەی کفر ئامێز دەکات و داوای خوداوەندی دەکا، هەر بۆیە ئەم (فەڕی ئیزەدی) کە وەک لە دەقەکان دیارە تەنیا پشتگیری کاروبێری (خێر!) دەکات، هەتا جەمشید روو لە خێرە لەگەڵیەتی، کە لەخۆبایی دەبێ، ئەو فەڕە بەجێی دێڵێ و پشتی تێدەکات. کە فەڕ پشتی تێکرد مەرگیش زەفەری پێ دەبات، دواجار بەمردنێک دەمرێندرێ و دەکوژرێ زۆر تایبەتە. ئەویش بڕینەوە و دوو کەرت کردنیەتی بەمشار. کەواتە جەمشید هۆی نەمرییەکەی بە لەخۆبایی بوون لە دەست دا، کە هەوڵی دا (نەمریی خوداوەندی) بەدەست بێنێ ئەویش دەست نەکەوت.

فەرەیدوون ئەویش کە هۆی نەمرییەکەی هەر (فەڕی ئیزەدی) بوو، ئەویش نەیتوانی سوود لە هێزی نەمرییەکەی ئەو فەڕە ببینێ، هۆیەکەشی ئەوە بوو، کە شەڕی برا کوژیی کوڕەکانی و دواجار کوژرانی هەر سێ کوڕەکەی لە ژیان بێزاری کرد و (هیوای زۆر ژیان و نەمریی) نەما، ئەم بێزاری و بێ هیواییەش، ڕەزامەندیی بەرامبەر بە(مەرگ!) نواند و دواجار پاش تەمەنێکی پێنج سەد ساڵی مردنێکی ئاسایی مرد.

– زوحاک ئەگەرچی هەر لە سەرەتاوە بەکاری بەد و ئەهریمەنی دەست پێدەکات و تەمەنێکی هەزار ساڵی بەهێزی پاشایەتییەوە زوڵم و ستەم دەکات، دواجار دەیەوێ (فەڕی ئیزەدی)ش بەدەست بێنێ، کە فەڕێکی تایبەتە بەشاهانی ئێرانی، لەم هەوڵە سەرناکەوێ کە هۆی نەمریی پەیدا بکات بەڵام، کە فەرەیدوون سەردەکەوێ و زوحاکی دەکەوێتە دەست، بەزیندوویی و نەمریی دەهێڵێتەوە، هێشتنەوەیەک بەزنجیرکراوی لە کێوی دەماوەند هەتا کۆتایی مێژوو.

ئەو هۆیانەش کە لە ئەفسانەی زوحاک باس دەکرێن دووانن، یەکیان (فەڕی ئیزەدی)یە کە زوحاک خۆی هەوڵی بەدەستهێنانی دەدا، کەچی دەستی ناکەوێ ئەوی تریان، ئەو نەمریی و زیندوویێتییەیە کە فەرەیدوون وەک سزایەک بەزنجیرکراوی بەسەریدا دەبڕێ واتە زوحاک ئەوەی خۆی دەیەوێ دەستی ناکەوێ، ئەوەش کە دەستی دەکەوێ لەسەر خواستی خۆی نییە! واتە زوحاک ئەو نەمرییی دۆڕاند کە خۆی دەیویست و نەیتوانی بەدەستی بێنێ! ئەوەش کە بەسەریدا سەپا خۆی نەیدەویست، جا لە هەردوو باراندا بەخواست و ئارەزووی خۆی نەبوو، کەواتە هەردووکیان هەر دۆڕاندنە.

ئەسکەندەر یەکێکە لەو کەسایەتییانەی کە زۆر بە (تەواو)ی بەدوای ئاوی حەیات هۆی نەمرییدا دەگەڕێ، گەڕانەکەشی زۆر بەشەوق و هیواوەیە، کەچی پاش سەراو و دەراوێکی زۆر، ئەم ئاوە بەدەست ناهێنێ، لێرە لەو دەقە ئەوەی گرنگە، کە هۆی نەمرییەکە بۆ ئەسکەندەر بەدەست نایێ، نەک بەدەستی

بێنی و لەدەستی بدا.

بۆیە لەم دەقەدا بۆ ئەسکەندەر، نە خاڵی لاواز هەیە، نە چۆنیەتیی لەدەستدان، ئەگەر شتێک بۆ لەدەستدانەکەی حسێب بکەین، ئەو رەنجە زۆر و پێ داگرتنەیە کە لەئەنجامدا بێ سوود بوو، واتە ئەسکەندەر هێز و وەخت و سەرمایەکی زۆری لەدەست دا؛ بەڵام، بێ هوودە بوو، نەمرییەکەی بەدەست نەهێنا.

خدری زیندە وەک کەسایەتییەکی نەمریی دەستکەوتوو لە هیچ دەقێک- نەک هەر دەقە فارسییەکان- باس لەوە ناکرێ کە ئەو نەمرییە لەدەست بدات، کە لەدەستی نادا هەر ئەوەیش یەکە کەسایەتییە بەپێی ئەفسانەکان- بەردەوام بەزیندوویی دەمێنتەوە.

لە بەشی (هەندێ لە نەمرانی تر)ی فارسیدا، دوو جۆر نەمر هەن، یەکێکیان ئەوانەن کە نەمرییەکانیان لەسایەی ئایین و خواردن و خواردنەوە دروستکراوە ئایینییەکانە، ئەوانە هیچ باس لەوە ناکرێ کە بمرن و هۆی نەمرییەکە لەدەست بدەن، ئەوانەی تریش، ئەو کەسایەتییانەن کە خەڵک لەبەر خۆشەویستی پاش (مردن) زیندوویێتییان پێ دەبەخشن، کەواتە ئەم دوو دەستەیە، نەمرییەکەیان هەمیشەییە، یەکەمیان نەمریی تەواو بە جەستە و گیان دووەمیان: نەمریی مەعنەوی و لە زیهن و خەیاڵی عەوام و خەڵکدا.

٣-٨-١-بەراوردی ئەفسانە کوردی و فارسییەکان:

کورد و فارس دوو نەتەوەی زۆر لێک نزیکن، چ لە رووی رەگەز و خوێنەوە، چ لە رووی جوگرافی دراوسێیەتییەوە، ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە مێژوویێکی هاوبەش و تێکەڵ و لێک نزیکیان هەبێ، هەر ئەمەشە بووەتە هۆی ئەوەی کە زەمینەیەکی لەبار دروست ببێ بۆ کارلێککردنی فەرهەنگی چ لە ئەدەبی کەلەپوور و فۆلکلۆرەوە بەگشتی، چ لە ئەدەبی نووسراو و داهێنراودا. لە سەرتاوە بەشێکی کورد و فارسی لە (سانسکریت) و (هیند) و تا کۆچی (ئاری)یەکان هاوبەشی یەکترن، لەدروستبوونی ئیمپراتۆریەتی (ماد)ەکان و لێک جیابوونەوەی هۆزەکانی (ماد)و (پارس) ئەگەرچی هێشتا بەگشتی لەژێر کاریگەریی یەک فەرهەنگدا بوون، ئەوا سەرەتای تایبەتمەندیی نەتەوەیی هەریەکێکیان ئەو وەختە سەری هەڵدا، بەتایبەت لەڕووی فەرهەنگییەوە، لەنێو فەرهەنگدا (ئەفسانە و ئەفسانەی خوداوەندەکان) جێگایەکی دیاری هەیە، چونکە ئەفسانە بەگشتی و بەتایبەت ئەفسانەی خوداوەندەکان لە ئایین بەتایبەتی تر ئایینە سەرەتاییەکانی جیا ناکرێنەوە.

لە دوای ئەم مێژووە درێژە و لە پەنای ئەم هەموو هاوبەشییە، زەمینەیەکی لەبار هاتە کایەوە بۆ ئەوەی زەمینەی (ئەدەبی بەراوردکاری)(*-٢٦) لە نێوان هەردوو ئەدەب و واتە ئەدەبی کوردی و فارسیدا بخەملێ و پێ بگات چونکە هەموو هۆکارەکانی سەرهەڵدانی ئەدەبی بەراوردکاری لەنێوان هەردوو نەتەوە و لەنێو هەردوو ئەدەبدا زۆر بەرچاون.

ئەگەرچی پێچکوون و کاریگەریی هەموو ئەفسانەکانی جیهان لەسەر یەکتردا زۆرە، هەتا نەتەوە و وڵاتە زۆر لێک دوور و لێک جیاکانیش لە ئەفسانەدا هاوبەشییان لەنێواندا هەیە، ئەوا سەرەڕای ئەم

خاڵەش ئەفسانەی کوردی لەسەرەتاوە و تا کۆتایی ئەو قۆناغەی پێی دەگوترێ (ئەفسانەی ئێرانی) ئەوا کورد و فارس تێیدا هاوبەشن، هاوبەشییەکەی میللەتی کورد هیچی لە میللەتی فارس کەمتر نییە! ئەگەر زیاتر نەبێ.

ئایین بەگشتی و ئایینە سەرەتاییەکان بەتایبەت منداڵدانی ئەفسانەن، ڕۆژهەڵات بەشێوەیەکی سەرەکی و کوردستان بەتایبەتی وڵاتی سەرهەڵدانی زۆر ئایین و ئایینزایە، ئەمەش هۆیەکی گرنگی دەوڵەمەندیی ئەفسانەیە لە ناوچەکەدا.

لەنێو ئەفسانەشدا (بیر!)ی گەڕان بەدوای نەمرییدا هەر لەو ناوچەیە سەری هەڵداوە -گلگامش- تا ئێستا کۆنترین و ناسراوترین کەسایەتی و تەواوترین ئەفسانەی گەڕانە بەدوای نەمریدا، ئەو پاشا سۆمەرییە کە پێنجەمین (*- ٢٧) پاشای سۆمەرە، هەر زوو چیرۆکی گەڕانەکەی بەسەر زاراندا بڵاوبووەتەوە و کۆنترین دەقی نووسراویشە کە تا ئێستا لە جیهاندا کەوتبێتە دەست. ئەوە داستانی -گلگامش-ە کە کۆنترین داستانی گەڕان بێ لە ناوچەکەدا، ئەو هۆیە کە بۆ بڵاوبوونەوە، ئەم بڵاوبوونەوەنە، زەمینەی بۆ ئەوە خۆش کردووە، کە هەم خەڵکانی تریش بیر لەوە بکەنەوە بەدوای نەمرییدا بگەڕێن، هەم چیرۆکی گەڕانی گلگامش لەنێو خەڵکدا هۆیەکە بۆ دروستبوون و بڵاوبوونەوەی چیرۆکی تر لەم بارەیەوە، چونکە عەقڵی عەوام برەو بەبیرە ئەفسانەییەکان دەدات و زۆر جۆر و زۆر شێوەی لێ دێنێتە بەرهەم. هەر چەندە ناتوانین لەوە بەگومان بین! کە کەسانی تریش هەبووبن وەکو گلگامش ئەوانیش بیریان لەوە کردووتەوە کە بەدوای نەمرییدا بگەڕێن، بەڵام، داستانی گلگامش بەو گرنگی و پیرۆزیی و ئەو بەربڵاوییەی کە لەکۆنەوە هەیەتی، هۆیەکە، هەموو کەسایەتییە گەڕاو و چیرۆکەکانی گەڕان بەدوای نەمرییدا کە لەدوای (گلگامش)ەوە سەریان هەڵداوە، کاریگەری ئەو کەسایەتی و ئەفسانەیان بەسەرەوە بێ. داستانی (میرمح)ی کوردی و ئەفسانەی (ئەسکەندەر) دەقە فارسییەکەی، هەردووکیان کاریگەریی گلگامشیان بەسەرەوەیە. ئەگەر ئەسکەندەر سەردەمی ژیانی دیارە و کەسیەتییەکی واقعی مێژووییە، ئەوا (میرمح)ی داستانە کوردییەکە سەردەمی ژیانی وەک رووە مێژووییەکەی بزرە، بەڵام، لە خوێندنەوەی دەقەکان (*- ٢٨) ئەوە دێتە ئەنجام کە بۆ ڕۆژگارێکی زۆر کۆن دەگەڕێتەوە کە زۆر پێش زایینە. هەر چەندە بیری نەمریی و گەڕان بەدوای نەمرییدا بیرێکی (مرۆڤ)انەی کۆنە، بەڵام، میللەتی (سۆمەر) و(وڵاتی سۆمەر) لانکی کۆنترین دەقی نووسراو و بەردەستن تا ئەمڕۆ. پێشتر لە (بەشی یەکەم)ی ئەم نامەیەدا گوترا: کە سۆمەرییەکان بەشێکی گرنگن لە پێکهاتەی نەتەوەیی کورد، ئەوا ئەم رایە ڕێگا زیاتر بۆ ئەوە خۆش دەکات کە بڵێین: کاریگەریی گلگامشی سۆمەری. ئەمڕۆ بەسەر ئەفسانەی هەردوو میللەتی کورد و فارس-ەوە هەیە، کە وەکو گوترا خزمایەتییەکی زۆر لەنێوان سۆمەر و کورد و کورد و فارسدا هەیە، ئەوا لەڕووی مێژووییەوە ئەم چەند وشەیە پێویست بوو.

بەڵام، لەپێک گرتنی ئەو دەقە ئەفسانەییانەی کە ئێستا لەبەردەستن ئەگەرچی زۆر خاڵی هاوبەش لەنێوانیاندا هەیە، ئەوا هەر ئەفسانەیەک! واتە ئەفسانەی هەریەک لە میللەتی کورد و میللەتی فارس

خاوەنی تایبەتمەندیی خۆشیەتی.

ئێستاش ئەو خاڵە هاوبەشانە بەسەردەکەینەوە کە لەنێوان ئەفسانەکانی گەڕان بەدوای نەمرییدا هەیە، لە ئەفسانە کوردی و فارسییەکان.

٣-٨-١-١- خاڵە هاوبەشەکان:

* لە ئەفسانە کوردییەکان زۆربەی کەسایەتییەکان بەدوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن و لەنێو جوگرافیایەکی فراوان و ئەفسانەییدا دەسووڕێنەوە، ئەم تایبەتمەندییە لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا هەیە، بۆ نموونە: ئەسکەندەر و خدری زیندە.

* لە زۆربەی ئەفسانە کوردییەکان کەسایەتییەکان، کوڕە پاشا و میر و کەسانی پاڵەوان و دیار و کەسانی ئایینین کە بەدوای نەمرییدا دەگەڕێن، ئەم پاشا و پاڵەوان و پیاوی ئایینییانەش لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا زۆر بەرچاوە، وەک نموونە: لە کوردیدا میرمح و لە فارسیدا ئەسکەندەر.

*لە هەندێک لە ئەفسانە کوردییەکان لەڕێگای گەڕان بەدوای (هۆ)یەکانی نەمرییدا کەسایەتییەکان هەندێ بەسەرهاتی پەندئامێزیان بەسەردێ، ئەم بەسەرهات و پێشهاتە پەند ئامێزانە لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا هەن، وەک میرمحی کوردی و ئەسکەندەری فارسی.

* لەهەندێ ئەفسانە کوردییەکان، کەسایەتییە سەرەکییەکان کە بەدوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن، دەستیان ناکەوێ، ئەو (هۆ) دەست نەکەوتنە لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا هەیە، بۆ نموونە: ئەسکەندەری چارقوڕنەت لە کوردی و ئەسکەندەر لە فارسی.

* لەهەندێ لەئەفسانە کوردییەکان، کەسایەتییەکان کە بەشەوق و هێزو سەرمایەوە بەدوای هۆیەکاندا دەگەڕێن، چنگیان ناکەوێ، بەڵام، کەسایەتیی تر لەو گەڕانە بەڕێککەوت ئەو هۆی نەمرییەیان دەست دەکەوێ، وەک خدری زیندەی کوردی و لەدەقە فارسییەکانیش هەروایە.

* لە زۆربەی هەرە زۆری ئەفسانەکان لە دەقە کوردییەکان، ئەو کەسانەی کە بەدوای هۆیەکانی نەمرییدا دەگەڕێن، دەستیان دەکەوێ، بەڵام دواجار لەبەر هەر هۆیەک بێ، ئەو هۆی نەمرییە لەدەست دەدەن، لە ئەفسانە فارسییەکانیش بەشێوەیەک لە شێوەکان ئەم لەدەستدانە هەیە، وەک لەدەستدانی میرمحی کوردی و جەمشیدی فارسی.

* لە هەموو ئەفسانە کوردییەکان کە باسی خدری زیندە دەکات و بەڕێککەوت لە ئاوی نەمریی دەخواتەوە، هەتا سەر بەو نەمریی و زیندوویییە دەمێنتەوە، ئەم دیاردەیە لەنێو ئەفسانە فارسییەکانیشدا بۆ (خدر) هەر بەو شێوەیەیە.

* لە زۆربەی ئەفسانە کوردییەکان هۆی نەمریی ئاوی حەیاتە، لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیش ئاوی حەیات هەر هۆیەکی گرنگە بۆ بەدەستهێنانی نەمریی..

* لە هەندێ لە ئەفسانە کوردییەکان ئاوی حەیات لە کانی حەیات-دایە و کانی حەیاتیش لەنێو تاریکایی-دایە. ئەم کانی ئاوی حەیات و شوێنە تاریکییە لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیش هە

روایە. لە ئەسکەندەر و خدری زیندەی کوردی و ئەسکەندەری فارسی.

* لە هەندێ لە ئەفسانە کوردییەکان کانی ئاوی حەیات تایبەتمەندییەکی هەیە، بۆ ئەوەی بناسرێتەوە، وەک زیندووکردنەوەی ماسی مردوو و داری وشکەوەبوو یان جۆری هەڵقوڵانیەتی، کە لێرە هەڵدەقوڵێ و هەر لەنزیکی خۆی دەچێتەوە ژێر زەوی یان کانییەکە هەڵدەقوڵێ کەچی نە زیاد دەکات، نە کەم. ئەم تایبەتمەندییە بۆ ناسینەوەی کانی ئاوی حەیات لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیش هەروایە. لە ئەسکەندەری چار قورنەتی کوردی و ئەسکەندەری فارسی.

* زۆربەی هۆیەکانی نەمریی لە ئەفسانە کوردییەکان کە بەدەست دێن، ئەو کەسەی هۆیەکەی دەست دەکەوێ، لە چ تەمەنێک بێ لەو تەمەنە رادەوەستێ و پیرنابێ و ناشمرێ، هەتا هۆیەکەی لابێ، ئەمە لە هەندێ لە دەقە فارسییەکانیش هەر بەو شێوەیە. بۆ نموونە: خدری زیندە لە ئەفسانەی هەردوو نەتەواندا.

* لە ئەفسانەی کوردی، بەتایبەت لە داستانی (میرمح) ئەو سێ سێوەی کە فەڵەک دەیداتە (میرمح) کە دەیەوێ بگەڕێتەوە وڵاتی کەسوکاری سێوەکان لە پیربوون و لە مردنی دەپارێزن، لە ئەفسانەی فارسیشدا، خۆشاوی (هوم و شیری سپی)، ئەو کەسانەی کە بیخۆنەوە، جگە لەوەی کە نەمریی بەدەست دێن، لە چ تەمەنێکدا بن، دەگەڕێنەوە سەر تەمەنی پێشتریان، واتە گەنجتر دەبنەوە. واتە سێوەکان لێناگەڕێن میرمح پیر ببێ و خۆشاوی هوم و شیری سپیش ئەگەر پیر بێ دەیگەڕێننەوە سەر تەمەنی پێشتر و گەنجی.

* لە ئەفسانە کوردییەکاندا زۆر هۆی جۆراو جۆر هەن کە دەبنە هۆی تەمەندرێژی و لەشساغی و پیرنەبوون و نەمریی، لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا هۆیەکانی لەشساغی و پیرنەبوون و نەمریی زۆرن.

* لە ئەفسانە کوردییەکاندا هەندێ کەسایەتی بەناو و مێژوویی هەن، خەڵک پاش مردنیان، بەنەمر و زیندوویان دەزانن، ئەم جۆرە کەسانە لە هەندێ لە ئەفسانە فارسییەکانیشدا هەروایە، بۆ نموونە لە کوردیدا شێخ فەرخ و لە فارسیشدا کۆرش.

* لە ئەفسانەی کوردیدا (شوێن) هەیە وەک (قوببا فەلەکێ) جێگایەکە کە مردنی لێ نییە! لەدەقی زوحاک (کێوی دەماوەند)یش جێگایەکە بۆ زوحاک مردنی لێ نییە! واتە چۆن میرمح لەو قوببا فەلەکێ بە زیندوویی دەمێنێتەوە، زوحاکیش ئاوا لە کێوی دەماوەند بە زیندوویی دەمێنێتەوە.

* زۆربەی کەسایەتییەکانی دەقە فارسییەکان کەسایەتیی مێژووییشن، واتە جگە لە ئەفسانە مێژووش باسیان دەکات لە کوردییەکان ئەسکەندەریش هەر کەسایەتییەکی مێژووییە، ئەوانی تریش ئەگەر ڕۆژگارە مێژووییەکەیان زۆر روون نییە! بەڵام، لەوەدەچن کەسایەتیی مێژوویێکی دیار و بەناوبووبن لە سەردەمی خۆیان، چونکە ئەفسانە زۆرتر کەسایەتییە مێژووییەکان دەکاتە کەسایەتیی ئەفسانەیی.

٣-٨-١-٢- جیاوازییەکان، لەنێوان دەقە کوردی و فارسییەکاندا:

لەو دەقە ئەفسانەییانەی کە لەنێو ئەفسانە کوردی و فارسییەکان لێرە لەبەردەستن، چەند خاڵێکی جیاوازیش هەیە لەنێوانیاندا، کە جیاوازییەکەیان، یا ئەوەتە جیاوازیی تەواوە و لە یەکێکیان هەیە و لەوەی تر نییە! یا ئەوەتە شێوەیان لێک جیایە، ئەم خاڵە جیاوازانەش بۆ هەر یەکێ لە ئەفسانە کوردی و

فارسییەکان دەچنە خانەی تایبەتمەند هەر یەکێکیان لەگەڵ ئەوی تر بەو خاڵە تایبەتییانە لێک جیادەبنەوە.

٣-٨-١-٣- جیاوازی و تایبەتمەندیی ئەفسانە کوردییەکان:

– لەنێو ئەفسانە کوردییەکاندا یەکێ لەو کەسایەتییانەی کە لە دەست مردن هەڵدێ و بەدوای نەمرییدا دەگەڕێ (پیرەژنێک)ە، واتە کەسایەتییەکی (ژن)ە، کەچی لە دەقە فارسییەکان کەسایەتییەکان هەموویان پیاون کە هۆی نەمرییان هەیە یان بەدوایدا دەگەڕێن. یا ئەوەتە بەجۆرێک لە جۆرەکان دەستیان دەکەوێ.

– لە یەکێ لە دەقە کوردییەکان کە باسی ئاوی حەیات دەکات دەڵێ: هەر کەسێ بیخواتەوە ڕاستە نەمریی دەست دەکەوێ! بەڵام، لە نێوان کرم و منداڵ و جەوان و لاو و جوامێر و پیر و کەترەییدا دەسووڕێتەوە و بەردەوام لەنێو ئەو بازنەیە دایە، لە هیچ یەکێ لە دەقە فارسییەکان باسی ئاوی حەیات بەم شێوەیە ناکات و هیچ کەس وای بەسەرنەهاتووە.

– لە دەقێکی کوردیدا (زەلامێک) کە خۆی ئاوی نەمریی خواردووتەوە و نەمریی بەدەست هێناوە چونکە جۆری نەمرییەکەی بەدڵ نییە! ئامۆژگاری ئەوەی تر دەکات کە تازە بەدوای ئاوی نەمرییدا دەگەڕێ، کە ئەو ئاوە نەخواتەوە چونکە وەکو ئەوی بەسەردێ، ئەو خۆی لەم ئاو خواردنەوە و ئەم شێوە نەمرییە پەشیمانە، نایەوێ ئەویش تووشی ئەو پەشیمانییە ببێ! لەنێو دەقە فارسییەکان ئەم جۆرە نەمریی و ئەم کەسایەتییە نییە! تا ئاوا ئامۆژگاریی خەڵک بکا!

– لە دەقە کوردییەکان بەتایبەت لە (میرمح) و (ئەسحابە)دا، کە میرمح دەچێتە نێو (قوببا فەلەکێ) و (پیاوی ئاغا) دەچێتە کن ئەسحابەی، بۆ هەردووکیان زەمەنێکی یەکجار زۆر تێدەپەڕێ، میرمح هەزار و پێنج سەد ساڵ، پیاوی ئاغای حەفتێ هەزار ساڵ وەک دەقەکان باس دەکەن واتە دوو جۆر (زەمەن) لە یەک کاتدا هەست پێ دەکرێ، کەچی لە دەقە فارسییەکاندا ئەم زەمەن تێپەڕین و دووکاتییە بەرچاو ناکەوێ.

– لە دەقە کوردییەکان بەتایبەت (میرمح)ی کوردی لە سەرەتا نازانێ (مردن!) چییە و هیچ لەبارەی مردنەوە نازانێ؛ بەڵام، کە ژنەکەی دەمرێ و دواجار تێدەگات کە ئەویش ڕۆژێک دێ دەمرێ، ئینجا دەیەوێ بچێتە جێگایەک کە مردنی لێ نەبێ! بەڵام لەنێو ئەفسانە فارسییەکان کەسایەتییەک بەم شێوەیە نییە!

– لە ئەفسانە کوردییەکان چەند کار و ڕووداوێک هەن هەتا تەواو نەبن و روو نەدەن، کەسایەتییەکان نامرن واتە هەندێ شت هەن رێگە لە مردن دەگرن یان ڕاستتر مردن دوا دەخەن بۆ میرمح نەمانی سێوەکان، بۆ جووتیار و باڵندە و مار و پیرەمێردیش، وشک بوونی دەریا و تەواو بوونی گەڵییە زوڕات و پڕبوونەوەی گەڵییە بە(کراس – کاڵ)ی مار و پڕ بوونەوەی گەڵییە بەسبیڵ و لە خۆڵی گردەکە و لە ئەسکەندەر ژێر پێی بێتە رەساس و سەری ببێتە تاس. بەڵام، لە ئەفسانە فارسییەکان باسێک لەم جۆرە مردن ڕاگرتنە نییە!.

– له ئەفسانە کوردییەکان- بەتایبەت میرمح و ئەسکەندەر- باس لەوە دەکات، جگە لە میرمح خۆی، ئەسپ و تاژییەکانیشی نەمریی بەدەست دێنن، لە ئەسکەندەری چار قوڕنەت داری وشک و جوانووی مردوو بەئاوی حەیات زیندوو دەبنەوە، لە دەقە فارسییەکان ئەم جۆرە نەمرییە بۆ گیانلەبەران بەم شێوەیە نییە!.

– له ئەفسانە کوردییەکان -بەتایبەت میرمح و ئەسکەندەر- دواجار خودای تاک و تەنیا بۆ خۆی (جبرائیل) ئاگادار دەکاتەوە کە نابێ میرمح بگاتەوە قوببا فەلەکێ، چونکە ئەگەر بگاتەوە ئەوێ، ئەوە بەیەکجاری نامرێ! دەبێ پێش ئەوەی بگاتەوە ئەو جێگایەی کە مردنی لێ نییە! سێوەکانی لە دەست دەربێ و بمرێ. ئەسکەندەریش نابێ لە ئاوی نەمریی بخواتەوە، چونکە مرۆڤە! نەمرییش هەر بۆ خوداوەندان و ئەوانەیە کە لەڕیزی مرۆڤاندا نامێنن، ئەمەش هەر لەسەر فەرمانی (خودا)یە و بەهۆی دەنگێ لە غەیبەوەیە، بەڵام، لە ئەفسانە فارسییەکان (خودا) بەم شێوە ڕاستەوخۆیە دەست لەکارەکان وەرنادا.

٣-٨-١-٤- جیاوازی و تایبەتمەندیی ئەفسانە فارسییەکان:

– لە ئەفسانە فارسییەکاندا زۆربەی کەسایەتییەکان بەرەچەڵەک و بنەماڵە (فەڕی ئیزەدی = هۆی نەمریی)یان بۆ ماوەتەوە، لەنێو دەقە کوردییەکان هیچیان هۆی نەمرییان بەمیرات بۆ نەماوەتەوە و هەموویان یا ئەوەتە بەدوایدا گەڕاون یان بەرێککەوت دەستیان کەوتووە، یان هەندێکیان دوای مردنیان خەڵک نەمرییان پێ بەخشیون.

– لە هەندێ لە دەقە فارسییەکان هۆیەکانی نەمریی هۆی پیرۆز و ئایینین و زیندوویی و نەمریی زوحاکیش ئەهریمەنییە، واتە هۆیەکان هۆی خێر و شەڕن؛ بەڵام، لە دەقە کوردییەکان هەر هەموویان هۆی بێ لایەنن، واتە باس لە خێر و پیرۆزی و ئایینی یان بەدفەڕی و ئەهریمەنی ناکرێ.

– لە هەندێ لە دەقە فارسییەکان، هۆیەکانی نەمریی وا دێنە بەرچاو کە دەستکرد و زانست کردبن، چونکە دەگێڕێنەوە و دروست دەکرێن، گێڕانەوەو دروست کردنیش نیشانەی ئەوەن کە بەزانیاری بەرهەم هاتوون بەڵام، لە دەقە کوردییەکان هەموو هۆیەکانی نەمریی هۆی سروشتی و بەرهەمی خۆڕسکن و هیچ نیشانەییێکی دەستکردیان پێوە دیار نییە.

– لە دەقە فارسییەکان، جەمشید لەگەڵ ئەوەی خاوەنی (فەڕی ئیزەدی)یە و دەتوانێ لەسایەی ئەو فەڕە چۆن زۆر ژیا ئاواش نەمر بێ! کەچی بەوەندە ڕاناوەستێ و داوای (خوداوەندی) دەکات و بەدوای هۆیەکی تری نەمرییدا دەگەڕێ. کەچی لەنێو دەقە کوردییەکان هیچ کەسایەتییەک نییە! کە هۆیەکی نەمریی هەبێ و بەدوای یەکێکی تریشدا بگەڕێ.

– لە دەقە فارسییەکان، کەسایەتییەکان جگە لە خدری زیندە هەموویان پاشان و حوکمی وڵات دەکەن کەسایەتیی مێژوویین کە لە کوردییەکاندا، جگە لە ئەسکەندەر و خدر کە دووبارە دەبنەوە، ئەوانی تر لە ئێستای دەقەکان وەک کەسایەتیی نێو خەڵک و ئاسایی باس دەکرێن.

– لە ئەفسانە فارسییەکاندا مێژووی دەقەکان، چ وەک ئەفسانە چ وەک بارە مێژووییەکەی ڕۆژگاری

کەسایەتی و ڕووداوەکان ڕۆژگارێکی یەکجار کۆنە و دەقەکان هەموویان ئەوەیان پێوە دیارە کە بۆ پێش زایین دەگەڕێنەوە، بەڵام، دەقە کوردییەکان لەڕووی مێژووییەوە، دەقەکانی ئێستایان زۆربەیان کراوەترن و خۆیان بە زەمەنێکی دیاریکراو نابەستنەوە. ئەگەرچی بەگشتیش نیشانەی کۆنیان پێوە دیارە.

٣-٩-١- نەمریی، لە نێوان ئەفسانە و واقعی ژیان لە ژێر ڕۆشنایی ئەفسانە کوردی و فارسییەکاندا:

له ئەنجامی خوێندنەوەی دەقی ئەفسانە کۆنەکان و سەرچاوە مێژووییەکان و کتێبە ئایینییەکاندا دەگەینە ئەوە کە (مرۆڤ) هەر لە کۆنەوە هەوڵی ئەوەی داوە کە بگاتە حاڵەتی (نەمریی!)و ئەو نەمرییەش بەهۆی بەدەستهێنانی یەکێ لە (هۆ!)یەکانی نەمریی زانیوە، ئەگەرچی دوا قۆناغ و دوا مەبەستی ئەم هەوڵانە بەدەستهێنانی نەمریی بووە، بەڵام، لەو ڕێگایە هەوڵی تریشی داوە و دەسکەوتی تریشی بەدەست هێناوە، لەوانە (لەشساغی)و (هەمیشە گەنجی) واتە پیر نەبوون و (تەمەن درێژی)و دواجار (نەمریی!). دیارە لێکۆڵەرەوان ئەوەیان سەلماندووە، کە سەرچاوە ئەفسانەیی و مێژوویی و ئایینییەکان بێ بەش نین لە هەواڵی (ڕاست)و (بەرهەمی زانستی) (*-٢٩) جگە لەوەش ساڵانێکە زاناکانی سەردەم زۆر شیکردنەوە و سەلماندنی زانستییانە لە زۆر ڕووەوە بۆ (کار)و (هەواڵ)ە ئەفسانەیی و مێژوویی و ئایینییەکان بڵاودەکەنەوە، ئەگەر لە ئەفسانە کوردی و فارسییەکان باسی کەسانێ دەخوێنینەوە کە لەشساغ و تەن قایم بوون و (چەک و نەخۆشی) نەیانتوانیوە کاریان تێ بکەن، ئەوا ئەمڕۆ ماوەیەکی زۆرە زۆر نەخۆشیی کوشندە کە ڕۆژانێ بە سەدان و هەزاران و ملیۆنانی دەکوشت ئێستا زۆر بەئاسانی چارەسەر دەکرێن بەتایبەت دۆزینەوەی ئەم دواییەی (D.N.A)و (پرۆژەی جینەکانی مرۆڤ)(*- ٣٠) کە نەک هەر دەتوانی لەشێکی ساغ دروست بکات، بەڵکە دەبێتە هۆی تەمەندرێژی و (سەرهەڵدانی هەندێ مرۆڤ کە نەمرن)(*-٣١)، ئەمەی ئەمڕۆ زانست بەرهەمی دێنێ، پێشتر لە (ئەفسانە و ئایین و مێژوو)دا باسکراون. لە ئەفسانە فارسییەکاندا -ئەسفەندیار- کە خۆ لە (ئاوی پیرۆز) نقوم دەکات و هەموو جەستەی (نەخۆشی و چەک کاری لێ ناکات) تەنیا چاوی نەبێ کە لەکاتی خۆ نقوم کردندا چاوی نووقاندووە و بە ئاوی پیرۆز تەڕ نەبووە. واتە ئەم ئاوە پیرۆزە هۆیەکی لەشساغی بووە. (میرمح) جگە لەوەی کە دەگاتە (قوببا فەلەکێ) ئەو جێگایە هەزار و پێنج سەد ساڵ هەر لەو تەمەنەی دەهێڵێتەوە کە تێیدا چوونەتە ئەوێ، ئەویش تەمەنی تازە گەنجییە، ئەوا (سێ سێو)ەکەی کە لە فەلەکیشی وەردەگرێ، ئەو گەنجییەی ڕادەگرن هەتا سێوەکان لە دەست نەدا، کە سێوەکانیش لە دەست دەدا، لەگەڵ نەمانی هەر سێوێک ڕادەیەکی پیری لێ بەدەردەکەوێ، هەتا لەگەڵ نەمانی سێوی سێیەم، بەیەکجاری (میرمح) دەمرێ. ئەوەی لێرە مەبەستە، بەدەستهێنانی لەشساغی و هەمیشە گەنجییە واتە پیر نەبوون، لە ئەفسانەدا و ئەویش لە سایەی (ئاوی پیرۆز و سێ سێو) ئەگەر ئەم دووانە وەک هێمایەکی ئەفسانەیی قبووڵ بکەین، ئەوا دەتوانین ئەم دوو هێمایە، (ئاوی پیرۆز و سێ سێو) بەرامبەر بە هێمای (D.N.A) تازە داهاتووی زانستی ڕابگرین، کە ئەمەش -وەک زاناکان ڕایانگەیاند- هەر ئەو کارە لە واقعدا دەکات کە ئاوی پیرۆز و سێوەکان لە ئەفسانەدا کردوویانە. کە لەشساغی و هەمیشە گەنجی و پیر نەبوون لە ئەفسانە و ئایین و مێژوودا باسکراون و زانستیش ئەمڕۆ ئەمانە دەسەلمێنێ، ئەو

تەمەندرێژییەش بێ شک ئەنجامێکی سروشتی ئەو لەشساغی و هەمیشە گەنجی و پیر نەبوونەیە. پێشتر هەر لەم لێکۆڵینەوەیەدا لە باسی (تەمەندرێژان) باسی چەند نموونەیەکمان کرد. جەمشید نۆ سەد و پەنجا ساڵ ژیا و زوحاک نزیکەی هەزار ساڵ و هەروەها لە سەرچاوە ئایینییەکان تەمەنی نووح دەگاتە نۆ سەد و پەنجا ساڵ، ئەگەر جەم تەمەندرێژییەکەیی لە سایەی (فەڕی ئیزەدی) بوو (نووح) لە سایەی ئایین و پێغەمبەرایەتی بوو، ئەی زوحاک لە سایەی چی بوو، خۆ ئەو کەسایەتییەکی خوێنڕێژ و ئەهریمەنی بوو؟! کەواتە شتێکی بێ لایەن- واتە زانستی- هەیە کە دەبێتە هۆی تەمەندرێژی، ئەم هەواڵانە کە هەواڵی ئەفسانەییو ئایینی بن، ئەوا هەر ئێستا هەواڵی زانستی پشتگیری ئەو تەمەندرێژییە دەکات، لە باسی (جینە بۆماوەییەکان) نووسراوە: «ئەو تاقیکردنەوە چڕانەی دەربارەی مامەڵە کردن لەگەڵ ئەو شفرانە و ئاشکراکردنی نهێنیی پێکهاتەکانی، وای لە یەکێک لە زانا بەناوبانگەکانی بەریتانیا کردووە کە بە باوەڕێکی زۆرەوە رابگەیەنێت کە لە ماوەیەکی کورتدا لە توانای مرۆڤدا دەبێت کە تێکڕای تەمەنی درێژ بکاتەوە و بە قەد دوو ئەوەندەی تێکڕای تەمەنی ئێستای و لەوانەیە بتوانێت تەمەنی مرۆڤ بگەیەنێتە ١٢٠٠ ساڵ» (٣١٣٣،٢٢٢) ئەو تەمەنەی کە ڕۆژێ زاناکان بە دەستی دێنن بۆ مرۆڤ -کە بەرهەمێکی زانستییە- زۆر لەو تەمەنانە نزیکە کە جەمشید و زوحاک و زاڵ و میرمح لە ئەفسانەدا و (نووح) لە کتێبە ئایینییەکان هەیانبوو. ئەمەش زیاتر واقیعیەتی تەمەنی مرۆڤی نێو ئەفسانەکانی رابردوو لەگەڵ تەمەنی چاوەڕوانکراوی هەوڵی زاناکان لێک نزیک دەکاتەوە.

ئەگەر تەمەندرێژیی نێو ئەفسانەکان ئێستا زانست پشتگیریی لێ دەکات و بۆی هەوڵدەدات بیکاتە واقعێکی ڕۆژانەی ژیان. ئەوا هەر زانستیش هەوڵی بەدەستهێنانی جۆرێک لە (نەمریی!) هەیە، ئەوەتا (جۆن هاریس، یاریدەدەری کارگێڕی بەرنامەی توێژینەوە لە نهێنییەکانی جینی مرۆڤ) لە ڕۆژانی ڕاگەیاندنی هەواڵی گرنگی مادەی (D.N.A) دەڵێ: «سەرکەوتنی زاناکان لە مامەڵەکردن لەگەڵ مادەی (D.N.A) دەبێتە هۆی پێشکەوتنی زۆر گەورە لەسەر ئاستی نۆژداریی مرۆیی، هەروەها (جۆرێک ڕێگرتن لە مردن) یان لەسەرخۆ کردنەوەی (ئەجەل) بەهۆی درێژکردنەوەی تەمەنی مرۆڤ» (٢٢٢، ٣١٣٣) ئەوەتا (جۆن هاریس)ی زانای پڕۆژەی نهێنی جینەکانی مرۆڤ، باسی ئەوە دەکات کە ئەو دەسکەوتە گەورەیەی زانست دەبێتە هۆی (جۆرێک ڕێگرتن لە مردن) دیارە ئەم زانایە نایەوێ بەڕوونی بڵێ: (تەواو ڕێگە لە مردن دەگیرێ) بەڵام، هەر لەم راگەیاندنە زانایەکی بەریتانیا دەڵێ: «پێشکەوتن لە بواری مامەڵە کردن لەگەڵ جینەکان دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی هەندێ مرۆڤ کە (نەمرن)،» (٣١٣٣،٢٢٢) هەروەها ئەو زانایە لەسەر قسەکانی بەردەوام دەبێ و دەڵێ: «لێکۆڵینەوە لە ئارادایە کە دەبێتە هۆی درێژکردنەوەی ماوەی ژیان بۆ ماوەیەکی دیاری نەکراو، بەڵام، لە بیروبۆچوونی زانایاندایە کەوا بگاتە ڕادەی نەمری مرۆڤ» (٣١٣٣،٢٢٢) ئەوا لە ئەنجامی هەوڵی بێ وچانی زاناکان خەریکە لەشساغی و تەمەندرێژی دەبێ بەشتێکی بەردەست. وەک ئەو زانایەی دەڵێ: لە بیر و بۆچوونیشیاندایە بیگەیەننە ڕادەی نەمریی، ئەگەر ئەفسانەکان باسی نەمرییان زۆر دووبارە کردووەتەوە، ئەوا زاناکانیش زۆر بە زانایییەوە بۆی هەوڵدەدەن.

ئەگەر لەشساغی و تەنقایی و تەمەندرێژی و پیر نەبوون و نەمریی لە ئەفسانە جیهانییەکان زۆر باسکراوە و لە نێو ئەفسانەی کوردی و فارسیشدا نموونەمان لێ هێنایەوە، ئەوا ئەم خواستانەی مرۆڤ لە نێو ئەفسانە، هەر خەونێکی لە مێژینەی مرۆڤ نەبووە ! دوور نییە ڕۆژانێ خەڵک لەسایەی زانستی سەردەمی خۆیانەوە بە لەشساغی و تەمەندرێژی ژیابن و هەوڵی (نەمریی)یشیان دابێ، ئەو خواستانە لە رابردووش هەر تەنیا بە یەک ڕێگا بۆیان هەوڵ نەداوە، لەنێو ئەم هەوڵانە هەوڵی سەرکەوتووی زانستیشی تێدا بووە. هەر ئەو هەوڵە زانستییەی رابردووە ئێستا بەشێوەی تازە و هاوچەرخ مرۆڤ بەپێ داگرتن و دڵسۆزی و زانایییەوە برەوی پێ دەدا و لەسەری بەردەوامە، هەر هەوڵی زانستییانەشە زۆر ئەفسانەی رابردووی ئەمڕۆ کردووە بە واقعێکی ڕۆژانە و بەردەست، لەسەرکەوتن و بەدەست هێنانی لەشساغی و تەمەندرێژیش نابێ لە هەوڵی زانستییانەی مرۆڤ بۆ سبەینێ بێ هیوا بین.

٣-١٠-١-نەمریی خوداوەند و مەرگی مرۆڤ!!

نەمریی خواستێکی لە مێژینەی مرۆڤە، پێش ئەوە (گلگامش) مەرگی (ئەنکیدۆ) بیترسێنێ و بەدوای نەمرییدا بگەڕێ، (ئوتو-ناپشتم) خۆی و ژنەکەی لە سایەی چاکەیەکی کە لەگەڵ خوداوەندانی کردبوو، لە پاداشتدا خوداوەندەکان لە ریزی (مرۆڤ!)یان دەرهێنا و بردیانە وڵاتی خوداوەندان و کردیان بە یەکێ لە نەمران، گلگامشیش ترسی (مەرگ!) سەری پێ هەڵگرت و بە دوای (گیایی نەمریی) چوو لە (ئوتو-ناپشتم) بپرسێ، کە چۆن دەتوانێ نەمریی بەدەست بێنێ؟! لە ڕێگا ڕێی دەکەوێتە مەیخانەیەک و ژنەی خاوەن مەیخانە کە لە مەبەستی گلگامش حاڵی دەبێ بە دوای چیدا دەگەڕێ پێی دەڵێت:

«ئەوە بۆ کوێ هەڵدەکوتی: گلگامش؟

ئەو ژیانەی بە دوایدا دەگەڕێی، نایدۆزیتەوە!

ڕۆژێ خوای مەزن مرۆی دروست کرد.

مردنی کردە بەشی مرۆڤ

ژیانیش بۆ خۆی» (١٣٣، ص٣٥-٣٨)

ئەوەی ژنە بە بیر گلگامشی دەهێننەوە، کار و بڕیاری پێشتری خوداوەندانە، کە هەر زوو (ژیان-نەمریی)یان بۆ خۆیان هەڵبژاردووە و (مردن)یشیان کردووەتە بەشی مرۆڤ، بۆیە ئەوەی کە گلگامش بە دوایدا دەگەڕێ نایدۆزێتەوە! یا راستتر ئەگەر بشیدۆزێتەوە و دەستیشی بکەوێ، دەبێ دواجار لە دەستی بدا، چۆن گلگامش (گیایی نەمریی) لە دەست دا. چونکە (مرۆڤ!) بەشێوەی مرۆڤی خۆی ناتوانێ نەمریی بەدەست بێنێ، ئەوەتا (ئوتو-ناپشتم) بووە بەیەکێ لە خوداوەندان. هەر لە ئەفسانەی کوردیش کە (خدر و ئەلیاس) ئاوی نەمریی دەخۆنەوە و دەیانەوێ ئەسکەندەر لەو ئاوە ئاگادار بکەنەوە، دەنگێک لە غەیبەوە پێیان دەڵێ: ئێوە کە ئاوی نەمرییتان خواردووتەوە لە ڕیزی (مرۆڤ)اندا نەماون، (ئەسکەندەر) نابێ ئەو ئاوە بخواتەوە، مەبەست ئەوەیە ئەسکەندەر مرۆڤە و مرۆڤیش نابێ لەم ئاوە بخواتەوە و نەمر بێ، هەر لە ئەفسانەی (میرمح) کە جاری دووەم بە (سێو)ەوە بۆ قوببا فەلەکێ دەگەڕێتەوە، (خودا) بە (جبرائیل) دەڵێ: کە ئەو سێوانەی لێ بستێنی، نابێ بگاتە قوببا فەلەکێ

چونکه مرۆڤە، مرۆڤیش -داری مردنێیە- ماناکەی وا دەکەوێتەوە. چونکە هەتا لەم ئەفسانانەی کە کەسایەتییەکان نەمرییش بەدەست دێن دواجار لە دەستی دەدەن. ئەوەش هەر ئەو رایە دەسەلمێنێ کە لە ئەفسانەکان پێشتر خوداوەندکان (ژیان-نەمریی)یان بۆ خۆیان داناوە و (مەرگ)یش بۆ مرۆڤ، هەر ئەو دەستوورە ئایینەکانیش دووبارەیان کردووتەوە، جیا لەوەی کە لە ئەفسانەکان فەرمانی (خوداوەند)انە و لە ئایینەکان، بەتایبەت (قورئان) فەرمانی (خودا)یە! ئەوەتا لە قورئان ڕوو لە مرۆڤ دەکات و پێی دەڵێ:

«قل ان الموت الذي تفرون منه فانه ملاقيكم»(الجمعة "٨")واتە: بلێ، ئەو مردنەی ئێوە لەدەستی هەڵدێن، هەر دەتانگاتێ. واتە ئێوە هەرچی بکەن لەدەست مردن رزگار نابن، ئەوەش تەواو لەگەڵ قسەی ژنەی خاوەن مەیخانەی داستانی گلگامش یەک دەگرتەوە کە دەڵێ: (ئەو ژیانەی بەدوایدا دەگەڕێی، نایدۆزیتەوە) ئەگەر ئەم ئایەتە بەڵگەی مەرگی حەتمیی مرۆڤە، ئەوا هەر لە(قورئان)دا ئەوە دووبارە دەکاتەوە و دەیسەلمێنی کە ئەوەی کە دەمێنێ هەر (خودا)یە، ئەوەتا خودا دەفەرمووێ: «ويبقي وجه ربك ذو الجلال والاكرام»(الرحمن"٢٧") واتە ماناکەی وایە کە: ئەوەی کە هەر دەمێنێ، خودا هەر خۆیەتی بەمەزنی و پیرۆزی، دیسان ئەو فەرموودەیەش لەگەڵ قسەی خوداوەندانی نێو ئەفسانە یەک دەگرێتەوە کە گوتوویانە: (ڕۆژی خودای مەزن مرۆڤی دروست کرد، مردنی کردە بەشی مرۆڤ، ژیانیش بۆ خۆی) ئەوەی لە قورئاندا زۆر دووبارەی دەکاتەوە و پێی لەسەر دادەگرێ ئەوەیە کە (خودا هەر دەمێنێ و هەر هەبووە) (*-٣٢) ئەوەش ئەفسانەکان بەزۆر شێوە گوتوویانە و سەلماندوویانە هەر ئەوەیە کە خوداوەندەکان (ژیان = نەمریی)یان بۆ خۆیان هەڵبژاردووە.

ئەوەی کە ئەفسانە و ئایینەکان زۆر دەیلێینەوە (نەمریی!) (خودا) و(مردن)ی (مرۆڤ)ە، ئەمەش مەنتیقێکی واقعیی فەلسەفیی ئەخلاقیی ژیانە تا ئێستا.

ئەگەرچی هەموو ئەفسانە و کتێبە ئایینییەکان پڕاو پڕن لە پەندی فەلسەفی و مەنتقی، کە ئەوە دەسەلمێنن، مرۆڤ ناتوانێ (نەمربێ!) ئەوەی کە نەمرە هەر (خودا)یە، هێشتا لە ئەفسانە و ئاییندا نموونەی ئەو کەسانە هەن کە توانیویانە بەجۆرێک لە جۆرەکان نەمریی بەدەست بێنن، هێندە هەیە، ئەو کەسانەی کە نەمرییان بەدەست هێناوە لە ریزی مرۆڤدا نەماون. ئەوەی بۆ ئێمە گرنگە (مرۆڤ)ە و (نەمریی) بەدەست هێناوە، جا چۆنی بەدەست هێناوە لای ئێمە ئەو چۆنیەتییە مەبەست نییە! (ئۆتو-ناپشتم)ی ئەفسانە و (خدری زیندە)ی ئایین، هەردووکیان (مرۆڤ)ن و چوونەتە ریزی (نەمران)، ئەمەش بایی ئەوە ماوە بۆ (زانا)کان دەیلێیتەوە کە لەگەڕان بەدوای نەمرییدا بێ هیوا نەبن! ئەگەر ڕۆژێک کەسانێک هەبوون لەسایەی ئایین و بە یارمەتیی (خوداوەند)و (خودا)وە توانییان، نەمریی بەدەست بێنن! ئەوا ئەمڕۆ- وەک زۆر بەدەست هاتووی تر- ناکرێ لەسایەی (زانست)و (زانا) کانەوە هەوڵەکانیان ببێتە هۆی (سەرهەڵدانی هەندێ مرۆڤ کە نەمرن) یان ئەوەتە بتوانن (جۆرێک رێگرتن لە مردن) بەدەست بێنن؟ باشە ئەگەر مرۆڤ وەک کابرای چیرۆکی (زەلامێک) جۆرێک نەمریی لەسایەی زانست بەدەست هێنا، ئەرێ دواتر لێی پەشیمان دەبێتەوە؟ یا ئەوەتە ئەگەر بەدڵی بێ دیسان بەهۆیەک

لەهۆیەکان لە دەستی دەدا؟

هەر چۆنێک بێ، ژیان سەلماندوویەتی، نە مرۆڤ لە ژیان بێ هیوا دەبێ و نە ئیماندارەکان لەپاڕانەوە دەکەون و نە زاناکان واز لە هەوڵدان دێنن. ئەمەش هۆیەکی گرنگ و گەشی بەردەوامیی ژیانە.

پەراوێزی بەشی سێیەم :

(*- ١) ناوی خدری زیندە لە ئەفسانە کوردییەکان بەزۆر شێوە دەنووسرێ. خضر، خدر، خدری زیندە، خیری زینە، قۆجە خدر.

(*- ٢) ئەسکەندەر وەک کەسایەتییەکی مێژوویی ئەگەرچی مێژووی ژیانی زانراوە، هێشتا لە ئەفسانە جیهانی و کوردییەکان بەزۆر شێوە ناوەکەی دەگوترێ. لێرە مەبەست وایە کە ئەسکەندر چوار قوڕنەی جیهانی گرتووە لە قورئانیشدا بە(ذی القرنين) ناوی هاتووە و لێکۆڵەرەوان پتر لە مانایەکیان داوەتێ.

(*- ٣) لەناو عەوام وا باوە (خدری زیندە) بەزۆر شێوە خۆی بەخەڵک پێشان دەدا، جگە لە پیرەمێردێکی ریش سپی و شێوەی مرۆڤانە لەسەر شێوەی ئاژەڵیش بەدەردەکەوێ.

(*- ٤) بۆ زیاتر ئاگاداری سەیر بابەتی (خدر-الياس) بکە لە ژمارە (١١)ی گۆڤاری لالش ل٦٩.

(*- ٥) قەڵای زوحاک، ناوی زوحاک لەم شوێنە لێکۆڵینەوەی زۆر هەڵدەگرێ، چۆن زۆر شوێنی تر لەم ناوچەیە ناوی زوحاکی دەدرێتە پاڵ. ئەم دووبارە بوونەوەیە ریشەیەکی مێژوویی هەیە.

(*- ٦) لێرە (فەڕی زەردەشت) بەکارهاتووە، هەندێ جاریش (فەڕی شاهەنشاهی) بەکار دێ و هەموو هەر لە (فەڕی ئیزەدی)یەکەوە هاتووە.

(*-٧) نووسینەوەی دەقی فۆلکلۆری بەهەموو جۆرەکانییەوە کارێکی پڕ هونەرە، زۆرجار حەکایەتخوان جێگۆڕکێ بەناوی کەسەکان دەکات، کۆکەرەوە دەبێ ئاگاداربێ، لێرە لەبابەتی (جبرائيل) فەڵەک بەکار هاتووە و لەباتی دەروێش جبرائيل.

(*-٨) ئەوەی کە گیانان دەکێشی (عزرائيل)ە نەک (جبرائيل).

(*-٩) ئەو باغ و قەڵایەی جەمشید کە هەموو مرۆڤە جوان و لەشساغ و گیانلەبەرە چاکەکان و ڕووەکە بەسوودەکان دەپارێزێ زۆر لە کەشتیی نووح دەچێ کە مرۆڤە ئیماندارەکان و ڕەگەزەکان دەپارێزێ.

(*- ١٠) لەوەی کە (فیردەوسی) لە (شاهنامە) (زوحاک)ی بەرەگەز کردووتە عەرەب هەندێ لە نووسەرانی ئێرانی ئەوە بەکاردانەوەی ئەو داگیرکردن و کوشتن و وێرانکردنەی عەرەب دەزانن بۆ وڵاتی ئێران، دەنا بۆ ڕەگەزی زوحاک ڕای تر هەیە.

(*- ١١) گرشاسب یەکێکە لە نەمرانی باوەڕی زەردەشتی، کە زوحاک لە کۆتایی مێژوو زنجیر دەپسێنی لەگەڵی دەکەوێتە شەڕ و زوحاک دەکوژێ.

(*- ١٢) گورزی سەرەگا یەکێ لە نیشانە و پاشماوەی شاکانی ئێرانی کۆنە کە شاکان وەک چەکێکی پیرۆز بەکاریان دەهێنا.

(*- ١٣) ئەم بەزنجیرە بەستانەوەی زوحاک لە کێوی دەماوەند و ئەم پیاوە تەنیا ئێسک ماوەی بەزنجیر بەستراوەی کە (ئەولیا چەلەبی) لە کتێبی (کورد لە مێژووی دراوسێکاندا) باسی دەکات لەلاپەڕە (١٥٧) دەبێ هیچ پەیوەندییەکیان پێکەوە هەبێ؟؟.

(*-١٤) له(یەمەن) هەندێ سەرچاوە بە وڵاتی یەمەنی ئێستای نازانن، دەڵێن مەبەست دەوروبەری خوزستانە.

(*-١٥) ئەوەی زانراوە ئەرستۆ مامۆستای ئەسکەندەر بووە لە واقیع لێرە لەم ئەفسانەیەش وەک زانا و ریش سپی دەوری هەیە.

(*-١٦) یەزەشن: بۆنە و داب و دەستوورێکی خواپەرستییە لە ئایینی مەزدیە سەنا.

(*-١٧) (میرمح) کە دوور نییە ناوەکەی لە (میرمیهر)ەوە هاتبێ و لە خوێندنەوەی دەقەکە بەدەردەکەوێ کە زۆر کۆنە و بەڕێز (پیر کونجی پیرخێرۆ) لە دەقەکەی خۆی کە لە گۆڤاری (کەلەپووری کورد) ژمارە ١٣ بڵاوی کردووتەوە، میرمح دەباتەوە سەر بنەماڵەی (موسا پێغەمبەر) بەڵام، بە ڕای من لەوەش کۆنترە.

(*-١٨) ئەوەی من ئاگادابیم، تا ئێستا چوارد ەقی جیا لە داستانی (میرمح) بڵاوکراوەتەوە.

(*-١٩) بۆ گۆڕانی زەمەن سەیری ل١٢٨-١٣٥ کتێبی (قەدەغەشکێنی)بکە.

(*-٢٠) ئەم گری هەی هایێ بەپێی دەقەکان دەگۆڕێ لە دەقی (قەناتی کوردۆ)دا داری خەتەرە، بەڵام، هەر چەند بگۆڕێن، ئەوا ئەو سفەتەیان هەر دەمێنێ کە وەکو ئۆتۆماتێک و کۆمپیوتەر لەخۆوە بەرز دەبنەوە بەرزبوونەوەیەکی زۆر و سەیر و هەر لەخۆشیانەوە نزم دەبنەوە.

(*-٢١) ئەوەی کە گیان دەکێشێ (عزرائیل)ە، کەچی لێرەش دراوەتە پاڵ جبرائیل.

(*-٢٢) بۆ زانیاریی زیاتر سەیری ل١٢٨-١٧٩ بکە لە کتێبی قەدەغەشکێنی.

(*-٢٣) لەوانەی بەدوای نەمرییدا گەڕاون گلگامش باسی ئەم گەنجی و هەمیشە گەنجییە دەکات، کە (گیانی نەمریی) دەست دەکەوێ، دەڵێ: دەیبەمەوە شاری ئوروک و لەکاتی پیریدا دەیخۆم بۆ ئەوەی گەنج ببمەوە و هێزی ئەو گیایەش ناو دەبا بەئەفسووناوی چونکە پیران گەنج دەکاتەوە.

(*-٢٤) کەسایەتیی (شێخ فەرخ) کارەکانی-وەک لەدەقەکاندا دیارە- زۆر لەگەڵ ئایین و شەرع ناگونجێ، کەچی عەوام گۆڕەکەیان کردووە بە (چاک) عەقڵی عەوام وایە زۆر شت جێگۆڕکێ پێ دەکات.

(*-٢٥) قەدەغە شکاندن ڕەوشتێکی هەمیشەیی مرۆڤە، لە ئەفسانەکان زۆر دووبارە دەبێتەوە، هەندێ جار هۆی بەدەستهێنانی شتی گرنگ و دەگمەنە، هەندێک جاریش دەبێتە هۆی لەدەستدانی.

(*-٢٦) لە بواری بەراوەردکاری لە ئەدەبی کوردی و فارسییدا بەتایبەت شیعری کلاسیکی مامۆستایان (دکتۆر ئەمین موتابچی) و(دکتۆر محەمەد نوری عارف) جێ دەستیان دیارە.

(*-٢٧) لە ڕووی مێژوویی و ژیانی واقعی گلگامش. لە مێژوو زنجیرەی پاشاکانی سۆمەر گلگامش مێژوویێکی دیار و کاریگەری هەیە، بۆ زانیاریی زیاتر دەتوانین (ملحمە گلگامش)ی دکتۆر (تاهە باقر) بەتایبەت پێشەکییەکەی بخوێنینەوە.

(*-٢٨) وەکو پێشتریش باسمان کرد، ئەوەی من زانیومە و خوێندوومەتەوە تا ئێستا چوار دەقی (میرمح)بڵاوکراوەتەوە و هەر دەقەش تایبەتمەندیی خۆی هەیە؛ بەڵام، لە هەموو دەقەکانی نیشانەی کۆنی بیر و ڕووداوەکان روونە.

(*-٢٩) مێژووی زانست لەگەڵ مێژووی مرۆڤ دەست پێدەکات و بەرهەمی زانستی هەر سەردەمێکیش. بەرهەمی دوا قۆناغ و هەوڵی زاناکانی ئەو سەردەمەیە، بەکارهێنانی چەقۆ بەردینەکان بەکارهێنانی یەکەم ئامێری داهێنراوی زانستی مرۆڤە، کە ئێستا گەیشتوونە بەکارهێنانی تیشکی لێزەر لەزۆر بواری ئەستەمدا.

(*-٣٠) ڕۆژی ٢٠٠٠/٦/٢٦ لەبەر گرنگیی دۆزینەوەی (پڕۆژەی جینەکانی مرۆڤ) بێل کلینتۆن سەرۆکی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و تۆنی بلێر سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا لەگەڵ چەندین زانای ئەم بوارە لەجیهان، لە کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەنووسیدا ئەم هەواڵە گرنکەیان ڕاگەیاند.، بۆ زانیاریی زیاتر سەیری ڕۆژنامەی (برایەتی) ژمارە (٣١٢٥)ی ڕۆژی ٢٠٠٠/٧/٣ بکە.

(*-٣١) (سەرهەڵدانی هەندێ مرۆڤ کە نەمرن!)و (جۆرێک ڕێگەگرتن لە مردن) و (لەوانەیە بتوانێت تەمەنی مرۆڤ ١٢٠٠ ساڵ) ئەم -نەمر-و - ڕێگەگرتن لە مردن -و- ١٢٠٠ساڵ- ژیانە دوا را و تازەترین رای زاناکانە کە زۆر بەدڵنیاییەوە ئەمڕۆ دەری دەبڕن، واتە زاناکان بڕوای تەواو زانستییانەیان هەیە بۆ بەواقعی کردنی ئەم خەونە لەمێژووینەی مرۆڤ کە لە ئەفسانەکان بەشێوەی جۆراو جۆر ڕەنگی داوەتەوە.

(*-٣٢) لەکتێبە ئایینییەکان بەتایبەت لە قورئاندا زۆرجار ئەو بیرەی (نەمریی خودا)و (مردنی مرۆڤ) دووبارە بووەتەوە.

ئەنجــام !

ئەم لێکۆڵینەوەیە تا ئێستا یەکەمین لێکۆڵینەوەیە کە لەنێوان ئەفسانەی کوردی و فارسیدا بەگشتی و تیمەی (گەڕان بەدوای نەمریی) بەتایبەتی دەکۆڵێتەوە. هەر ئەم نەبوونی لێکۆڵینەوە لەسەر ئەفسانە تا ئێستا بووەتە هۆی ئەوەی کە بەشی یەکەمی ئەم لێکۆڵینەوەیە گرنگییەکی تایبەت بەئەفسانەی کوردی بدات بەشێوە گشتییەکەی، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە لێکۆڵینەوەکە دوو جۆر ئەنجامی لێ بکەوێتەوە، یەکەم: ئەو ئەنجامەی لە بەراوردی ئەفسانەی کوردی و فارسیدا بەگشتی لێکۆڵینەوەکە پێی گەیشتووە. دووەم: ئەو ئەنجامەی بەتایبەتی لە بەراوردی تیمی (گەڕان) لەنێوان ئەفسانەی هەردوو میللەتدا – بەتایبەتی ئەو دەقانەی کە دەست لێکۆڵەرەوە کەوتوون– لێکۆڵەرەوە پێی گەیشتووە.

ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە لەسەر ئەفسانەی کوردی و فارسی بەگشتی.

١– لێکۆڵەرەوە لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکەیدا گەیشتووتە ئەو رایەی کە مێژووی ئەفسانەی کوردی، لەگەڵ سەرهەڵدانی ئەفسانەی ئەو مرۆڤانە سەر هەڵدەدا کە لە کۆنەوە لە کوردستان ژیاون، لە ژیانی ئەشکەوتەوە بۆ گوندە سەرەتاییەکان و سەرهەڵدانی رۆڵی هۆز و میللەتەکان، بەتایبەت ئەو هۆز و میللەتانەی کە زاناکان بەبەشێکیان دەزانن لە پێکهاتەی میللەتی کورد.

٢– ئەو ئەفسانانەی کە دەکرێ بەئەفسانەی کوردی بژمێردرێن، لەگەڵ سەرهەڵدانی ئەو ئایینانە سەریان هەڵداوە و پەیدابوون کە لە کوردستان سەریان هەڵداوە و هەردوو لا واتە ئایین و ئەفسانەکان کاریان لێک کردووە.

٣– لێکۆڵەرەوەی کورد بەپشکنین و لێکۆڵینەوەی دەقە ئەفسانەیییە کۆنەکانی –ئێرانی– کوردی دەتوانێ کاریگەریی ئەو ئایینە کۆنانە بزانێ کە لەزووەوە لە کوردستان سەریان هەڵداوە.

٤– ئەو مێژووەی کە فارسەکان بۆ ئەفسانەی کۆنی ئێرانی دەست نیشان دەکەن، هەر ئەو مێژووە، مێژووی بەشێکی گرنگی ئەفسانەی کوردییە. بەشی میللەتی کورد لەو مێژووەدا بەشێکی دیارە.

٥–ئەو دەق و سەرچاوە ئەفسانەیییانەی کە فارسەکان بە(دەقی ئەفسانەی ئێرانی) ناو دەبەن، کوردیش بەدڵنیاییەوە مافی ئەوەی هەیە زۆربەی ئەم دەق و سەرچاوە ئەفسانەیییانە بە بەشێکی گرنگ و بەدەق و سەرچاوەی ئەفسانەی خۆی بزانێ.

٦– بەشێکی مێژووی ئەفسانەی کوردی، ئەو بەشە لە ئارییە کۆچ کردووەکانەوەن واتە لە مادەکانەوە بەر کورد دەکەوێ، لەگەڵ دامەزرانی ئیمپراتۆرییەتی ماد و لێک جیابوونەوەی (ماد و پارس) دەست پێدەکات، ئەو مێژووە بۆ فارسەکانیش هەر وایە.

٧– بەشێکی ئەفسانەی کورد لەگەڵ پەیدابوونی زەردەشت و بڵاوبوونەوەی ئایینەکەی سەر هەڵدەدا و پەرەدەسێنێ و بڵاو دەبێتەوە و کە تایبەتمەندیی ئەو ئایینە و کۆنتریشی بەسەرەوەیە.

٨– دەقی(ئەفسانەی خواوەندەکان)ی کورد دەتوانین لەنێو ئەو (اسطورة– ئەفسانەی خواوەندەکان)ی ئێران بدۆزینەوە کە ئێستا بە (اسطورهء ایرانی) ناو دەبردرێ.

٩– ئەو تیمانەی کە لە ئەفسانەی خواوەندەکان – اسطورە– ی ئێرانیدا هەیە، زۆربەی ئەو تیمانە راستەوخۆ یان بەکەمێک گۆڕانەوە لە ئەفسانەی ئاسایی ئەمڕۆی کورددا هەیە، چونکە ئاشکرایە – اسطورە– واتە ئەفسانەی خواوەندەکان لە ئەفسانەی ئاسایی کۆنترە.

– ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە، بەتایبەت لەبەراوردی تیمە و ئەفسانەکانی گەڕان بەدوای نەمرییدا.

لە کۆتایی بەشی سێیەمدا، لێکۆڵەرەوە ئەو خاڵانەی دەستنیشان کردووە کە لە نێوان ئەفسانەی هەردوو میللەت هاوبەشن، هەروەها جیاوازیی نێوان دەقە کوردی و فارسییەکان دیاری کردووە، جیاوازی و تایبەتمەندیی هەر یەک لە ئەفسانەی کوردی و فارسی خستووتە بەرچاو، کە دەکرێ ئەم بەندانە وەک ئەنجامی گشتیی لێکۆڵینەوەکە لەبەرچاو بگیرێ، لێرەش جارێکی تر پێ لەسەر زۆر لەو خاڵانە دادەگرینەوە کە لێکۆڵەرەوە تەواو بەئەنجامی لێکۆڵینەوەکەی دەزانێ.

١– گەڕان بەدوای نەمریی لە ئەفسانەدا، تایبەت نییە! بەچینێک و میللەتێک و سەردەمێک، بەڵکە نەمریی بیرێکی کۆنی تەواوی مرۆڤایەتییە، نموونەی لە ئەفسانەی هەموو میللەتاندا هەیە.

٢– کۆنترین دەقی گەڕان بەدوای نەمریی، تا ئێستا ئەوەی کە زانراوە، (داستانی گلگامش)ە، کەچی لێکۆڵەرەوە سەرە داوێکی لە ژیانی (کابرای سەقەت)ی ئەشکەوتی شانەدەر هەڵکردووتەوە و زەمینەی ئەوەی خۆش کردووە– پشت بەلێکۆڵەرەوە مێژوویی و ئەرکیۆلۆژییەکان– بڵێ: ئەو کابرا سەقەتەش بەدوای لەش ساغی و تەمەندرێژی و نەمرییدا گەڕاوە.

٣– لێکۆڵەرەوە گەیشتووتە ئەو ئەنجامەی کە، کۆنترین و تەواوترین ئەفسانەی گەڕان بەدوای نەمریی، یەکەم (داستانی گلگامش)ە و دووەم (داستانی میر مح)ە و سێیەم (گەڕانی ئەسکەندەر)ە کە هەموو مەرج و قۆناغەکانی گەڕانی تێدابێ.

٤– لە ئەنجامی شیکردنەوەی چیرۆکە ئەفسانەیییەکان دەرکەوت، زیاتر لە هۆیەک هەیە، بۆ بەدەستهێنانی نەمریی، ئەوا سەرەڕای هۆیە سروشتییەکان، وەکو ئاو – و –گیا– ی نەمریی– خواردنی دروستکراو و خۆشاوی گیراوەش هەیە، لەگەڵ ئەو شوێنانەی کە مردنی تێدا نییە!

٥ – لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە، لێکۆڵەرەوە گەیشتووەتە ئەو ئەنجامەی کە هەموو ئەو کەسانەی کە بەدوای نەمرییدا گەڕاون، دواجار کەسانی ناودار و بەدەسەڵات بوون.

٦– خدری زیندە لە ئەفسانەی کوردی و فارسییەکاندا کەسایەتییەکی سەرەکی نییە لە گەڕانەکەدا، کەچی لە هەمووان ئاسانتر و دایمتر ئەو ئاو و ژیانە بەدەست دێنێ و لە هیچ دەقێکیش نەکەوتووتە بەرچاو کە دواجار ئەم ئاوەی دۆڕاندبێ، جگە لەوەش لە دەقەکان بەردەوام باس لەوە دەکرێ کە خدری زیندە لە ریزی مرۆڤی ئاساییدا نەماوە و چووتە ریزی فریشتە و مەلایکەتان.

٧– هەموو ئەوانەی کە ئەو ئاوی نەمریی، یان هۆیەکانی نەمریی بەدەست دێنن، زۆربەی هەرە زۆریان دواجار لەدەستی دەدەن، ئەوانەش کە لەدەستی نادەن هەندێکیان لەو ژیانە بێزار دەبن و لەو داخوازییە پەشیمان دەبنەوە، ئەو کەسەی کە هەتا سەر بەنەمریی دەمێننەوە، دەچێتە ریزی فریشتە و

خوداوەندان.

٨ - دەرکەوت سێ جۆر نەمریی هەیە، ئەوانەی کە کەسایەتییەکان خۆیان بەدوای ئەو نەمرییەدا دەگەڕێن، ئەوانەی کە بە رێککەوت هۆیەکی نەمرییان دەست دەکەوێ، ئەوانەی کە پاش مردنیان خەڵک بەنەمریان دەزانن.

٩- ئەو کەسایەتییانەی کە بەدوای نەمرییدا گەڕاون، لە ئەفسانە فارسییەکاندا هەر هەموویان (پیاو !)ن، لە ئەفسانە کوردییەکانیش تەنیا یەکێکیان (ژن!)ە.

١٠- لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە دەرکەوت، ئەگەرچی زۆرکەس بەشەوق و سەرکێشی و پێداگرتنەوە سەر و ماڵ لە رێگای بەدەستهێنانی نەمریی دادەنێن، کەچی کەسانی واش هەن، زۆر بەئاگادارییەوە ئەو هۆی نەمرییە رەت دەکەنەوە.

١١- لە ئەفسانەکان دەرکەوتووە کە خوداوەندان بەشێوەیەکی گشتی هەر لە سەرەتاوە. نەمریی و ژیانی هەمیشەییان بۆ خۆیان هەڵبژاردووە و (مردن)یشیان کردووتە بەشی مرۆڤ، هەر ئەم بیرە ئایینەکانیش پشتگیریان لێ کردووە.

١٢- لە لێکۆڵینەوەکەدا دەرکەوت، ئەگەر مرۆڤ زۆرجار لەوە سەرنەکەوتووە کە نەمریی هەمیشەیی دەست بکەوێ، بەڵام، زۆرجاریش لەش ساغی و تەمەندرێژیی بەدەست هێناوە.

١٣- لێکۆڵەرەوە گەیشتووتە ئەو ئەنجامەی کە زۆربەی هەرە زۆری ئەوانەی بەدوای نەمرییدا گەڕاون، دواجار لە بەدەست هێنانی هەمیشەییدا سەرنەکەتوون، ئەمە وەک حیکمەتێکی ژیان و سەلماندنی ئەو رایەی کە دەڵێ: «مرۆڤ هەرچی بکات لەدەست مردن رزگاری نابێ» بەڵام، لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا رێژەیەکی زۆر کەم هەیە کە نموونەن بۆ بەدەست هێنانی ژیانی هەمیشەیی لەنێو ئەفسانەکاندا، ئەم رێژە یەکجار کەمەش تروسکەی کزی رێگای بەردەوامی ئەو گەڕانانەیە.